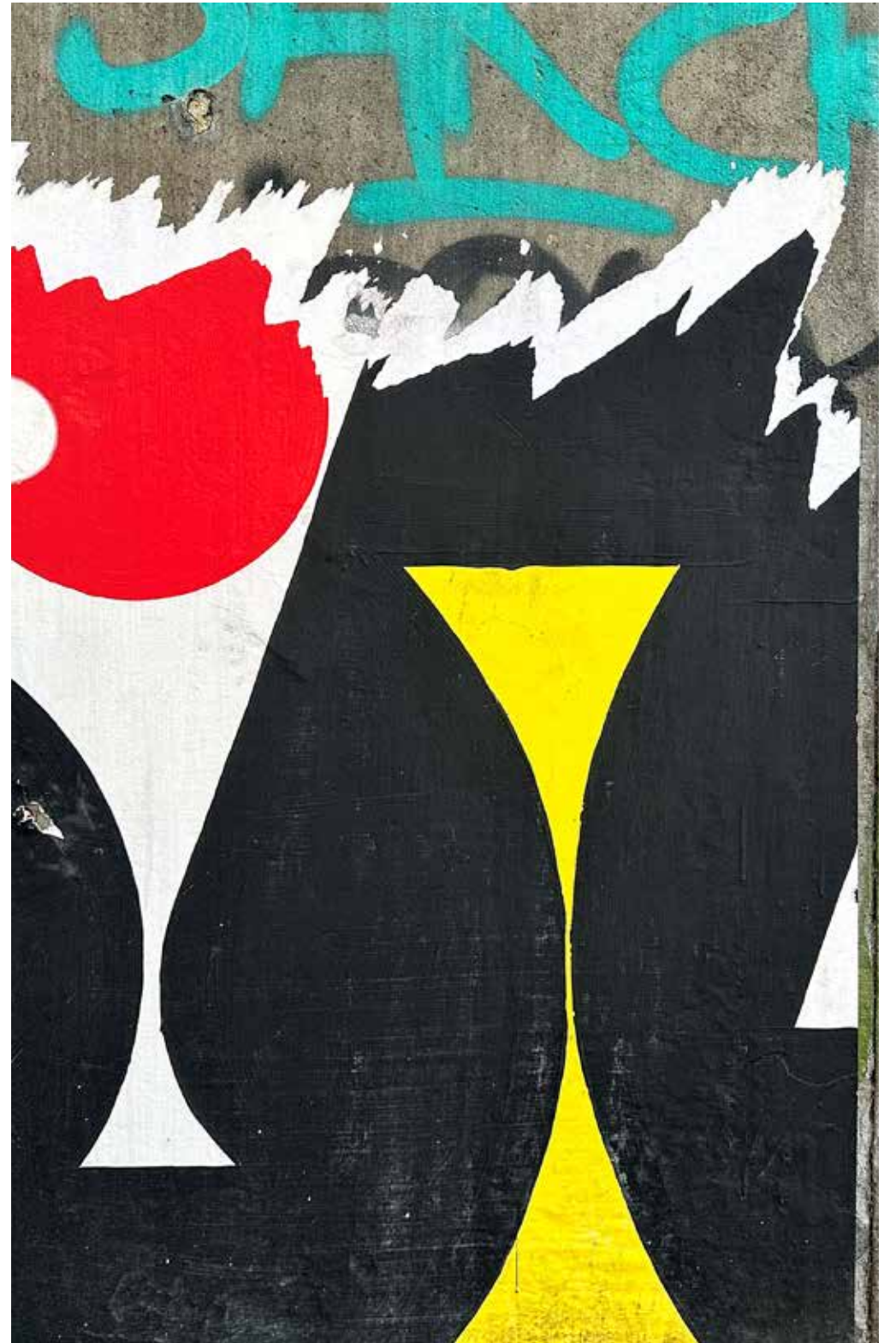
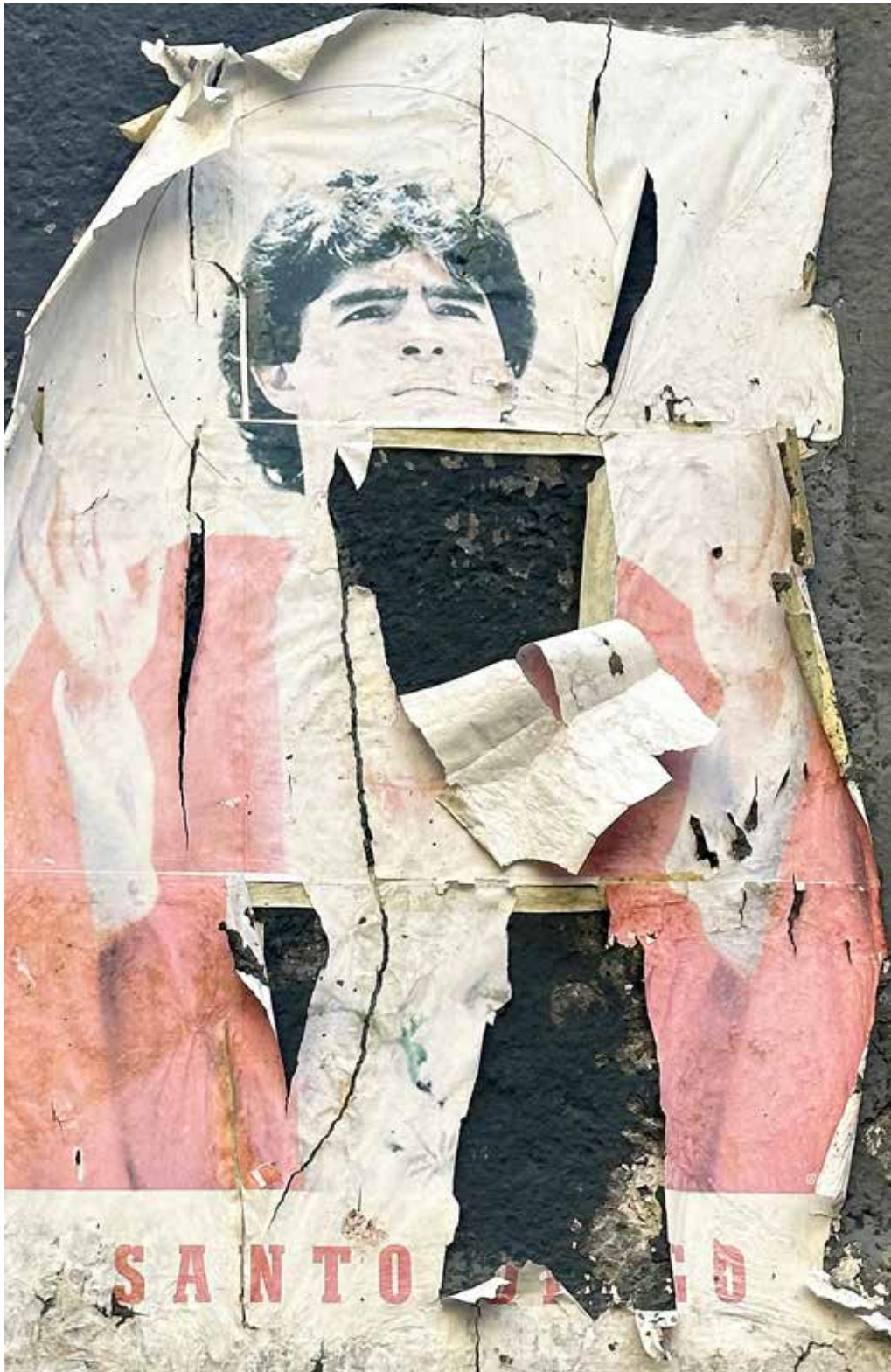

Ára: 700 Ft
9 771 586 783 007 24002

84
VÁRI

VÁR UCCA MŰHELY
irodalmi és művészeti lap

XXV. évfolyam, 84. szám
2024/2

Főszerkesztő:
Fenyvesi Ottó

Szerkesztő:
Kilián László

Kiadja a Művészetek Háza,
Veszprém, Vár utca 17.

Telefon:
+36-88-425-204

Drótposta:
varuccamuhely@gmail.com

Borítóterv:
Áfrány Gábor

Kéziratokat nem őrünk meg
és nem küldünk vissza!

A kiadásáért felel:
Grászli Bernadett,
a Művészetek Háza Veszprém
igazgatója

Nyomdai munkálatok:
OOK-Press Kft., Veszprém

Tördelés:
Dénes Tamás

ISSN 1586-7838

Támogatók:
Veszprém Megyei Jogú Város
Önkormányzata

Művészetek Háza Veszprém

Tartalom

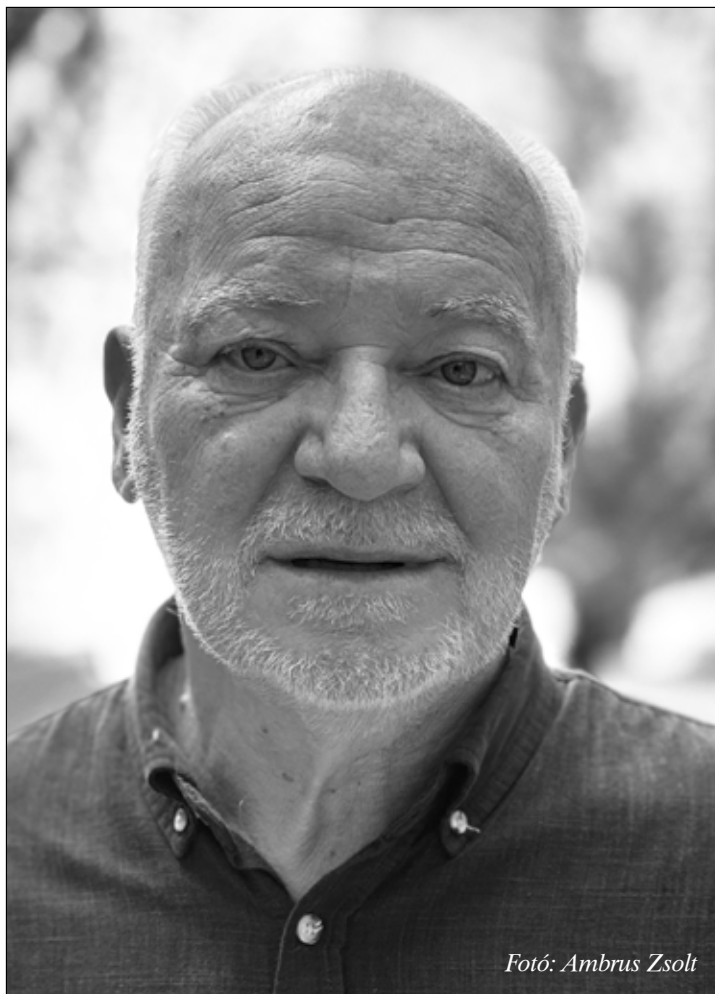

Fekete Vince: Gyönyörű apokalipszis	3
Petrik Iván: Epifánia-airport	6
Vass Tibor: Semlény Kenesén	10
Szeles Judit: Szellemek	13
Fábián László: Cicellei vallomás	17
Hegyi Zoltán: Garázsmenet	27
Durszt György: Napló (2020)	31
Németh István Péter: Levéltöredék kórházi fehérbén	40
Oto Horvat: [Miként is állnak a dolgok az Öreggel...]	41
Fellinger Károly: Szobrok	48
Szentgyörgyi László: Vásárhely elveszett lelke	51
Farkas Arnold Levente: A farkas	55
Szirmai Péter: Medellin, aki nem fedezte fel Amerikát	58

KÖNYVRŐL KÖNYVRE

Mosonyi Kata: A Pandora-szelence fedelének nyitogatója (Krasznohorkai László)	65
Hörcher Eszter: A fekete mélység ötven árnyalata (Röhrig Eszter)	70
Bakonyi István: A kanizsai hidegház (Mohai V. Lajos)	77
Mák Ferenc: A politikai kiátkozás története	80
Simek Valéria versei	83
Szauer Dániel versei	85
Bojtor Iván: Vágott kereszt	87
Csák Gyöngyi: Múltban toporgó	90
Várady Tibor: Mi is volt Bókán?	97

**A lap címlapja Géczi János művének
felhasználásával készült.**

Fotó: Ambrus Zsolt

Géczy János (1954, Monostorpályi) egyetemi oktató (élettudomány-történet, művelődéstörténet, neveléstörténet, szimbólumtörténet, antropológia), József Attila-díjas író, képzőművész.

A magyar irodalom egyik legellentmondásosabb alakja. Nyugtalan kísérletező. Biológus és lapszerkesztő, a rózsák nagy szakértője, de verset, prózát és esszét is ír. Évtizedek óta a magyar vizuális költészet egyik nemzetközi hírű képviselője. Géczy rendületlenül alkot, irodalmi és képzőművészeti kísérletei egy nagy kalandról tanúskodnak. Lankadatlan invencióval keresi az új tartalmakat és kifejezési formákat. A dekonstrukció nagy filozófusa Jacques Derrida azt írja: „A jelentés mindig instabil. Mindig vannak új járulékos elemek, amelyek felett nincs hatalmunk, amelyek előbukkannak és megghiúsítják a rögzült és stabil világok megalkotására tett kísérleteinket”.

A Vár Ucca Műhely a hetvenéves Géczy Jánost, a veszprémi művészeti élet kiemelkedő személyiségét, a Nápolyban „tépett plakátjainak” közlésével köszönti.

Mostani számunkban Géczy János tépett plakátjai láthatók

FEKETE VINCE

Gyönyörű apokalipszis

ISTENEMISTENEM!

1

Éjszakai út az üres városon át, fények, fák, gyér forgalom, aztán emelkedő valahová, Ismeretlen épület, szocialista tömb, Olyan a szemed, mondja, mint a tó, a lábad meg, a lábad, arról inkább ne beszéljünk, Ahova érkeznek, ahol fölveszik, beírják, Várjon, azt mondják, üljön ide, azt mondják, egyet se mozduljon, mondják, mert, Nem mozdul, csak ha mozdítják, amikor tolják, taszítják, emelik, viszik, forduljon, mondják, segítsen, íúúúgy, jól van, így, Aztán ott marad, ott hagyják, minden idegen, minden milyen, igen, És érzi, hogy kell, most kell, hogy feszül, de amikor már-már, mindig bejön valaki, telefon csörög, bepillantanak valamiért, vagy csak az ágyoszomszéd nyitja ki a szemét pont akkor, Semmi sem történhet, ne félj, itt vagyok, minden rendben, minden, minden, Kérdések és válaszok, remény, remény, fény, Hogy vagy? elcsukló hang a telefonban, ne sírj, de te se, jó-e ne!, Húgyszag, fekáliaszag, jövő-menő, hangoskodó, telefonáló, intézkedő, sürgölődő-forgolódó emberek, kacska a bal kezében, folyik le, folyik alá a testéről a víz, Nem fogok, persze, hogy nem fogok, de ha kell, akkor... Nem kell?, Akkor sem, inkább nem eszem, az nem lehet, akkor tudod mi lesz?, igen, Három nap, három éjszaka mozdulatlanul, becsúsztatják az ágy alá, hallja a mozaikpadlón a fém csikorgását, A széles, lejtős út, ahogyan ereszkednek be még pár nappal ezelőtt a városba, aztán az éjszakai sugárút, amikor a SMURD felé tartanak, Ady Endre egykori iskolája, a Wesselényi-gimnázium épülete, az Ady-szobor, a főtér végében báró Wesselényi Miklós, az árvízi hajós szobra, amint éppen földet oszt a reformkori politikus, És ahogy akkor délelőtt, a téren, ahogy nem bírja a napon, szédül, imbolyog, A tekintet, amikor lefekvéshez készülődve ráesik a lilás-szederjes jobb lábára, Indulunk, mondja határozottan, Combtőben, de lent is, szó sem lehet róla, hogy... De ezt már nem hallja, holnap indultak volna vissza, haza, mennek majd nélküle, Istenemistenemistenem –

2

Korszerűen felszerelt, barátságosnak tűnő épület, Ahogy átvált szürke, szintelen építőteleggé, A lift nem jön, várni kell, a hölgy a kerek ágy végénél tekintetét, arcát vizsgálgatja, Közben csócsálja a száját, szívja a fogát, Ég a villany az ötödiken, tízágyas szoba, ég a villany, Két idős nő egymásnak lábtól, Jobbjukon, baljukon egy-egy idős férfi, Plafon, falak, folyamatosan égő villany, tevés-vevés, szarszag, átható pisibűz, Ki mennyit pisilt, jaaaaj, ötszáz, semmi, ezer milliliter, Emberség, kedvesség, jó szív, civilizátlanság, „Loci bácsinak” izzad a homloka, a kísérő asszisztens is ideges, szinte négy órát jöttek eddig, alighogy gigördültek, leereszkedett az egyik, a jobb oldali gumi, a vulkanizálóban nekigurult egy be nem húzott kézifékkal hagyott kiskocsi, A hordágyon fekszik, valami tompán meglöki a mentőautót, Ki az? Mi az? Ibi, Ibi, kiáltja a tagbaszakadt férfi, jobb volna már meghalni, ne élni tovább, bassza meg, Istenemistenemistenemistenem –

3

Olyan ez, mint egy belső „koromseprés”, a perfúzióban becsöpögő anyag fél évre kitakarítja, akár az eldugulni készülő kéményt, az ereiket, Igaz, hogy vizket, és bizsereg is?, Igen, de ő megtalált a csonkján egy pontot, ahol körülbelül a lefutó ideg vége van, Ezt megvakarja, megnyomja, és azonnal elmúlik, Meg lehet ezt szokni?, Soha, Rendkívül finom, sötét rezgés, ami tompítja a fényt, a mindent bevonó fehérséget, majd megszűnik a villódzás, Helyébe tömör, moccanatlan fehérség lép, mintha vazelinrel vakolták volna ki szemhéja belső felét, Testében meleg, erős áramlás, ami elmossa ezt az ént, a test érzetét, Istenemistenemistenem, Kép nem jön be, csak az adók hangja, zenét, mondja az idős úr, és ketten, mint két kópé kölyök, úgy hallgatják a manelét, egyikük hegedülést is mímél a kezével a zene ritmusára, Hogyishíják bácsi, Nekijek bácsi, keverik a román és a magyar nyelvet, azt mondja, mentünk a, hogyishíják, a Csentruba, oda, a szpáciu lokatívba, hogy kontraktot csinálni, kellett ez nekijek, a gyerekejimnek, Az üres ég kékjének és a mozdulatlan park zöldjének találkozásánál összesűrűsödött, enyhén csillámló fénysáv az emeleti ablakból, Istenemistenemistenem istenem –

VÍZKERESZT

Két kézzel gyúrja, eszi, harapja, gyömöszöli, mint a kenyértésztát, mintha jeges víz alá nyúlna, válláig bedugja a karját az egyik hóbucka alá, hogy ott is körbetapogasson, megesteledtek, egy kisebb utcán kellett átvágjanak, a távolabb levő házakig, a falu felső fertályába, akkora hóbuckák vannak, szuszogja, hogy külön-külön mindenik megtöltene egy-egy szekérdereket, egy-egy utánfutót, vagon, vagonokat is, a megyebíróék, a vidimuszok, mind lemaradtak, már este van, vége van, haza kell menni, csak sötét ne lenne, csak hideg ne, fagy ne, házszentelni voltak, csikorog a csizmák alatt a hó a sötétben, hol könnyítsen magán az ember, mint a hóbuckákkal tornyozott kicsi utcában, de hirtelen megbotlik, egyensúlyát veszti, előreszalad öt-hat lépést, már szinte fut, egyenesen bele, előre nyújtott karral és fejjel egy jókora hóbuckába, megtöltene egy utánfutót is, traktor utánit is, a szeme se jó már, a lába se jó, két kézzel gyúrja, eszi, harapja, gyömöszöli, prüszkölve be is néz a belsejébe, néz jobbra, néz balra belül, a fészületnek nyoma sincs, eldobtam magamtól, elhajítottam, itt a Fennvaló sem találja meg, Uram, mutasd magad, hasonló lyuk egy másik órákás oldalában is, kapar, keres ott is, amire utolérlik, hátha előkerül, miért zártál egy szabályosan ragyogó jégtömbbe, Uram, miért zártál ide, hol vagy, hol az istenedbe' vagy, gyújtsd fel, olvaszd el a havat, látni akarom, ahogy lángol, a hajnali, a ragyogó felkelő napot akarom látni, ahogy lángra lobbantja, ahogy ropog előttem, ahogy szétveri csákányával és elolvad, langyos kis tó legyen ebből a gyémántfényű jégtömbből, Uram, és égjen, elégjen...

PETRIK IVÁN

Epifánia-airport

Eliot nagy versének, a *The Waste Land*nek a mottójában a gyerekek azt kérdezik Sibyllától: Sibylla, mit akarsz? A válasz: meg akarok halni. Még úgyis ez a legreménytelenebb párbeszéd, amit csak elképzelni lehet, ha tudjuk, az idézet ősforrásában, Petroniusnál ennek inkább ironikus felhangjai vannak. Az ütődött úrgazdag Trimalchio nagyképűsködik azzal, hogy saját szemével látta mindezt. A párbeszéd azonban nem véletlenül került az *Átokföld*je elé. A jós ugyanis nem tud meghalni, de (már) nem akar élni. Nem túl biztató ez egy olyan embertől, aki látja a jövőt. Nem egyszerűen életuntságáról van szó (azaz végtelenül hosszúra nyúló életét nem akarja tovább élni)¹, hanem valószínűleg nem lát semmi olyat, ami kicsit is felrázná a halnivágyásából.

A petroniusi gúnyos hangúlyokkal, tehát kifordítva, idézőjelben, tudatlanul, bután és félreértve úgy vág sebet, hogy mire észrevesszük (persze sosem Trimalchio), már elvérzett a beteg.

Az istenek ugyanis elhagyták a földet, a házi oltárokat is, és a pórul járt Sibylla maradt itt egyedül. Magára hagyták elviselhetetlen örökéletével együtt. Ezt láthatta meg, amikor a gyerekek kérdésére, a saját jövőjébe nézett. Ő maradt nekünk, halandóknak még csak nem is istenpótléknak, hanem valami halvány, rosszízű emléknek arról, hogy mentek itt régen máshogyan is a dolgok. Nem Sibylla a legjobb reklám ennek a régi világnak. Akárhogyan is, az istenek leléptek, Sibylla azonban valószínűleg még mindig itt él közöttünk.

Nápolyban láttam egy összetöpörödött, ósöreg asszonyt a felállványozott San Lorenzo templom előtt, aki nagyon emlékeztetett rá. (Nem messze a Vico San Gregorio Armeno több emelet magasságban lévő árkádjától – 12-es szám –, ahol Óváry Lipót lakott 1869-ben és a rákövetkező évben rövid ideig, mielőtt átköltözött a Vico dei Giganti 46. alá. Szintén nem túl hosszú időre. Nehéz anyagi körülmények között élt, sűrűn váltogatta a lakásait. Miután törzsszázadosként leszerelt, garibaldista lapot alapított, a *Progresso Nazionale*t, persze tönkrement, aztán gründolt egy lóvasutas vállalkozást, de persze becsapták. Ezután a környékbeli kolostorokat járta, hogy okleveleket másoljon a Magyar Tudományos Akadémia számára, és ebből valahogy eltartsa a családját. Ez azonban egy másik történet. Vagy mégsem. Mert amikor öszvéren nekivágott az

¹ A rossz humorú ókori istenek körmönfontan büntették az ostoba embereket. Aki, kicsit átgondolatlanul, örök életet akart tőlük kicsikarni, rendszerint megkapta amit kért, ha elfelejtett hozzá örök fiatalsgot is kialakítani. Sibylla is ebbe a csapdába esett.

aznapi útjának, minden alkalommal elbaktatott a San Lorenzo előtt.) Abban pedig biztos vagyok, hogy a veréb nagyságúra fonnyadt vénasszony ugyanott ült már akkor is, mint ahol én láttam több mint egy évszázaddal később. Óváry idejében még talán nem volt felállványozva a templom, de erre sem vennék mérget. Aztán láttam Sibyllát Pesten, hol máshol: a Nyugati téri aluljáró reménytelen káoszmintázatában. És láttam egy fotón, ahogy Manhattanben, a Columbus Circle-nél utcazenél. De ez annyira bizarr, hogy valószínűleg tévedés, photoshop, médiahack.

Minden más azonban, sajnós, igaz. Az istenek helyett elvénült boszorkányok maradtak nekünk a puszta földön.

Mi az, ami ennek ellenére bizakodásra ad okot? Semmi.

Akkor mi az, ami reményt ad arra, hogy egyszer majd, mindezek ellenére, lesz okunk bizakodásra? A leszállópályák.

Elmondom, miről van szó.

Elmenekültek a földről az istenek, a szellemek, a különféle démonok, a föld, ahogy a költő (egy másik) mondja: varázstalanítva lett. Az utolsó földön járó Istent (copyright Hölderlin) megfeszítettük. Hagytak viszont jeleket, amelyek arra mutatnak, hogy készek, készek lehetnek, ha minden jól megy, készek lennének visszatérni.

Hagytak visszavezető utakat, mondjuk így: leszállópályákat, amelyeken újra megjelenhetnek. Leszállópályákat arra az esetre, ha meggondolnák magukat, és úgy döntenének, megérdemli az emberiség mégis, hogy visszatérjenek közénk. Science fiction rajongóknak: olyan helyeket, mint a csillagkapu, csak ezek tényleg léteznek.

Nem könnyű észrevenni az epifániára alkalmas területeket. (Valamivel könnyebb azokat, amelyek nem ilyenek. Mert az istenektől elhagyatottság mindig látványosabb. De ezekről most nem kell beszélni, mindenki tudja, miről van szó.) Olyan helyeket, ahol érezhető az isteni jelenlét ígérete. Nem a szépsége, hanem a nagyszerűsége, még inkább a nagyszabású megmagyarázhatatlansága. Ami nem feltétlenül léptéket jelent, lenyűgöző vagy ijesztő méreteket (mert nem, nem a Godzilláról van szó), hanem inkább lelki kiterjedéseket.

Fel lehet azért ismerni ezeket a leszállópályákat, bár nem egyszerű. Mert nem tulajdonságuk a „természeti szépség”. Nem kiránduló helyekről van szó (vagy legalábbis nem feltétlenül), és nem is címlapfotókról. Sokkal többről, és ezért több kell a felismerésükhöz. Persze én sem tudom pontosan, hogy mi. Néha gyanútlanul sétálva (elmélázva, figyelmetlenül) világos lesz, hogy ez valami más, ahol most járunk, és a különbség kívül van a mi dimenzióinkon. Azért ilyen – nézünk szét –, mert alkalmas az epifániára. Semmi biztosabbat ennél nem tudok róluk.

A legegyszerűbb, ha elmondom, hol azonosítottam ilyen epifánia-rep-teret.

Ha kisétálok a házamból a Bakony erdeje felé, jó órán keresztül le-
gelőkön járok. Kezd felgyűrődni a világ, hegyeket ígérve, de még csak
harmonikus hullámozás, nem akadályoz semmiben. Nem készítek különö-
sebb erőlködésre, a tájékozódás egyszerű és világos. A széles területen
itt-ott cölöpök tűnnek fel. Karámok, kerítések, ahol a borjakat választják
le nyár végén. A bikákat, Zeusz szent állatait, már elvezették. Nem egy-
szerűen emelkedettséget érez itt az ember, hanem olyan ősi rendet, ami
visszanyúlik egészen addig, amíg a hatalmas isten Krétán, Dikté-hegyén
felnőtt. Ez a sötét, borzongató érzés együtt jár azzal a megkönnyebbü-
léssel, hogy minden üresen áll. Üres a szél is, ami fúj. A vegetáció üresen
terebélyesedik. Ki lehetne tölteni valamivel. Egyelőre csak egy gondo-
lattal. Azzal, ami az ismeretlen hellenisztikus költőnek is eszébe jutott,
amikor a diktéi Zeusz-himnuszban megkérlelte az istent, hogy kezdje ott
(Diktében) az évet. Mert ebben a dermesztő, ősi mozdulatlanságban itt
(a Bakonyalján) is megjelenhetne Zeusz. Úgy lehet, tőzegen járunk itt,
apró, illattalan mocsárvirágokon. Áttetsző méregbuborékok buggyannak
ki a lépteink nyomán kettétört lágyszárakból. Ami csak akkor tűnik fel,
ha a nedves földig lehajolunk, és hagyjuk, hogy a mérgek meggyilkoljanak
a testünkben minden evilági bajt. A vízmosáson túl, a lankás legelőn már
(tényleg) leválasztották a borjakat, facölöpök mutatják és trágyahalmok a
helyét, ahol a papok végrehajtották a szent megkülönböztetést. Az áldo-
zatra szánt bikákat elvitték. Most lélegzetvételnyi zajokra elillanó fekete
hátú vadak rágcsálják a hátrahagyott, sovány fűcsomókat. Süppedős késő
ősz, fagyok előtti félnapok, és mellkasra térdelő, dús pillanatok. Trak-
tornyomokban settenkedő jótékony szürkület. Minden kész Zeusz (vagy
valamelyik hasonló megkövült nagyagyú) megjelenésére. Persze mi, akik
a zord földi parancs szerint élünk, nem tehetünk ezért semmit. De azt
megérthetjük, hogy itt, éppen itt: megtörténhet.

Abban, hogy a Somló is epifánialehetőség, nem vagyok biztos, de na-
gyon gyanús. Nem ismerem igazán, és a borvidék mivolta megnehezíti
a kérdés eldöntését. Távolról, földre rogyott, sebzett bölény púpjának
tűnik. Ha közelebb megyünk, azonnal megérezzük, hogy nem, semmi
ilyesmi, semmi tragédia, semmi nyugtalanító körülmény. A Somló szelíd,
örömteli hely. Kihűlt vulkán. És nincs nyugodtabb hely, mint egy szőlővel
és erdővel befuttatott kihűlt vulkán. De nem ezért gyanús. Hanem a fenn-
síkjá, a hegy magányos formája, a képtelen kiterjedése miatt. Azért, mert
örökös ellentmondásban áll.

Vadak illannak, de romok között. Romokba botlunk, de erdővel be-
növe. Erdőben járunk, pedig szőlőhegyen vagyunk. A szőlőt valamikor
a történeti időben telepítették, mégis örök idő óta létezik. Szédülünk et-
től az örök időtől, de a földbe, sziklába töröttség félbe maradt formákat
hordoz. Félbe maradt formák között járunk, de rovarok nyüzsögnek a
talpunk alatt. A természet tenyészik, de az illanó vadakról biztosan lehet

tudni, hogy nem előlünk szöknek. Éppen ellenkezőleg, közelebb jöttek, hogy megnézzenek minket.

A bor pedig nem ráadás, hanem az egyetlen egyetlen megoldása, tehát nem olyan nagyon fontos. Bár a savak tobzódása jelzi, többre vágyik, de ez már nem érint minket. Mert a gyanút nem erősíti, csak jelzi. Nem feltétlenül Dionüszosz leszállópályájának gondolom, ha egyáltalán. Inkább Artemiszé. Vagy a félreértett tájak félreértett isteneié.

Persze kisebb istenek is biztosíthattak maguknak visszatérő utakat. A Magas-Bakony peremén, a Zörög-tetőnek egyik részén megfagy a lelked, bármikor is vetődsz arra. Erődítmény állt itt pár ezer éve, amikor még nem fémből készült fegyverekkel ölték egymást az emberek. Csaták helyszíne, érzed a számtalan halál nyomát, és azt is, hogy illetéktelenül léptél be itt a fák közé. Elporladt halottak százain jársz. Katonaisten hagyhatta maga után ezt a leszállópályát.

Vagy: Kovácsi felé, az erdő szélén sosem olvad el a hó, nyáron is megcsúszik az autó, és alattomos szemű őzek lesnek rád, mikor ugorhatnak eléd. Hermész, vagy valamelyik másik rossz humorú isten játszóttere – lehetne. Mert ezek már tényleg csak bizonytalan feltételezések. Tévedésekkel teli sejtések. Mint a gíroszöntet figyelmetlenül reprodukált összetevőinek sora a Nyugati tér szalmonellabüféinek egyikében.

Szerencsés ember vagyok, látom a házamból a távoli Somlót és a legelőket is, mintha a nem túl forgalmas Epifánia-airporton az irányítótoronyból. A Bakonyalja az archaikusabb, a Somló a fényesebb, derűsebb. A Bakony ókoribb, jobban számolható a rárétegződött idő, mert súlyosabb, sárosabb, közelebbi. Itt valóban meg lehet kérni Zeust, hogy itt, és ne Diktében kezdje az évet. És azt sem tartom kizártnak, ha megmozdulna, kiderülne, hogy ő fekszik ott, erdővel borított hegyeknek álcázva.

VASS TIBOR

Semlény Kenesén

Anyám hasában élvezem első ízben a Balatont,
hatvannyolc középnyarán.

A családi legendárium szerint
ha erőre kap a tóról anyámra fújó szél,
jobb lábbal három erőset rúgok, ballal két gyengédet.
A dörgésre ütök, vágok.
Apámnak Semlény tárja fel a módot,
milyen hangnemben érdemes kiokítani a szelet arra,
hogy álljon hozzá minél hosszabbra nyúlt
nyugton maradásomhoz. Nyugtóm: a változatlan helyzet.

Anyám lépten-nyomon a szél felé oldalaz,
hogy feltevése beigazolódni látsszék,
és anyám feltevése rendre beigazolódik.
Eljutunk a jövőmondásig: ha ütésvágásba kezdek,
csakhamar dörög. Ily türelemmel tapasztalja ki azt is,
hogyan a Balatoni világostól nem kell annyit csurgatnia,
mint a Borsodtól, az unikumtól előhozakodik az aranyere,
a füstölt császártól fel-, az avas kenyérszalonnától
lemegy a sava. Avast gyakrabban eszik, anyámnak sok a sava.
Avasit lehet azért nem iszik, mert akkor még nincs.

Anyámnak módja akad kitapasztalni ezeket,
anyám ünnepezt kitapasztaló, és jó elemző hírében áll,
brigádvezetőként jobbal három középerőse,
majd ballal két gyengédje illeti
büntiből a szolgálatban szunyát beverő kiskatonákat,
akik az élvezet kedvéért gyakran igyekeznek
bealudni direkt. Az alvás tettetése nem ér,
anyám felismeri az alvást tettetőket.

Kábé nyolcévesen élvezem másodjára a Balatont,
ugyanott hasalok, a kenesi néphadseregüdülőben.
Középnjár lehet ismét.

Anyámék fennhangon azt latolgatják,
hogy a miskolci tiszt klub hatvanhetes
szilveszternap késején foganhattam-e,
vagy hatvannyolc első hó elsejének elején inkább,
a pontos helyszínen rám való tekintettel nem vitatkoznak.
Erhá összeférhetetlen,
kissé koraszülött ótépészerelem-gyerekként vagyok emlegetett,
már kábé nyolcévesen megtudom, mi a fogantatás
és a rhesus izoimmunizáció következménye,
izgalmas balatoni kéthét, ráadásul a hasamban
évezem először a Balatont,
beleiszom, mielőtt merülnék. Azt nem szabad,
okít egy szintén ott középnnyaraló katonaoorvos,
aki megtudván korábbi bajomat,
meg hogy állandóan írok valamit,
csakis a kedvemért tart ingyen, telt házas előadást
az írói intravénás immunglobulinról.

Másnap Szuhay Balázs lép fel, félgázsiért,
mert a sok gyerek mind szereti
Hiszékeny urat a Zsebtévében. Szuhay összejön apámmal.
Apám is kiváló parodista, szerinte neki nem áll jól a Kenese,
villámtréfadörgésének visszhangja máig nincs elülőben.
Elülőbben nála a partot katonák közt nem tiszteli más.

Anyám, szószerosan légy agyafúrt,
szószerósan hiszékeny, kezdettől fogva öröklétben bízz,
akár a balatoni szél, hiszen mi,
semlényegű Kun Marcellák, tebenned híztunk eleitől fogva.

Apám mond még valamit.
Nem értem jól, de sejteni, süketelés nem lehet az egész.
Jó a humorérzéke,
kivárja, míg anyám rúg három erőset, két gyengédet,
hogy aztán a mielőbbi dörgés kedvéért néhány
üsd, vágd, nem apád
rivallással kísérve jusson idő, erő fellelni, szétszaggatni
a jó helyre dugott, utolsó kenesei képet.

Van nap, hogy akárhonnan akárhova megyek,
a Balaton felől fúj a szél. Van, ha ott vagyok,
olyan, mintha otthonról. Szélcsendben is ez van,
középnarakkor: a szó forgatag, saját nyugalmába belefúj.

Középaranykor lehet, amiben a Semlény-fül
most ezt zúgja. Jó a humorérzésem,
bízom a Balaton-öröklében.
Három erős helyett két gyengédet rendelek.
Szuhajt Balának, a súly, ami nyom, összeférhetőnek,
amit nyomok, tonnák hívom.

SZELES JUDIT

Szellemek

A padló kövén átcikázott egy rovar. Lehetetlen volt látni, mi az, olyan gyorsan futott. Hirtelen azt hittem, skorpió, és Észak-Afrikában vagyok. Felugrottam az ágyra. Örültem, hogy a bőröndömet az asztalon hagytam, és nem a földön. De a bogár eltűnt az ágy alatt, és a legnagyobb valószínűség szerint nem egzotikus skorpió volt, hanem csak egy közönséges csótány.

Egykor ebben a szobában aludt Tolnai Ottó is. Ezért megtiszteltetésnek vettem, hogy ezt a szállást kaptam. Megpróbáltam nem gondolni a csótányra, de a zoknimat csak az ágyban vettem le a biztonság kedvéért. Persze tudtam, hogy ezek a bogarak nem szeretik a fényt. Vagy a tisztaságot.

Az éjjel sokan mászkáltak az ablakom alatt, mert a vendégház a város központjában volt, éppen a várnegyed alatt. Nyitott ablaknál aludtam, behallatszott minden, és reggel ráadásul arra ébredtem, hogy folytatják az útépitést. Az egész belvárosban szorgalmasan felújították. A régít újították meg. Ezért egyre jobban úgy nézett ki Veszprém belső része, mint a kezdetekben. Talán még szebben is.

A csótány a kilencedik századból származhatott minden bizonnyal, mert már Anonymus is úgy említi meg a helyet, ahol frank vár állt, amikor a magyarok elfoglalták Veszprémet. Minden itt kezdődött: az egyház, az állam, a szépség és a kultúra. Ahogy Rómát hét dombon, ezt a várost hét hegyen alapították. A hét hegyet pont a várból (aminek a tövében laktam), lehet a legjobban körbe pásztázni. Várhegy, Benedek-hegy, Jeruzsálem-hegy, Cser-hát, Temető-hegy, Gulya-domb és Kálvária-domb.

Ezen a nyáron sokfelé jártam. Harlech és Montgomery várában Walesben, Shakespeare szülőházánál Stratford-upon-Avonban, a budai várban és a debreceni Nagytemplomban. Mindegyik helynek sajátos hangulata volt. Talán a legizgalmasabb mégis Veszprém szelleme lehetett. Sohasem jártam korábban ott, ugyan kisiskolás korom óta tudtam a létezéséről, hiszen volt egy távoli rokonunk, aki a közeli Berhidán lakott. A Balaton, az igen. Azt muszáj volt családdal, iskolával is meglátogatni. De Veszprém valahogy nem esett útba. Aztán a magyartanári tanulmányaim során sokat hallottam a nevének az etimológiájáról. Megemlítettek itt is, ott is. Nem lehetett megkerülni, mindig útba esett. De olyan szerencsém sose volt, hogy el is jussak a Királynék Városába – ahogy azt szépen nevezik.

Szerintem Veszprém szelleme feminin eredetileg. Azt azonban megtapasztaltam, hogy az egyház patriarkális struktúráival nagyon rátelepedett

a dimbes-dombos és völgyes vidékre, és a város koronáját, a Várat, eluralják az egyházi paloták, templomok. A lankákon azonban női szentek és királyi hitvesek lelke lebeg. Nézzük például Margitot. A Szent Katalin Domonkos Apáca kolostor romjai, amit a köznyelv csak Margit-romoknak nevez, a Séd partján található. A Várból pompásan látható, ha letekin-tünk a völgybe. Szent Margit itt töltött pár évet mielőtt a Nyulak-szigetére (ma Margit-sziget) költözött volna. A zárda másik híres lakója a stigmatizált Magyar Boldog Ilona volt, aki Szent Margit tanítója lehetett. A tizenharmadik századi kolostort a török időkben (XVI. sz.) rombolták le.

Gizella királyné I. István király hitvese volt, és több szálon is kapcsolódik az élete a városhoz. Hatalmas, kettős szobrot állítottak nekik. A Vár utca végén kiemelkedő kilátóbástyánál található, mely Veszprém szimbóluma lett. Ispánky József alkotása, amelyet 1938-ban, Szent István halálának 900. évfordulójának alkalmakor állítottak fel. A megkoronázott István kezében a bírói hatalmat és a békés szándékot kifejező kard és országalma, Gizella kezében kéttornyú templom van, utalásként arra, hogy a székesegyház alapítása az ő nevéhez fűződik.

A várban három órát császarként idegenvezetőmmel, aki akkurátusan elmesélt mindent, amit tudott az épületekről és szobrokról. Például Margitról és Gizelláról. A rövid távot azért tettük meg ilyen hosszú ideig, mert minden részletre kitért, és alaposan beavatott a város (női) szellemébe. A középkorban éreztem magam, és féltem, ha nem vonulok kolostorba, akkor megszűnik a személyes szabadságom. Krisztus jegyesének lenni nagyobb szabadságot jelentett, mint király vagy nem-király hitvesének lenni abban az időben.

Jártam a Világ végén. Így nevezik a veszprémiek azt a bástyát, ahol a Gizella-István szobor áll. Jártam a világ végén, láttam mindent. És mondhatom, lejártam a lábam. Ezért igen jól esett egy pohár fröccs és egy tál étel a nap végén. A Vár Ucca Műhely vendége lehettem. Meleg napunk volt, és még este is olyan langyos, mintha egy mediterrán városkában letünk volna. És tényleg, Veszprém belvárosa hasonlít is egy déli kisvárosra. A leánderek tövében ücsörögtünk egy kicsit, aztán szépen hazamentünk, ki-ki a maga helyére. Én a vendégházba.

(...)

Szellemeket látni nem is olyan nehéz. Nekem többször is sikerült életem során. Még a Hely Szellemét is. Először a norvégiai Borréban, ahol vaskori, viking királyhalmok találhatóak a tengerparton. A királyhalmok mellett sétáltam a rozsmező szélén, amikor hatalmas lovasok jelentek meg az égbolton. A lovaik felágaskodtak. Ők voltak a halmok védelmezői. Egy hasonló lovas láttam a svéd Strömstad melletti Skeebeben. Egy hegyszorosban állt, és legalább három méter volt lovastól. Lehet, ezek látomások ugyan, de mindig egy érzéshez kapcsolódtak. Megérzéseim alapján mondhatom például, hogy a szintén norvégiai Bergenben, annak

is a legbelső részében, ahol évszázados vörösfenyő házak állnak cölöpökön, sok elveszett lélek jajongott. Azoknak a lelke, akik erőszakos halállal haltak meg a Bryggen területén. Azt tartja a skandináv népszokás, hogy házimanók védelmezik a házakat, és ezeket a manókat érdemes tiszteletben tartani. Hasonló felfogás más népeknél is van, így a magyaroknál vagy a szlávoknál is volt. Nem beszélve a rómaiakról. Róma városalapításának idejében a latin földművesek természeti isteneket imádtak. Világnézetükre az animizmus volt jellemző, vagyis olyan hiedelem és vallási sajátosságok gyakorlata, amelyek élettelen tárgyakat, helyeket, életviteli gyakorlatokat is metafizikai jellegzetességekkel ruházták fel. A *genius loci* (a hely szelleme) kifejezés ebből a korai totemisztikus vallásból származik. „A rómaiak kultúrájuk kezdeti időszakában a numenekhez (forma nélküli, funkcionális szerepistenségekhez), valamint családi és személyes védőistenségekhez fohászkodtak. A rómaiak különböző egyéni vágyaik, kívánságaik, könyörgéseik, imáik meghallgatása érdekében gondosan tartott szertartásokon keresztül fordultak a numenekhez. Az ilyen lelki jelleggel felruházott entitás volt *Genius* is, aki a család férfi tagjának védőszellemét volt hivatott megjeleníteni. Jelentése a férfi principális belső erején, férfiúi lényegének tiszteletét, fenntartó és teremtő képességét, vagyis a férfiszerep lelkiségét szimbolizálta.” (Milbich Tamás: *A hely szelleme. A hely szelleme Solymáron*. Solymár, 2018.)

Emlékszem, Skeeben, a kert sziklás végében állt egy kis házikó alakú lámpás. Abban elhelyeztem egy fából faragott figurát, aminek az arcát és a talpát korommal bekentem. A kicsi totemfigurát időnként étel- és füstáldozattal kényeztettem, cserébe azért, hogy a környéket, a házat védelmezze. Jó svéd szokás szerint karácsonyeste egy tál kását tettem ki mellé – biztos, ami biztos –, ami reggelre eltűnt. Vagy tényleg a házimanó, vagy a környékbeli egerek és pockok ették meg. Aztán ősszel levágtuk az elszáradt növényeket. Nekem sok gyógynövényem nőtt. Ezért amikor elégettük a száraz kórókat, mennyei füst illatozott a kertben. Ez volt a füstáldozat. Ösztönösen csináltam ezeket a rituálékat, nem kellett tanítani vagy olvasni sehol.

(...)

Itt, ahol most lakom, egy egyszobás lakásban, nincs kert sziklával. Itt erdő van, de nagyon sok, ahol sétálni lehet. Két erdőség között falu templommal: Björklinge, Uppsalától északra. A templomkertben sírok és rúnakövek korakeresztény-viking időkből. A templom is nagyon régi, az 1300-as évek elejéről való. Mindenszentek van, és nálunk mindegyik sírra egy kis méceszt vagy gyertyát raknak. Úgy néz ki a templomkert, mint a csillagos ég. A Svéd Egyház lutheránus, megengedett a gyertyázás. Megengedett az egyház női szellemének kiteljesedése is, hiszen nők lehetnek papok, nem úgy, mint a katolikusoknál, ahol a patriarkális szerkezet nem engedélyezi a nők felszentelését. Uppsala püspöke például az 1970-ben

született Karin Johannesson. Őt 2019-ben avatta fel Antje Jackelén, az első svéd női érsek, a Svéd Egyház akkori feje.

Björklinge kis falu, körülbelül háromezer négyszázan lakják. Én két éve költöztem ide a nyugat-svéd Strömstadból. Amíg Strömstadnak kavargó-örvénylő energiái vannak, nyugtalan lelkületű, kereskedő kisváros, a mi kis falunk genius locija nyugodt, békés. Az első benyomás, ami az embert éri Björklingébe érve, az a faszag, a falu nagy fűrészüzemének illata. Régen főút szelte ketté a helységet, de az autópálya megépültét követően lényegesen lecsendesedett a forgalom. Két szép erdő nyúlik el a régi főút két oldalán: a kiserdő és a nagyerdő csodás északi flórával és faunával. A svéd természetszerető nép. A kis középkori falu erdeiben futópálya, tornapálya, tóparti strand, szauna található. Nekem nincs kiskertem, nekem kiserdőm van! A szobámból jól látni. Innen követem a fatörzseken le a fel szaladgáló mókusokat, a szemtelen szarkákat, a macskát megkergető borzokat, az erdei kismadarakat, nyulakat, őzeket. Itt őrzöm a tájat. Talán középkori szellemekkel találkozom a templomkertben. Velük megdiskurálom a régi Asa-hit és a kereszténység különbségeit, olvasgatjuk a rúnafeliratokat a nagy gránitköveken, csendesen lelki gyakorlatozunk a vastag, középkori templomfalak között. Aztán teszünk egy sétát az erdei fenyőfák uralta tájban. Érzem, hallom a fűrészüzemet, látom a Björklingén keresztülsuhanó sárga távolsági buszokat.

Valahol Veszprém és Björklinge szelleme hasonló. Árpád-házi Margit bizonyára jól érezné magát itt. Otthonra találna a csendes, elmélkedésre alkalmas erdeinkben. Talán még egy kolostort is alapítana... Ahogy azt Szent Birgitta tette Vadstenában a XIV. század második felében.

Két éve lakom itt egy kis egyszobás lakásban. Nincsenek csótányok, mert azok nem szeretik a fényt és a tisztaságot. Elmenekülnek a szent szellemektől is. (Meg a porszívótól.) Nem kell aggódnom, hogyha mezítláb mászkálok a puha szőnyegen. A fény és a tisztaság megvéd. A szent szellemek is. Hamarosan itt a nagy ünnep, a várakozás ünnepe, az advent, és aztán a karácsony. Még az sem lehetetlen, hogy párszor megfordulok a mi kis templomunkban, hogy hálát adjak azért, hogy élek, és mindezt átélhetem. A nyulak pedig üdvözlötüket küldik Veszprémbe!

FÁBIÁN LÁSZLÓ

Cicellei vallomás

epi tusz müthusz
Pál Timotheushoz 2.

több mint nyolcvan esztendeje élem életemet – részben vagy egészben – zsenyei szülőházamban, amit nagyanyám hadi özvegyként épített közel száz éve, élvezem a fél méter vastag vert falak „légkondicionálását” télen, nyáron, élem történeti és privát időmet – részint a faluval, részint magamban, írok abban a közegben, amely voltaképpen írásra készített – protestánsként is a cicellei templom középkori, sőt, barokk igézetében, a múlandóság kevély ráncaival homlokomon: ragaszkodó, ám zabolátlan emlékezetem súlya alatt; folyvást neveket idézve: dülőkét, emberekét, kutyákét, lovakét, tehenekét, őseimét silabizálva a temetőben, megnevezési kényszerem erdőket, fákat (az „ezeréves” mindenekelőtt), madarakat (*tudod, mi a babuta?* – kérdezte kilencvenéves filozófus barátom, amikor utoljára hazalátogatott Amerikából; persze, hogy tudtam), virágokat, gazokat, lepkéket, bogarakat és fölséges gombákat kápráznak sóvár szemem elé, jelképet, metaforát, ritmust, rímet bennük találok, ekként – ahogy írtam – *dallá növi magát a dallam*, belesimul a harang szavába, a Sorok patak csörgedezésébe, a Rába csobogásába, őnök, domolykók, marinák, csukák, harcsák, paducok siklásába, visszaverődnek a Bezerédj-kastély százados falairól, a templom megújuló századairól, a réten áthúzó őszi darvak krúgatásából, és rám borul a Perszeidák augusztusi villanásaiban a mindenség irdatlanja, ha tetszik, szentsége, aminek *szövedéke mindig fölfeslik valahol*, földeríti profán létemet, szelídíti vadságomat, elrendezi kusza álmaimat, esetleg hitelesíti ábrándjaimat, fölmagasztal magához, és áldásából irodalom lesz, netán bölcselet, vagy az, amit annak hiszek: foszlánynak a törvény szövedékéből;

nos, az irodalom (a művészet?), ha nem is mítosz, valahogy mindig a mítoszok felé fordul (Pál apostol receptje szerint gondolva), én pedig itt, éppen *itt* akadtam bele – kellő időben – a számomra vonzó, beszédes mítoszokba (nem föltétlen témáimról beszélek, ámbár pontosan tudom, megvannak a filozofálás üdvös helyei), általuk vagyok – miként másutt megvallottam – *szerелеmmel bekerítve, öleléssel bilincselve*;

hogy úgy mondjam, általában és országosan elégedetlen vagyok a közterek, utcák elnevezésével, fantáziátlannak, olykor egyenesen megtévesztőnek találok őket; félreértés ne essék, nem azokkal van többnyire bajom, akik nevét kölcsönveszik a települések, Kossuth és Rákóczi és

Petőfi utcák, terek bizonygatják, hogy a hon nem feledi nagyszerű tetteiket, de talán ők is jobban járnának, ha nem az ügyetlen mechanizmus próbálná őrizni, működtetni emléküket; ráadásul itt maradtak a közelebbi múlt már-már komikus emlékei; Úttörő utca, Béke út, Szabadság tér silány közhelyei, holott minden faluban akadnának odailőbb, szebb, né tán izgalmasabb dűlőnevek, onnan elszármazott jelentős, az emlékezésre ugyancsak méltó emberek – a derekas lokálpatriotizmus jegyében, őrizhetnének felejtésbe hulló magyar szavakat akár – mondjuk – korántsem csupán az ottani lakosságnak, de egész nyelvi kultúránknak –

gyerekkorom falujának disznólegelőjét – a Sorok és a Rába találkozója mentén – *Korongónak* nevezték; amikor nyakunkba szakadt a diktatúra, sietve Szabadság tér lett a neve (naná, a kastélykertet is beleértve – az osztályharc jegyében), még a csöndes blaszfémiát sem érezték ki belőle, hogy ti. megkaptuk magunknak a rőfögő háziállatok szabadságát (mi pedig egyetlen pillanatra sem hittük, hogy Velekey bácsi, a kanász, valaha is kiejtette volna száján ezt szemtelen „disznóságot”), ám aligha maradnak meg az újabb generációban a használatból kiszoruló *Bürközd-gyepű*, *Ferke* megjelölések egyes rétszakaszokra, ahogyan a számomra gazdag képi-séget hordozó dűlőnév: az *Ördögábécé* sem; megingathatatlanul hiszem, ha sikerül átörökítenünk nyelvünk egy-egy csodáját, az van olyan nemzeti tudatápolás, akárha százszor táblákra festenénk valamelyik hősünk nevét;

(nem mellesleg a címben szereplő Cicelle a templom védőszentjének, Szent Cecéliának – *martyr et virgo* – a népies formája, a nevet átvitték a temetőre szintén, az egyik hozzá közel eső dűlőutat *Miseútnak* mondtuk egykor; a templomot Dorfmeisterék festették ki, ahogy számos dunántúli vagy éppen burgenlandi társát, az oltár fölötti képen a kegyúri Bezerédj-kastély mellett a 18. századi falu képe csakúgy megjelenik, tréfásan azt szoktam mondani: az alakokon máig fölismerem, melyik családból valók; a latin igefosztlányok betűzése pedig ugyanolyan izgalmas élménye volt a hajdani kisdíáknak, mint az *öspörös úr* gyatra latinja, vagy a harmóniumzengés a karzatról)

egyelőre a falubeliek még ismerik az arborétum jellegű kastélypark-hoz tartozó egy-két hektáros tölgyes nevét, a *Borjúskert* borjúk híján is az maradt, miképpen néhány sírt őrző családi temetője a kastélybelieknek; itt nyugszik nagy műveltségű költő elődöm, az Angliában nevelkedett, és huszonnégy évesen az első világháborúban hősi halált halt Békássy Ferenc, emlékezünk rá minden augusztusban a Cicelle-napokon; fájdalom: nincs róla utca elnevezve, ahogyan barátjáról, a kastélyban megforduló John Maynard Keynesről (a Világbank alapítójáról) vagy a többször idelátogató Deák Ferencről, gróf Ambrózy-Migazzi Istvánról, a jeles dendrológusról sem;

úgy tetszik, az értékek fölismerésének szüksége van bizonyos távlatra, noha a térbeli távlat föltehetően roncsolja az idő távlatát, amit közönségesen hálának szoktunk emlegetni –

a 19. században (Bezerédj Elek jóvoltából) angolos külsőt öltött kastély 1949 óta alkotóház (itt egyszerűen művésztelep), szombathelyi festők mentették meg a tévesztés pusztításától, hamarosan pedig részévé vált az országos alkotóházprogramnak; ragaszkodva föntebbi rögeszmémhez, említhetek valahai vendégeket, akik szívesen keresték föl fölhőtlen nyugalmát (és a mindig kifogástalan ellátást): Csók István, Hermann Lipót, Domanovszky Endre, Bálint Endre, Gyarmathy Tihamér, Szász Endre az első generációból, a későbbiekből is pusztán találomra: Keserü Ilona, Lux Antal, Szabados Árpád, Banga Ferenc, Schmal Károly; többeket meg olyannyira megfogott a hely szelleme, hogy itt vettek házat, itt építkeztek: Kiss Sándor és Lessenyei Márta, Kis-Kovács Gyula, Scholz Erik, Blaskó János, Polgár Csaba vállalták a falu életét –

igen, valóban hiszem, a hely szelleme – mondanám: metafizikai tény, túl a mítoszon, hogy a mottót fölfejtsem – működik, érzem önmagamon, tapasztalom barátaimban; noha kétségtelenül mitikus érzelmek fonódtak az „ezeréves tölgy” köré, sőt, lombjukkal ráterültek a falu történet-tudatára, nem csoda hát, hogy a „tanító úr” (az én iskolakezdesemkor még sem nem elvtárs, sem nem bácsi!) minden évben ehhez a mitikus fához kirándultatta az egész osztatlan iskolát annak ellenére, hogy legtöbbször már járt a közelében (én anyámmal tavaszonta kucsmagombát – errefelé, tévesen, szömöröcsögnek emlegették – gyűjteni, többségünk ellenben ősszel – *zsirosgubát* szedni, amivel a novemberi búcsúra méltányos zsebpénzt szerezhettünk), igazi mérete azonban akkor vált világossá számunkra, amikor vezetőnk a teljes kirándulócsoportot beterelte maga előtt odújába, majd kijövet körül öleltette velük törzsét; mindez objektíve *innen volt* a mítoszon, valójában azonban mégis monumentalitását nyomtatékosította –

(no meg valami olyasféle érzést, ami akkor megfoghatatlanul bujkálhattott bennünk, és amit ma talán nosztalgiaként elemeznénk magunkban, egyúttal kései rezignációnk határozott forrásaként)

a druidák fáí, régebbiről a zsidók terebintjei lehettek a természetnek ilyen önmagukon messze túlra mutató objektumai, a különféle panteizmusok lenyűgöző jelképei, amiket ha nem értettünk, hát éreztünk, és ez a tudat, ez az érzés máig munkál bennünk, láttukra megérint bennünket az önkéntelen tisztelet a szentség megnyilatkozása fölismerésén konkrétóságában, még ha nagyot fordult is a világ ikonocitása, valljuk meg: a természet üzeneteinek rovására; értsd: hovatovább elveszítjük a *fenséges*-hez a nyelvet; márpedig a természetből – úgy tetszik – elsőül fenségessege érinti meg az embert, rendje és nagyszerűsége, miképpen a magunk hozzájárulását adott környezetünkhöz ugyancsak hozzá méricskéljük: a

legridegebb, legfanatikusabb városlakó is vissza-vissza fordul a felejtésből eredetéhez – mértéket, szint, energiát és igazolást keresendő röpke létéhez, amely korántsem mindig távlatos érdekeit vetíti elé, önzése, kapzsisága már-már romokba döntheti/dönti éltető környezetét;

készséggel elismerem, egy ilyesféle kis faluban kisebb léptékű a létezés, mint az urbánus világban, ám – tetszik/nem tetszik – kisebb az ökológiai lábnyom: tapintatosabban, mértékletesebben, visszafogottabban gázolunk át éltető elemeinken (vizek, szántók, erdők stb.), hamarabb hátrahőköl a felelőtlen gőg, az őszi réteken – rendre átéltem – valahogy megragad a kikerics, a „tintaceruzázott” pereszketönkök, bókoló ördög szemek finomlila gyásza (*most mérget hajt a rét* – jelenti be a poéta), az elmúlás mindegyre bizakodó révülete, ami – persze – nem több, mint az ismétlődés reménye: esztendő múltán megint piroslik majd a rét közepén az elárvult galagonya, a cserjés szélén hamvaskéken várják a kökényszemek, hogy megcsípje őket a fagy, a „boszorkánykörök” újból önzetlenül kínálják az apró szegfűgombákat – piacolóknak, ingyenceknek egyaránt, sőt, a vadsóskát, kakukkfüvet – a kaszálások megújuló primőrjét;

a Cicellei temető közepén pedig büszke tartással sárgáll a középkori templom, mindmáig három falu közös kegyhelye, mi több, pár esztendeje reflektorok fényét veri vissza a csöndes éjszakákba...

és egy vers az utcáról:

Egy falusi kereszt sorsa

éppen a kanyarban
 (fordul a főutca)
 még állt mellette a két óriás
 a hárs és a vadgesztenye
 majdnem a gypeűnek támaszkodva
 jócskán megsüllyedt talapzatán
 állt a feszület
 a korpusz alatt
 ahogy a Golgotán
 a fájdalmas szűzanya
 itt is fia sorsán keseregve

a falubeli férfiak
elhaladva előtte
gyalog szekéren vagy kerékpáron
megemelték fejfödőjüket
a gyerekek dicsértek
az asszonyok lányok keresztet vetettek
ünnepekre virággal díszítették

amint innen-onnan összeverődtek
az új dogma bajnokai
a tiszteletadás fokozatosan
kiment a divatból
(csupán a szenteskedő vénasszonyok
vetettek még előtte keresztet)
kivágták a két faóriást
egyre előrébb terpeszkedett a gyepű
lassan bekebelezte
a keresztet

rejtekében a homokkő
némán málladozott
Máriát a lecsurgó eső hólé:
mennyei könnyei
1891 óta
alaposan megviselték

egy jóléleknek
megesett szíve rajta
hogy egyszülött fiát
tovább sirassa
kőarcát rendbe hozatta
tisztelhessék azok
akiknek együtttérzését
újra elnyerhetné
ha csak divatból
akár megszokásból

egy hosszabb pedig az itteni mindenségből:

az Idő tengerén

lomhán fordul a falunaszád nyílt szürkéje felé
az új ezredévnek
lomhán a múlt hajója
terhe szinte a vízvonaltól süllyeszti
csak bravúrokkal manőverezhető
kapitánya kormányosa sosem látható:
álarcot viselnek mint Minósz király
noha nem aranyból

sürög a legénység a rakomány körül
rendrakás félével kísérletezik
ámbár ismeretlen az elv
lehetne súly lehetne forma lehetne érték egyaránt
egyelőre ide-oda tologatja alkalomszerűen
fontossági sort mímelve

mert hát mit kezdjen a harangszóval
amely 1876 óta kondul és kong a falu fölött
mit a harangozókkal akik hajnalban állataik mellől siettek
fölverni a még álmódokat
este meg hazaparancsolták a kószáló aprónépet
és elkísérték a távozó lelkeket
a templomkert temetőjéig
delente a mező robotosainak jeleztek
ma már talán valahol a gépház közelében lenne a legjobb helye
a harangszónak
hiszen évek óta szerkezet mozgatja

gépiessé tette az időt
a fontosságot pontosságra váltotta
múltak csöngtek szavából

valahogy polcokra kéne osztani
a nyári szombatok délutánjait a hajdani utcasöprésekkel
a vizesnyolcasokat
az ágsöprűket
a vesszősiringákat
a lányok vihogását
a gomolygó porföhlőt
az alkonypírt a harangláb mögött

egy-egy megkésett tehénszekeret
karikát kergető kiskamaszt
utcára merészkedő ebet
és persze jezsámenillatot
szelencevirágot
körtehullást
delénkendőt
perkálszoknyát
cájgnadrágot
cserebogárrajzást
szenderszimatot a lángvirág szirmai között

helyüket követelik a dallamok
az idegen hangzású csasztuskák a szárnyatlan évekből
kaszapengés
kapaélezés
a vén kanász ostorpattogatása
tejeskannák zörgése
vegyes kórus egy éjszakába gördülő kocsi saroglyájából
százszor hamis kocsmánóta
gyertyafényű szerenád
hivalkodó kakasszó refrénes kutyaugatás
lúdgágogás

egy petróleumlámpa alól: *üdvöz légy, Mária, malasztal teljes*
dunyhasuhogás

keservesen moccan a falunaszád

egyik zugban egymásra hordják tűnt korok kacatjait
tisafát tézsulát eketaligát
szalmanyársat vonyogót tarlógereblyét
szellőrostát pemetet kuruglát sütőlapátot
szakajtót vékát burítót
odataszigálják a szecs kavágót répadarálót
melléjük fektetik a hosszúlétrát
a fölhajtogatott rudazókötelet
a szenes vasalót a kotlát
vonókést szalukapát
sarlót kötőfát kaszaüllőt mosóteknőt
melencét zsírosvindelyt lószőrszitát
nagyfejszét hosszúfűrészt sulykot vaslapátot favillát
és a szívük legmélyéből fölszivárgó bánatot

meglazult abroncsú hordót
 aszottböködőt
 kettes igát rozsdás zablát foszló istrángot
 kiszáradt ferkóolajos üveget repedt bakancsot – van Gogh mintára
 teknőckeretes ókulárét zsákvarró tűt
 csollánsákot hurkatöltőt hasadozó tömőfájával
 számárfüles kalendáriumokat tintaceruzás bejegyzésekkel:

a koca begörgött

az ártányt hízóra fogni

a tehén megborjazott

a ludak megmellesztve

Pistit keresztelőre vinni

félmondatok egy félig befejezett históriából amely sosem lel végére
 kopott dolmányt levágott csizmaszárat
 molyette kucsmát likas kalapot

dobozban és még egyre becsben
 János bácsi hajnyíró masinériája vasárnap délelőtti csattogásával
 ollója csorba fésűje rozsdás borotvája
 a kisbíró dobja az átalvetőbe tűzött verőkkel megsárgult hirdető
 cédulával
 egy málladozó nyúl bőr amiért nem jön többé Izidor a zsidó
 megrepedt lüszter-lámpa
 tokjában Zsiga bácsi hegyes szerszáma
 amely megdagadt marhákon könnyített
 körötte a kiáramló zöld-gáz bűze
 helyükre kerülnek a polcon
 alattuk Károly bácsi kaptárai elatkásodott méhek száraz tetemével

rozzant bakszekér megrakva bagolyhuhogással héjavijjogással
 gólyakelepeléssel
 aranymálinkó villanással fecskesurranással
 egércincogással békabrekegéssel fácánrikoltással
 nádzizegéssel légyzümögéssel a ragacos papírról

vonszolódik a múlt hajója

lámpása fölött vacsoravesztők verdesnek

amott tarkállik az öspörös úr porladozó stólája letakarva *dominus*
vobiscummal
 szakadozott harmóniumnyekergéssel
 elcsukló kántorénekekkel

máztalan cserépkorsókba szavakat gyömöszölnek felejtéskonzerveket
pilicke kiütős hí kollát pallang zsíros guba nyulica zséter
gyaktat zsiba gövecses gyég rászli
mony csángja neide kutyor
bürke preszbors
gyótin
a közöket kitömik sóhajokkal – *moribundus*

belesóhajtanak a jövődbe a kikerics ezüstlilájával
lebeg a szürke végtelen fölött
csak a hörgő hajókürt parancsolja vissza a múltba

a reggeli kánonok világába
zeng az iskola *egyszer egy az egy*
kétszer egy az kettő
háromszor egy három...
a mester mogyorópalcájával vezényel
firkák a palatáblák halmazán (ó Beuys) (ó Twombly)
tízszáz tíz a száz
piruló kenyér szaga az izzó vaskályháról

mi atyánk ki vagy a mennyekben

hervadt pipitérkoszorú leányhajból
pünkösdirózsa sziromeső
csutak szalma lucázni
töredező vesszőkorbács *adja Isten hogy több Aprószentek napját*
megérhessen
erőben egészségben
eltölthessen
maroknyi tollcsutka a fosztóból bosszantásra szánva
meleg rézeleje zöld noha
lenn a hajófenékben

alamuszi zátonyok hamis révkalauzok
vakszerencse
délibáb *m*
a morganatikus házasság hátülütői *o*
r

<i>majd úszó fatörzsre szállunk</i>	<i>i</i>	<i>b</i>
uszadék fák iszaprothadása	<i>u</i>	<i>n</i>
hínáros-algás partmellék		<i>d</i>
kárvallottak áldatlan magánya		<i>u</i>
rémlátomás		
kéjtelen éjek	<i>s</i>	

a falunaszád egyszerre megfeneklik
vagy ütközik egy tolóhajóval:
álarcok úsznak szerte a vízen – fekete rózsák

HEGYI ZOLTÁN

Garázsmenet

(részletek)

Olaszok 1.

Géza őszbe csavarodó nyaralásának egy adott pillanatában nem hitt a fülének. De kezdjük előbből. Géza már hosszú évek óta nem utazott sehová, pláne külföldre nem. Nem csupán a világiárvány miatt adódott ez így, számos oka volt. Most viszont úgy gondolta, nekivág Olaszországnak, csakúgy, jut ameddig jut, lesz, ami lesz. Ésszerűbb lett volna persze inkább Putyinra, Zelenszkijre és a többiekre gondolnia, meg az orosz tél helyett az európaira, de elege lett belőlük. Mindből. De térjünk vissza az adott pillanathoz, amikor azt hitte, a fülével van baj, és meredten bámulta a vele szemben szünet nélkül beszélő embert a szemüvege mögül, amitől elkezdett Woody Allenhez hasonlítani. A valószínűleg laposföldhívó férfi már túl volt azon, hogy a Barátság vezetéken soha nem jött olaj, viszont azon keresztül rabolták el a Velencei-tó vizét, hogy a magyar belügyminiszter már régóta halott, ezért aztán klónozták, de egyébként Magyarország sem létezik, csak egy ilyen nevű vállalat, ellenben Erzsébet királynő is évekkal ezelőtt hunyt el, de addig elrabolt magyar gyerekekkel táplálkozott, és éppen ott tartott, hogy egy hévízi barlangban aranycsontú óriásokat találtak száznegyvenhárom dinoszaurusz maradvány mellett, amikor Géza kihasználva egy szusszanásnyi szünetet, azonnal kerekelt oldott. Egy darabig még elmerengett a zavarodott elméjű férfiú tézisein, valamint azon, hogy világszerte hány millió szerencsétlen menekül különféle szektákba a problémái elől, aztán inkább az utazásra koncentrált. Illetve nem is hogy koncentrált, inkább átadta magát az élménynek. Bizonyos tekintetben Géza is szektás volt, mondhatni mániákus, az italománok népes családjába tartozott. Mindent szeretett, ami olasz. Első szálláshelyén, Velence városától kissé délre enyhén meg is szédült, amikor megpillantotta a hatalmas ódon villát, amikor pedig belépett az épületbe, már forgott vele a világ. Századokat repült vissza az időben, ahogy nézegette a falakon máladózó freskókat, a gyönyörűséges termeket, a kandallókat és a bútorokat. Farkaséhes volt. Bár a tulajdonosok nem üzemeltettek éttermet az épületben, azért csak megtaláltak neki a szalonban, mert akadt a háznál némi szalámi, füstölt sonka, spagetti raguval és egy kancsó vörösbor. Egy díszes tálnálban gyümölcsök fürdöztek mosolyogva. Géza hamarosan kinyújtózott az ágyon, és a szabadon futó gerendázatot szemlélte úgy öt méter magasságban. Aztán meg a vasalatot az ajtón. Így aludt el hamarosan, álmában pedig harisnyás lábú kereskedőkkel alkudozott fűszerekre és olajra.

Olaszok 2.

Egy padovai és egy különösen szívbemarkoló chioggiai séta után (magában fapados Velencének nevezte a lagúnaival, halpiacával és eldugott kávézóival csábító városkát, de csupa szeretettel a belső hangjában, és még az is felmerült benne, hogy na, itt aztán el tudna csendesen éldegélni) harmadnapon fájó szívvel, ám új kalandokra éhesen elhagyta a venetói villát, és dél felé vette az irányt. Umbria tartomány volt a kitűzött cél, azon belül is először Assisi, és estére teljesítette is a távot. Ami még az ő több évtizedes rutinjával sem volt minden pillanatban egyszerű, különösen egy kiadós felhőszakadás hosszú perceiben, de a szinte állandósulni látszó elterelések, az irgalmatlan forgalom és az egyre magasodó hegyek sem tették könnyebbé az autózást. Géza egy adott pillanatban arra is gondolt, hogy aki még egy rossz szót szól a magyarországi útviszonyokról, azt ide küldi tanulmányútra. Az éjszaka viszont mindenért kárpótolta. Szállása ezúttal egy hatalmas birtokon volt, olajfa ligetek között, pompás rálátással a domb tetején magasodó, kivilágított, mintegy két kilométernyire lévő, lélegzetelállító városra. Nem is vacakolt sokáig, lerakta a holmiját a szobájában, néhány percig bámulta a fényeket a teraszról, aztán visszaült az autójába, és elindult Szent Ferenc nyomába. A szél viharossá fokozódott, miközben talált egy parkolót és gyalogszerrel folytatta útját, bele az ezerkétszázas évekbe, a haladás bajnokai által sötétnek mondott középkorba. Nem bánta a dühös szelet sem, különösen akkor nem, amikor egy jelentősebb fuvalatt hatására az előtte haladó csinos signora pontosan úgy festett, mint Marylin Monroe azon a híres fotográfián, amelyen több-kevesebb sikerrel próbál úrrá lenni rakoncátlankodó szoknyáján. Profánnal kezdődik tehát a szakrális, gondolta Géza mosolyogva, de egyáltalán nem bánta. Sőt, mielőtt belefeledkezett volna Isten szegénykéjének útjába, még egy földhözragadt problémával is meg kellett küzdenie. Indulásának kapkodó spontaneitása közben az történt ugyanis, hogy életében először elfelejtett dugóhúzót vinni magával. Olaszországba. Ráadásul az olaszok jól érzékelhetően ódzkodtak a csavaros kupakok használatától, így aztán felmerült az a rémkép is, hogy egy jófajta helyi vörös nélkül marad a teraszon. A boltok mindjárt zárnak, de a felkeresettek egyike sem tartott amúgy sem dugóhúzót. Mígnem az utolsó helyen az egyik vevő, átérezve a helyzet súlyosságát közölte, hogy neki viszont van sok, és magával cipelte Gézát a saját üzletébe, átnyújtott egyet, és szép estét kívánt. Úgy is lett.

Olaszok 4.

Gubbióba érkezvén Géza a farkasra gondolt. Arra, amelyikkel a későbbi Szent Ferenc elbeszélgetett. Akkor még csak Francesco testvér volt, a Nap és a Hold testvére, az a farkas meg ereje teljében. A beszélgetés után

mégis lemondott arról, hogy tovább vegzálja a környék állatait és a városka lakóit. Francesco elég meggyőzően tudott szelíd lenni. Géza leparkolt, majd hamarosan betöltekezett Raffaello freskóival és a színpompás majolikák látványával, a középkori utcácskák, sikátorok és lépcsők hangulatával. Aztán egy ideig csak bolyongott, látszólag céltalanul. Sétája során ismét Ferenc jutott eszébe, először a helyi Szent Ferenc ábrázolások miatt, amelyeken a szent arcvonásai jelentősen eltértek Zeffirelli mester hőseitől, de még Mickey Rourke fizimiskájától is, de ezt egyáltalán nem találta aggasztónak. A szentek kibírják azt is, ha idealizálják őket, és azt is, ha nem. Valamivel később arról elmélkedett egy darabig, hogy mi történe ma, ha valaki Ferenchez hasonlóan hazatérne egy csatából, szétosztaná a szülei vagyonát és a saját örökségét, és Isten szegénykéjének szegődve elmenne helyreállítani egy omladozó templomot. A legvalószínűbb forgatókönyv szerint pszichiáterhez küldenék posztháborús szindróma alapos gyanújával, és még jó, ha megúszná ennyivel. Ez irányú töprengéseinek befejeztével Géza az üzletek kirakatait bámulta, némelyikbe be is ment nézelődni egy kicsit, és olyan is volt, amit lefényképezett, hogy hazatérte után megmutassa Lajos bácsiéknak. A boltok jelentős része csak szieszta után nyitott ki újra, amit a buszvezető csodálatos dolognak tartott. Ha rajta múlt volna, rendelettel vezetett volna be hasonló nyitva tartást az otthoni alvó városokban is, hátha lenne egy kis pezsgés estefelé is. Ha csak annyi, mint itt Gubbióban, ebben a hegyre felkúszó kis gyöngyszemben, már szebb lenne tőle a világ. Géza titokban sokáig álmodozott egy olyan kis üzletről, amelyekből itt vásárolnak a helyiek és a turisták. Elképzelte, hogy reggel felhúzza a redőnyt, kitekeri a napellenzőt, és szemlét tart a szarvasgombák, olívaolajok, borok, sajtok és szalámik fölött. Két kis asztalka is lenne az előtt a bolt előtt, odabent pedig egy gyönyörű kávégép szuszogna egészen a szieszta kezdetéig, és aztán újra, és persze tartana egy kis süteményt is a kávé mellé, és ezeket a pék fia szállítaná a háromkerekűjén. És oda járna a zöldséges, a hentes, a postás és a trafikos kisasszony, és persze ott lennének Tigristigrisék is. Ott lennének mindannyian.

Olaszok 5.

Géza kitette az indexet, és belekezdett egy végeláthatatlan kamionsor előzésébe. Lehetetlen küldetésnek tűnt, ugyanis nem látta az elejét. De arra gondolt közben, hogy egyszer majd vége lesz ennek is, ahogy mindennek. Az irányjelző használatát soha nem mulasztotta el. A régi iskola egyik utolsó példányaként adott az ilyen apróságokra, és különben is úgy vélte, ha már az a kis kar szériafelszerelés, miért ne alkalmazza rendeltetésszerűen, úgyis, mint a közúti kommunikáció egyik csodálatos vívmányát. Ugyanakkor egy cseppet sem könnyítette meg a helyzetét az sem,

hogy az autostrada elég leharcolt állapotban volt, különös tekintettel a leállósáv teljes hiányára, az állandó átterelésekre, valamint arra a betonkerítésre, ami balról keretezte, tovább szűkítve a manőverezés lehetőségét. Géza közel negyven éve vezetett, egykezes lazázás, taxiskönyök, ilyenek, de azért kissé megkönnyebbült, amikor tényleg elfogytak a kamionok, elállt a felhőszakadás, és kisvártatva megpillantotta a megpróbáltatásai végét jelző táblát. Az utolsó kútnál még bedobott egy espressót, útja során éppen a nyolcadik márkából, megállapította, hogy ez is egy tíz, és ez is tökéletes, a hóna alá csapott egy hármaskarton vörösbort (ebben sem lehetett hibázni), és megkereste a soron következő szálláshelyét. Olajfa liget, naná, ez a mániájuk. Kiült a teraszra, felbontott egy palackot, és egyébként nem csinált semmit. Azt nem állítjuk, hogy meditált volna, inkább abba az állapotba került ízibe, amit az olaszok dolce far niente-nek, édes semmittevésnek neveznek, viszont abban sem lehetünk bizonyosak, hogy nem szunyókált el közben néha-néha, kis időre. Kora reggel viszont egy rendkívül kényelmes ágyban ébredt, majd miután megköszönte ezt a lehetőséget a Teremtőjének, érdeklődő tekintettel a kert felé vette az irányt. A barátai jól ismerték ezt a nézését, nem különben az ehhez szervesen illeszkedő rugalmas járását, akkor vette elő ezeket, ha halpiacot vagy egy izgalmas sikátort sejtett a környéken. Most azonban megtorpant egy pillanatra a küszöbnél, és egy pillanat alatt felmérte, hogy az amit lát, az valóban az, amit lát. Történetesen egy skorpió, felismerte a bokája irányába meredő farkincájáról. Egyszer találkozott már egy halott példánnyal Dalmáciában az ágya alatt, de ez határozottan élénknek mutatkozott. A következő pillanatban ösztönből, mondhatjuk zsigerből cselekedett. Az volt a szerencséje, hogy szokásától eltérően ezúttal nem mezítláb indult felfedezőútjára.

DURSZT GYÖRGY

Napló (2020)

Május végén mentünk el hatvanhét nap után autóval a városból az óceánpartra, Chipionába. Ez egy tengerparti üdülővároska, Jerezről huszonöt, Sevillától kb. száz kilométerre. Lakói főleg az idegenforgalomból élnek, szállodák, panziók, üdülőházak sorakoznak a parton, és persze, éttermek, vendéglők, chiringítók, azaz a homokos partra telepített nyitott bárók.

Kevés turista volt, lakóautó egy sem állt a parton, a hivatalos lakóautó parkoló bejárata szalaggal elkerítve, a sorompó leeresztve, a bejáraton táblára írva, hogy későbbi intézkedésig zárva. Maga a terület gazos, látszik, hogy régóta nem járt arra senki sem. A kikötőben ritkásan állnak a kisebb-nagyobb motoros vagy vitorlás hajók, a máskor sűrű úszó lakok mellett nem pecáznak a gyerekek, egy-egy kutyasétáltató vagy gyerekocsit toló pár tűnik csak fel, motorcsónak búg a vízen, a helyi vízi rendőrség hajója. Néhány hete egy kicsivel északabbra Sanlucar de Barrameda felé egy elhagyatott partszakaszon kaptak el a csendőrök egy csempészhajót, hasissal megrakva. Az „üzlet” nem áll meg, a kereslet nagy, Marokkó, az egyik kedvenc kiindulási pontja a csempészeknek, közel. A tiszta a levegőben távolabb egy vitorlás látszik, a máskor szokásos teherszállító hajók eltűntek, a Guadalquivir folyó torkolatától Sevilláig hajózható szakaszon az áruforgalom is bizonyára gyérebb, látni a portugál partot. Bámultam a vitorlást, és emlékeztem a régi időkre, amikor néha én is vitorláztam.

A nyolcvanas évek közepén néha előfordult, hogy béreltünk ketten-hárman egy tizenötös túrajollét, a Balaton egyik kedvelt régi fahajó típusát, és azzal jártuk a vizet, kerestük fel a kikötőket. Augusztus közepétől már kisebb volt a forgalom, még szép az idő, de a néha feltámadó északi szél meg-megcibálta a vásznat. Szélcsendes időben a tó közepén álltunk, fürödtünk és a révfülöpi kocsmá hideg söre után áhítoztunk. Egy ilyen napon jutott Öcsi barátom eszébe a nagy biznisz, sörbüfé hajót kellene üzemeltetni! Ő egyébként is vállalkozó szellemű, talán nem is volt „hivatalos” munkahelye sohasem, szervezetfejlesztő, tanácsadó területen dolgozott. Rajta keresztül ismertem meg Liska Tibort, akinek közgazdasági elgondolásairól Kovács András *Falak* című filmjéből hallottam már. Készítettünk egy hosszabb interjút vele annak idején, és meglátogattuk az Eger közeli szimulációs táborát, ahol elméleti elgondolásait gyakorlatban is kipróbálta fiatal egyetemistákkal. Öcsi egyik nagy vállalkozása lett volna a budai várból induló városnéző léghajózás, ami sajnos megfelelő anyagi induló tőke híján nem indult be.

Volt, hogy a közelgő vihar elől bemenekültünk a legközelebbi kikötőbe, svertes hajó volt, és ha nem volt elég gyakorlott a kapitány, könnyen felborult. Mi a borulást megúsztuk, de voltak veszélyes helyzeteink, a balatoni viharok hirtelen tűntek elő, szinte a semmiből az északi part hegyei mögül. Egy ilyen hirtelen vihar kitörésekor az utolsó pillanatokban értünk be a révfülöpi szabad kikötőbe, akkor még nem volt olyan kiépített, mint mostanában, szinte egyenesen a part közeli kocsma teraszán landoltunk. A szakadó eső és az erős szél lehűtötte a levegőt, fáztunk. Beültünk hát Öcsi kocsijába, beindította a motort, majd óvatosan ugyan, de elindultunk Badacsony irányába, hogy hamarabb bemelegedjen az utastér. Hátral Imi és Erzsi, az anyós ülésen én, kezemben egy kis üveg pálinkával, a véstartalékkal. A kisörsi kemping környékén a hegyről lezúduló iszapos, sáros úton a kocsí megcsúszott, perdültünk egyet, egy beton villanyoszlop megdobta és egy bazaltkerítést megtörve megálltunk. Az oszlop kidőlt, a villany elment az egész faluban, nekem a kezemet elvágta az eltört pálinkás üveg, minden csupa vér lett. Nagy csend támadt, szinte megnémultunk, ültünk némán a sötétben, ám senkinek nem történt baja. A kempingből kiszaladtak az emberek, zseblámpával a kezükben, bevilágítottak, és négy, szinte meztelen embert láthattak és a kezemből folyó vérről összekent ablakokat. Kitámolyogtunk, remegő lábakkal bementünk egy közeli panzióba, gyorsan megittunk még egy rövidet az ijedtségre. A hamarosan megérkező rendőrök megértőek voltak, szondázni már felesleges lett volna. Mondták, hogy ezen a szakaszon rendszeresen esőben az ilyen balesetek, a kocsik megcsúsznak. Az éjszakát ott töltöttük, másnap visszagyalogoltunk a hajóhoz. Később Öcsit megbüntették a köztulajdon megrongálásáért, a villanyoszlopot kellett megfizetni. A kocsit totálkáros lett. Mi, akik a kocsiban voltunk, második esélyt kaptunk az életre. Két éve, súlyos betegségemből kigyógyítva én már a harmadikon is túl vagyok. Csak nem visz el ez a fránya koronavírus most!

„El kell indulni minden útra, az embert minden úton várják. Nincs halálos érv a maradásra...”

Bódy Gábor Amerikai anizs című filmjének bevezető mondatát idézem Csoóri Sándortól. Nekünk is kell indulnunk, a jövő hét közepére tervezem az indulást. Már így is két hónappal később az eredetileg tervezettnél. Az otthoni dolgaink intézése nem várhat, és a fiamnak is jót tennie, ha ismét vele lennénk. Lakóautóval mennénk, repülővel jóval később tudnánk, a mostani helyzet szerint csak július végén indulna járat Sevilából Budapestre. Az autót felkészítem az útra, egy öreg, harmincéves lakóautóval való elinduláshoz kell egy kis elszántság, és érdemes átnézni néhány dolgot. Március közepétől egyébként sem használtuk, az akkumulátort fel kell tölteni, olajat, hűtővizet, féket ellenőrizni stb. Sajnos, úgy tűnik, hogy autópályán kell majd utazni, pedig inkább kerülni szoktuk. Be kell

szerezni egy konzuli levelet a madridi magyar konzulátustól és egy nyomtatványt a franciától. Olaszországon és Szlovénián keresztül lehet utazni, kb. egy hét alatt érünk el a magyar határt.

Azt nem tudom kideríteni, hogy ott majd karanténba kell-e majd menni, és addig még változhat is a helyzet mindegyik országban. Nehezen szánjuk el magunkat, épphogy együtt lehetünk az unokákkal az itteni karanténrendelkezések miatt, már el is válunk. Azt tervezi a lányom, hogy július végén majd repülővel ők is eljönnek Magyarországra, és pár hetet ott töltenek majd. Megnehezítette az életünk a járvány.

Indulásunkkor eljöttek a lányoméék, Macsi és párja, Albertó, Afrika és Romeo, ők az unokák. Talán még nem fogták fel, hogy mostantól nem leszünk napi kapcsolatban, Binyi és Apu, ahogy bennünket a kicsik hívnak, egy ideig nem fogja a kezüket. A szombati délelőtti induláskor összetalálkoztunk Angelával, Bali is ott volt és Paco, aki félmeztelenül dolgozott, és nem akarta, hogy így készüljön egy kép, ezért Zsuzsi egy sálat adott rá, kicsit furán nézünk ki a Pegazus oldalának támaszkodva, belesve a kamerába. Macsi készítette a felvételt, ezért ő nincs a képen. Ezen úgy el lehet tűnődni egy kicsit, aki készíti a képet az nincs a képen, mégis, nélküle nem lenne kép sem, és nem lennének a többiek sem, és mégsem látható.

Végül 11 óra körül elindultunk, az előző napon tankoltam, élelmiszert meg persze egyéb italokat vásároltam, útra készen állt már a Pegazus. Beszereztem a két hivatalos okmányt is még az indulás előtti héten, a madridi és a párizsi magyar konzulátustól. Spanyol, francia és angol nyelven íródtak, igazolások arról, hogy magyarországi lakhelyünkre utazunk. Egyfajta engedély a járvány sújtotta vidékeken történő áthaladáshoz. Viola barátnőnk az utolsó előtti napon rendelt az új kajárpéci konyhájába andalúz mintázatú csempéket, kb. két mázsával nehezebbek voltunk, lassabban koptattuk az országutat meg a gumikat.

Granada irányába indultunk, Antequeránál elkanyarodva Jaennak, aznapi úticélunk, Ubeda felé. Voltunk már ott, van egy lakóautó-pihenője az uszoda mellett, nem olyan barátságos a környék ennek ellenére. Közel van egy katonai lakótelephez, aminek zárt kapuja és egyenházai elég messze esnek az egyébként szép reneszánsz város központjától. Ezt latolgatva végül Baeza városában álltunk meg aludni. Baeza és Ubeda két különös hangulatú város egymáshoz közel, mintha nem Andalúziában lennénk, inkább valami olasz hangulatot árasztanak az óváros utcái, terei. A járványnak köszönhetően talán mi voltunk az egyetlen turisták, a város szívében lévő parkolóban egyedül álltunk a pinea fák árnyékában, kb. nyolcszáz méter magasan. Szemben velünk a végtelen olajfa ültetvények és távolabb a hegyek.

A következő úticél már a Valencia feletti Moncofa volt. Egy kis kempinget találtunk pár éve a tengerparton, többször voltunk már itt. A kemping Nules és Moncofa között van, Costa Levante a neve. Az üzemeltetője – nem hiszem, hogy a tulajdonosa – meglátva az autónkat, már széles vigyorral köszöntött, könyökünket összeütve nyugtáztuk, hogy megvagyunk. Pár szót váltottunk, de hagyott bennünket, nem vezetett fel, nem akarta megmutatni a placcot, tudta, hogy már mindent ismerünk. Közel a parthoz találtunk is helyet, rajtunk kívül talán ha három lakóautó volt. A vizes blokk csapjai közül minden második le volt zárva, egyébként egy tiszta, jól karbantartott, családias hangulatú kempingről van szó, az ára barátságos, mindössze tíz eurót kell fizetni. Ez két főre, lakóautóra, elektromossággal együtt nagyon kedvező. A lakóautós elhelyezkedés konfliktusok forrása lehet, ahová én szeretnék állni, nem feltétlenül tetszik Zsuzsinak, és viszont is így lehet. Az egész napi fáradság, a vezetés és a kevés mozgás ingerültebbé is tesz bennünket, általában az első korty vizski megnyugtat. A lakóautózás egyébként nagyon emlékeztet a vitorlázásra, ott is minden mozog menet közben és az indulás, illetve a kikötés/megállás a legbonyolultabb művelet.

Egyszer Bogláron béreltem hajót, a szokásos tizenötös túrajollét és a két gyerekünkkel és Zsuzsival vagy öt napot töltöttünk a vízen. A vizsgát Balatonalmádiban tettem le pár évvel előtte, és afféle szezonhajósként maximum három hetet töltöttem a vízen évente, abból is Öcsi barátommal, és alkalmi útítársainkkal. Neki régebbi volt a vizsgája, értelemszerűen ő volt a kapitány. Most én voltam, és nekem kellett a döntéseket meghozni. Györgydeák Gyuriék part menti házánál kötöttünk ki az utolsó előtti napon, ott aludtunk, másnap kellett visszavinni a hajót a földvári kikötőbe. Enyhe északi szélben hajóztunk el Keneséről, jól haladtunk, Füred magasságában járva a szél erősödött. A tihanyi hegy mindig tartogat meglepetéseket, ezt komoly hajósok tudják, egyszer mi is megtapasztaltuk Öcsivel, amikor a hegy mögül hirtelen felbukkanó szél egyszerűen ki sodort bennünket a szemesi parthoz. Most is valami hasonló történt, jött egy hatalmas pöff, a hajó rendesen megdőlt, a kajütben dőltek a cuccok. Zsuzsi, Peti és Macsi bent kucorogva csak annyit láthattak, hogy erősen kapaszkodok a kormányba és a fokvitorla sottjába, élesedek a hajóval, széllal kissé szemben állva, kreutzolva, majd a haladási irányt becélözva előbb oldalszélbe, majd hátszélbe küzdve a hajót, sebesen száguldottunk a földvári kikötő felé. Ezt így könnyű leírni, de oldalszélbe állva majd felborultunk, a raumban pedig attól féltem, lebontjuk a kikötőt, egyenesen befújt bennünket, csak a kis sziget fái adtak valami szélárnyékot. A tenyeremről szinte eltűnt a bőr, hosszú ideig fáj a kezem. Peti tíz év körül lehetett, a kikötésnél ő segített, ügyesen partra vitte magával a kötelet.

A lakóautózás valami hasonló élményeket okoz, a nagy kamionok csapta szél, meg-megingatja az autót, az elindulás és a megállás kicsit bonyolultabb mint egy kis személyatóval. Mielőtt elindulunk, néha hátraszólok Zsuzsinak, mint amikor felszedve a horgonyt mondtam a kapitánynak, úszunk!

A következő cél már Franciaországban volt, Narbon közelében Port Leucate. A szörfösök kedvenc helye, világbajnokságok helyszíne. Kempingje és több lakóautó-pihenője van, nem mellesleg közvetlen a tengerparton árusítják a helyben tenyésztett, ezért mindig nagyon friss fekete kagylót és osztrigát. Könnyű fehér borral kísérve többször ettünk már ott.

Esett az eső, nem volt kedvünk ott letanyáznai, meg az előző héten Chignonában ettünk kagylót, továbbmentünk hát Béziers felé, új tanyát keresve. Köröztünk egyet a városban, eddig csak áthaladtunk rajta, hátha találunk valami rendes parkolót, ahol meg tudunk állni. Szép város, a katedrális és a hídjai több száz évesek, turistát mégsem láttunk, a járvány okozta félelem miatt alig láttunk embert, azt is mind maszkban. Kis tétovaság után egy csatorna mellett álltunk meg pár kilométerre a központtól, a lakóhajók mellett. Kacsák, valami vízipatkány, és néhány kutyasétáltató társaságában töltöttük az éjszakát. A spanyol-francia határon úgy jöttünk át, hogy meg sem álltunk, nem hogy a konzuli menlevelet nem kérték, de a rendszámra sem figyelt a határon álldogáló pár csendőr.

Hazafelé vezető utunk következő célja Cannes volt, pontosabban Mandelieu. Egy kis kempinget találtam ott, valamikor kétezer tájkán, amikor a cannes-i fesztiválon jártam Iványi Marcell Szél című filmjének sikere után. Cannes drága hely, a fesztiválpalota közeleiben megfizethetetlen szállodai árakkal. Egyszer laktam a pályaudvar közelében lévő kis szállodában, és egyszer a La boccának nevezett komplexumban, de Antibes-ban is eltöltöttem pár éjszakát az ír stand idényalkalmazottjának bérelt lakásában. Talán Csillag Marcival csavarogtunk arra, meg Varga Tamással, aki Kikötő tévé címen alakított egy fantom céget, és így szerzett újságíróknak szóló belépőt. Pár fős stábbal forgatott is a sajtótájékoztatókon, el-elkapott sztárokat, és a magyar tévének eladta a kész anyagot. Néha én is fogtam a kamerát, rohagáltam a sztárok után. Lars von Trierral is készítettünk interjút még a Hullámtörés filmje kapcsán. Volt egy időszak az életemben, hogy amikor minden évben elmentem Cannes-ba, és hol a BBS-t, hol a Duna Műhely filmjeit próbáltam népszerűsíteni. Amikor Mészáros Péter Eső után című filmjével másodszer is elnyertük a rövidfilmeknek járó Arany Palma-díjat, már magam is elhittem, hogy nekem ott a helyem. Sikerült pár filmmel még kooperációs partnerként versenybe

is kerülni, de nyerni már nem. Cannes-ról még biztosan írok később, anynyi minden történt ott velem, majd lassan eszembe jutnak a dolgok.

A kis kempinget akkoriban találtam meg, és azóta már többször voltunk ott lakóautóval Zsuzsival. Az üzemeltető személyzet egy része cserélődött, de kedvenc mindenesünk, aki a tisztaságért felel, maradt a régi. Kinézete alapján elneveztük töröknek, lehet, hogy nem is az. Rendszeresen nyírta a füvet elektromos masinájával, ezért a fűnyírást gyakran nevezzük töröközésnek azóta. Amikor megérkeztünk, nem találkoztunk vele, de reggel, amikor tovább indultunk, lelkesen integetett, törzsvendegnek kijáró tisztelettel köszöntünk el egymástól. Jó, hogy vannak csavargásaink közepette fix pontok az életünkben, ilyen a „török”.

A kempingben még kevesen voltak, rajtunk kívül csak két lakóautó volt, két német rendszámú Caravan, a drágább fajtából. Úgy tűnt, hogy már jó ideje ott vannak, a kemping télen-nyáron nyitva van egyébként is, gondolom a járvány miatt itt ragadtak. A recepciós egy fiatal srác volt, a számítógép megőrizte az adatainkat régebbiről, nem sokat kellett várunk. Maszk ugyan nem volt rajta, egy plexi lap és egy pult elé tolt asztal volt a távolságtartó eszköz. Elsétáltunk egy közeli bevásárlókomplexumba, sok üzlet még zárva volt. Nekünk bankautomatára volt szükségünk, a kemping terminálja nem működött, és nem tudtunk kártyával fizetni. Másnap kilenc óra körül indultunk, és szokás szerint végig autóztunk a Croisetten, ahol most csak azért volt dugó, mert egy sávra szűkült az út a javítások miatt, és kifogtunk egy kukásautót. Lépésben haladtunk a luxus szállodák és a plázs közötti szakaszon. Szinte minden zárva volt, hihetetlennek tűnt, hogy itt tömegek akarták fényképezni a sztárokat. Pár hete láttam egy videófelvételt, amin egy vaddisznó sétált a pálmafák között.

Cannes-ből indulva a Cote d’Azur tengerparti autópályán haladtunk Olaszország felé, úticélunk Mantova volt. Az olasz konzulátustól nem volt semmiféle papírom, engedélyem, és pont azon a szakaszán akartunk átvágni az országnak, ahol a legjobban tombolt a járvány. Kissé félve közeledtünk a határhoz ezért, de nem állított meg bennünket senki, csak az autópálya fizetős kapuja. Volt ott néhány carabinieri, aki figyelte az autósokat, de simán átjutottunk, Genova előtt valami útépítés miatt lelassultunk, de végül kora este megérkeztünk a már ismerős mantovai lakóautó-parkolóba, egy szép ligetes helyre, pompás kilátással az óvárosra. Voltunk itt párszor, volt, hogy be sem tudtunk menni, mert annyira tele volt az egyébként tágas hely. Most rajtunk kívül egy lakóautó volt.

Talán a Pó folyó árterülete az a tó, amely fölött egy hídon keresztül átbiciklizve meg szoktuk nézni az óváros lejtős terét körbevevő barokk

és reneszánsz épületeket, megpihenve egy kőpadon. Rengeteg turistával találkoztunk mindig, most a kihalt kemping és a várfalak menti üres parkolók láttán nem volt kedvünk bemenni. A pihenő helyen működik egyébként egy biciklikölcsönző, de most az is zárva volt. A bejáratnál szemközt a benzinkút mellett van egy kávézó, az nyitva volt, felújították. Fáradt voltam, de azért megnéztünk egy filmet a laptopon. Március közepe, a járvány óta szinte minden este megnézzük egy filmet, hol olyat, amit még nem láttunk, hol pedig valami régen látott darabot. Olvasni kevesebbet tudok, mert elfogytak a magyar nyelvű könyvek, mindet kiolvastuk már Jerezben. A lakóautóban van egy Márai-könyv, válogatás a borral kapcsolatos írásából, és Földényi-esszék, műelemzéseket tartalmazó kötete.

Elhatároztam, hogy egy jól szelektált kisebb gyűjteményt visszatérünkkel bepakolok a lakóautóba a könyveimből, és a most vásároltakból. Nem is tudom, hogy mi lesz azzal a rengeteg könyvvel, ami az évek alatt felhalmozódott a lakihegyi tanyán, magyarországi lakhelyünkön. Eszembe jut szüleim rákosligeti házának rengeteg holmija, amivel nem tudtam mit kezdeni, ami évtizedek alatt felgyűlt. Amikor anyám átköltözött egy hozzánk közeli idősek otthonába, és el kellett adnunk a házat, az új tulajdonosra bíztuk, mit tesz velük. Néhány akkor fontosnak vélt dolgot, könyvet, tárgyat vettünk csak magunkhoz, amelyek itt kötöttek most ki. Vajon, ha mi végleg kiköltözünk, majd meghalunk, mi lesz a mi dolgainkkal?

Egy hete voltam a Fugában, hivatalos nevén a Budapesti Építészeti Központban. A belvárosi helyiség az egykori Építők Klubja földszintjén működik, Nagy Bálint vezetésével. Az egykori dzsesszklubban finom zenét hallgattam, az emeleti teremben néha bridzseztem. Manapság szerintem Budapest egyik legjobb művészeti központja, kiállítások, kortárs zenei koncertek, irodalmi események helyszíne. Könyvesboltként is működik, építészeti tárgyú művek lelőhelye, kínálata széles körű. Bálintot régóta ismerem, még a hetvenes-nyolcvanas ellenzéki időkből emlékszem rá, de végül a Toldi mozi átépítésének idejekor barátkoztunk össze. Még a Levél utcai irodában kezdődött 1993 körül a BBS számára megszerzett mozi átépítésének tervezése, amelyre őt kértem meg. Pár évvel korábban, a rendszerváltás környékén tért vissza külföldről, ahová annak idején a lehetetlen kádári körülmények elől menekült, ácsként dolgozott, tervezőként nem tudott. Hasonlóan Rajk Lacihoz.

Egy videósorozat interjú alanyának hívott, pár mondatos, öt-tíz perces monológok, kinek mit jelent a Fuga. Írók, zenészek, építészek, fotósok, filmesek szerepelnek benne, akik szeretnek a Fuga eseményein részt venni, vagy csak egyszerűen Bálint ismerősei. Barátinak nevezhető viszo-

nyunk megmaradt, ha Pesten vagyok, akkor biztosan találkozunk, benézek a Fugába.

Még a járvány előtt, március környékén beszélünk telefonon, és Jerezben voltam, amikor a Bíró Yvette-nek szánt születésnap meglepetés könyvbe kért tőlem pár sort.

Yvette hangja jutott ma reggel eszembe, különös hanglejtése, hangszíne, kis szünetei beszélgetés közben, ahogy a mondatokat megformálta magában, mielőtt azokat kimondta. Erről meg a nemrég meghalt Létay Vera, aki a Filmvilág főszerkesztője volt hosszú ideig. Verának is nagyon sajátos, csak rá jellemző hangja volt, akár telefonon, akár élőben ha beszélgettünk, nem lehetett nem odafigyelni rá. Yvetet tiszteltem, Verát kedveltem, még táncoltunk is valamelyik pécsi filmszemlén. Lehet, hogy a filmértő nők hangja különleges? – igen, Vincze Teréznek is van valami különös a hangjában. Ezentúl megfigyelem a többiekét is, Margitházi Beáját pl.

Találkoztam Nagy Bálintnál Szemző Tiborral, aki amint meghallotta tőlem, hogy megyünk Palicsra, a nekem szánt Csoma hanglemezt dedikálta Ottónak, jól ismerik egymást. Most van egy eredetileg nekem szánt lemez, ami Ottónak lett általam elküldve, de nem tudom átadni. Kornélék is benéztek pár napja hozzánk, Berlinből jöttek meglátogatni a szüleit Linnel. Valami filmet akarnak forgatni német pénzből a déli határon, amit Lin nyert egy pályázaton, ők majd elviszik.

Tolnai Szabolcs hívott bennünket Palicsra, nyolcvanéves apja születésnapjára. Meglepetés találkozót szervez a Palicsi-tó partján a vitorlásklubban. Kornélt, Nándit és minket hívott, meg még néhány közeli barátot. Szabival két nagyjátékfilmet is forgattunk Szabadka környékén. Ottó egyébként is régi barátunk, szívesen megyünk. Később kaptam Szabitól egy üzenetet, lemondta a találkozót, újra emelkedik a fertőzöttek száma, ők sem tudnak elutazni az iztriai nyaralójukba, mert Horvátország is szigorításokat vezetett be.

Nem tudom, hogy jó ötlet-e sokat találkozni régi barátainkkal, a magam és az ő egészségük féltése óvatosságra int. Van egy filmje Kornélnak és Nándinak, Lacinak és Nyolcasnak (ők voltak a 40 Labor alkotócsoport), A másik ember iránt féltés diadala című. Segítettem nekik, producerkedtem, pénzt szereztem hozzá. A film címe aktuálissá kezd válni, valahogy arról a káoszról szól, ami most teljesedik ki a világban. A film kétezerben, húsz éve készült.

Mantovából korán reggel akartunk indulni, de nem sikerült a terv. A lakóautó-pihenő sorompója nem működött, ki kellett hívni telefonon az

ügyeletet, amit szerencsére megtaláltam egy kis cetlin a biciklikölcsönző aijtáján. Csak olaszul beszélt az illető, nagy nehezen megértette mi a baj. Angolul, franciául és németül és spanyolul próbálkoztam, a magyart meg sem említettem. Esett az eső, kb egy fél óra múlva megjelent egy autó, és a belőle kiszálló ember se tudott másképp, csak olaszul. Ezen egy kicsit elcsodálkoztam, hiszen Mantova nagyon kedvelt turistacélpont, furcsa volt, hogy egy ilyen helyen csak olaszul tudó embert alkalmaznak. Sikertült megértetnem azért a gondomat, végül ki tudtam fizetni a tíz eurót, ennyibe kerül ott 12 óra tartózkodás, és a szemközti benzinkútnál tele tankolva az autót, és megreggelizve vágtam neki az útnak újabb állomásunk felé. Még mindig olaszországi célpontunk, Grado felé indultunk. Az autópályát Cremonánál hagytam el, onnan Mantován keresztül Velence felé tartottunk. Érintettem azt a kisvárost, (Montagnana) ahol pár éve megálltunk éjszakára egy nagy parkolóban Andalúzia felé menet. Egy régi, várfallal körbevett városka, érdemes körbenézni egyébként, mi is ezt tettük akkor. Éjjel arra ébredtünk, hogy egy elefánt rontott nekünk, a lakóautó megremegett, majdnem feldőlt. Kiugrottunk és a többi lakóautóssal együtt eleinte nem értettük, mi történt, de azután rájöttünk, földrengésre riadtunk fel.

Elég nagy forgalom volt, lassabban haladtunk, ráadásul térkép sem volt nálunk és az offline GPS-szolgáltatás sem működött valamiért. Emlékeimre hagyatkozva kanyarogtunk egy kicsit, végül nem mentünk el Gradóig, egy közelebbi helyen álltunk meg éjszakára Aquileiában. Itt is voltunk már, a városka közepén van lakóautó-pihenő, ott éjszakáztunk. Inkább egy falu egyébként, római kori emlékekkel. Elmentünk egy közeli, biciklis út melletti bárba, ittunk egy sört, és megnéztük az interneten a legújabb híreket a járványról. Tele volt helyi fiatalokkal, talán az egyetlen este tíz körül is nyitva tartó hely volt, néhányan maszkot is hordtak. Már csak kb. jó ötszáz kilométerre voltunk Budapeستől, Szlovénián kellett már csak átvágni a magyar határig.

Dél körül érkeztünk a magyar határra, Rédicsnél, egy pénteki napon. Egy hete indultunk Jerezből, szombaton. Három határon haladtunk át megállás nélkül, itt félreterelték a forgalmat a teherautóknak kijelölt sávba, és mindenkit megállítottak. Egy konténer volt a kijelölt járványügyi ellenőrző hely, de nem kellett bemennünk. Ki sem kellett szállni a kocsiból, az irataink és a kocsi rendszámának ellenőrzése után a határőrök jó utat kívántak, és beléphettünk Magyarországra.

NÉMETH ISTVÁN PÉTER

Levéltöredék kórházi fehérben

A város fölötti mennyet utoljára
még Márton püspök föstette ki
Anton Maulbertsch mesterrel.
Csodásan sikeredett a bakonyi égbolt kékje.

Nomen est omen: Felhősi Istvánnak kellett
csak igazítani-frissíteni a képen, vakítóbban
csillanjon meg a felhőbárányok hasán
ez esztendővégi napfény.

Repülőgépek holott A, holott Z betűket
írnak a légre, néha rebbenő galambcsapatra látok,
s hogy a kápolna sisakján háromszirmú
liliom a csúcsdíz, rajta harang- és sziréna-
szóig három énekesmadár osztozik.

Ám nem röptüket követi szemem, ne hidd!
Elég ha a bejárat tetőzet zöld mohacsillagával
barátkozom, amely dacol a fagyos szelekkel,
s valahányszor érkezel, mintha csak ide az vezetne
Tégedet, Drága Csilla! Most éppen
mindhárom király helyett is.

Veszprém, 2024. Vízkereszt

OTO HORVAT

[Miként is állnak a dolgok az Öreggel...]

(Részlet)

Utcanevek! Utcanevek? Majd mindegyikre emlékszem. Pontosabban, emlékeztem. Ezekben a napokban, miközben a városi levéltárat és a központi könyvtárat bújtam, rokonokat és barátokat látogattam, rá kellett jönnöm, hogy a legtöbb utca nevét már nem tudom felidézni, egyes városrészeket meg fel se ismerem. Volt olyan is, amelyiknek időközben nyoma veszett. Ködben botorkáltam egy olyan valakinek megszokásaira hagyatkozva, aki valaha itt élt.

A Njegoš utcával a hátam mögött megálltam a Trifković tér sarkán lévő gyógyszerár fényes kirakata előtt. A tér tele volt sietős emberrel. Eltűntek a Miletić, a Laza Telečki utca sarka mögött, vagy elsiettek a Fő tér irányába. Alig találtam néhány várakozó férfit. Ők mozdulatlanul álltak, akár a szobrok. Időnként megéledtek, és a fejüket kicsit hol jobbra, hol meg balra fordították. A gyenge megvilágítás miatt nem láthattam, türelmetlenséget vagy csalódottságot hordoz-e arckifejezésük. A gyógyszerárral átellenben, a zeneiskola melletti újságosbódé még nyitva tartott, előtte sorban álltak cigarettáért. Lányok, fiúk. Vásárlás után azonnal bontani kezdték a dobozt, kivették a cigarettaszálat és meggyújtották, mintha enélkül nem folytathatnák az útjukat. A trafik mellett álló pattogatottkukorica-árus fel-felkiáltott: Tessék, tessék! De senki nem figyelt rá, senki sem állt meg előtte, bár a pelyhek illata csábítóan terjedt. Közben az elhaladó gépkocsik reflektorfénye egy-egy pillanatra végigsúrolt.

Kis híján megijedtem, mikor érintést éreztem a karomon, és egy rekedt, öreges hang megkérdezte: drága gyermekem, te vagy az? Megörültem neki, és bólintottam. Gyuszi bácsi volt az, egyik apai nagynéném férje a Vasa Stajić utcából.

A kezét nyújtotta, mert már rég felhagytunk a pusziváltással. A keze határozott, acélos szorítású. Miközben törékenynek tűnt. Alacsonyabbnak és véznábbnak, mint ahogy emlékezetemben élt. Igaz, hosszú évek óta nem találkoztunk, de akkor is. Esőkabátja újszerűnek tűnt, ugyanakkor a szabása régimódinak. Ma már senki nem hord ilyet, gondoltam magamban, ilyen hőségben meg pláne nem. Bal kezében gyógyszerrel teli fehér zacskót tartott.

Felismertelek, mondta, ahogy a gyógyszerárból kiléptem, mert annyira hasonlítasz az édesapádra. A nagy, fekete keretes szemüveg izzadó orrára csúszott, de nyugodt, természetes mozdulattal tolta vissza a helyére. A

szívem megdobbant az örömtől, és mindjárt arra gondoltam, hát ez csak a junior lehet, ki más!

Nekem addig még senki sem mondta, hogy az apámra hasonlítok, folyton azt mondták, tisztára az anyja, hogy „kiköpött az anyja”, most jólesett valami mást hallani.

Bár Gyuszi bácsi testileg szemmel láthatóan megváltozott, a mosolya ugyanaz maradt, ugyanolyan ferde és ravasz, és a szokását is megtartotta, hogy senkit ne szólítson saját nevével. Hát így lettem én az ő számára junior, míg korábban meg kis Picassónak szólított.

Amennyire megörvendeztetett a vele való találkozás, ugyanannyira kellemetlen is volt. Az Újvidéken töltött idő rövidege miatt nem terveztem meglátogatni őket. Ez a pár nap semmire sem elég.

Tisztos öregkoruk és a hozzájuk fűződő rokoni szálak ugyan indokoltá tettek volna egy udvariassági látogatást, viszont Gyuszi bácsi nem egyedül, hanem Teréz nagynénémmel él. Őt pedig már gyermekkoromban is egy rosszmájú boszorkánynak tartottam. Aki csipkelődő, epés, szigorú. Alacsony kövér asszony volt, áttetsző kék szemei meg tudták fagyasztani a vért az emberben. Bottal járt, mert valami gond volt a bal csípőjével.

A rokonság nemigen rokonszenvezett vele, inkább Gyuszi bácsit kezelték családtagként. Egy nagy házban éltek kettesben, a gyerekeik kivándoroltak Kanadába. Azt hiszem, anyámnak igaza van, amikor azt állítja, több rokonunk él ott, mint itthon. Mindezek ellenére, és ha a nagynénit nem vettem figyelembe, mégis szívesen mentem hozzájuk teára meg süteményre a ház rengeteg dísztárgya miatt. Vázák és tányérok, ülő, kövér testeket ábrázoló szobrok. És sok sárkány. Kisalakú rajzokon. Azoktól sem félttem jobban, mint Teri nénitől.

Amikor családostul mentünk látogatóba, csak apámra volt hajlandó mosolyogni, csak az ő irányába tükrözött jóindulatot és gyöngédséget az arca. Engem megállás nélkül okított, hova menjek, mit nézzek, hogy vegyek levegőt. Anyám meg mintha ott se lett volna. Ezt a kellemetlenséget Gyuszi bácsi hanyag lazasága ellensúlyozta, aki velem és anyámmal is gálánsan és figyelmesen társalgott, anekdotákat mesélt, egyiket a másik után a régiségüzlet világából, különös vásárlókról és még különösebb kereskedőkről.

Csak egyszer veszekedtek a házastársak előttünk, és úgy emlékszem, hogy Kanadáról volt szó. Mint egy fúria, úgy kiabált Teri nagynéni: Én nem megyek innen sehova. Eszem ágában sincs. Hogy én másik országba, más városba költözzek, szó se lehet róla. A gyerekek csak hadd legyenek ott. Nekik mindegy, de itt nekem boldog-boldogtalan az ismerősöm. Azt akarom, hogy itt temessenek el, a Futaki úti temetőben. Nem isten tudja, hol, és isten tudja, miféle népek közé.

Ha nem sietsz nagyon, nincs éppen randid – kacsintott közben, mintha semmi egyéb okom se lehetne a városban lenni, mint egy randi –, kísérij el a

Miletić utcáig, hadd dumáljunk kicsit, javasolta. Édesanyád mondta a múltkor, hogy azért jöttél, hogy a levéltárban nagyapád után kutass.

No, mindjárt elmesélem én neked, amire kíváncsi vagy. Lehet, nem is véletlenül futottunk össze. És meg kell mondanom, örülök neki, hogy össze-futottunk, mert amit mondani fogok, arról otthon, Teri előtt nem lehetne beszélni. A szemem verné ki, a nyelvem meg kitépné, ha bármi rosszat találnék mondani a bátyjáról, a te nagyapádról. Még mindig isteníti... No, de hagyjuk ezt. Nem fontos. Ki gondolta volna, hogy a ma esti utam a gyógyszerárba ide lyukad ki!

Nyilván ezt is Teréznek kell megköszönnünk, amiért ilyenkor este, és nem, mint normális volna, nappal küld el a gyógyszerekért. Nekem lefekvés előtt jót tesz a séta, meg ilyenkor este a gyógyszerárban nincs tömeg. Tudod, az éveknél is szerepük van ebben, mindinkább úgy érzem magam, mint egy idegen, aki ehhez..., pontosabban, aki valaha ehhez a világhoz tartozott. Annyi az újdonság, és én nem vagyok képes mindet megjegyezni. Épp mint egy átutazóban lévő idegen.

Elképedve hallgattam, anyám általában senkinek nem szokta bejelenteni az érkezésem, nem azért, mert én kérem meg rá, hanem mert tudja, milyen sűrű programot állítok össze magamnak, hogy végül mindenholnan elkések, s nem leszek képes megvalósítani, amit előre eltervezek. Azzal mindenesetre tisztában voltam, hogy Gyuszi bácsi sokat tud, sok olyan apró történetet ismer, amit azok, akikhez fűződnek, szívesen bíznának a feledésre. Engem pedig épp ezek érdekeltek.

Megboldogult nagyapád, hogy a jóisten bocsásson meg bűnös lelkének, szóda- és kracherli- avagy libapezsgő-üzemével a mi örök városunkban más vállalkozók is konkuráltak a maguk tisztos vagy tisztességtelen módján, mondta.

És én mindet megtaláltam Újvidék város 1936. évi cégösszeírásában, és pár napja az oldalt le is fotóztam a könyvtárban. Ezek: Dušan Nacković – Vodnik u. 25. sz.; Sava Šorčanski – Vasút utca 33. sz.; Becker Viktor – Filip Višnjic utca 4. sz.; Drozdik Magda – II. Péter király utca 27.; Petar Ćaković – Gundulić u. 18. sz.; Toša Gavrilović – Temerini u. 59. sz.; Miloš Gavrilović – Kamber u. 40. sz.; Roka Jakobac – Preradović u. 105. sz.; Kis Sándor – Faludy u. 6. sz.; Matilda Malasić – Sterija u. 11. sz.; Dušan Novaković – Munkás u. 12. sz.; Svetozar Radić – II. Péter király utca 33.; Milan Radonić – Lukijan Mušicki u. 7. sz.; Teringer Gizella – Zrínyi Péter u. 56. sz.; Wagner és tsa. – Sándor király u. 71. sz. Amennyire tudom, folytatta, az Amerika, a Fehér Ökör és a Jegenye vendéglőket teljesen ő látta el szódával és kracherlivel, míg az Edit, a Fehér Hajó és a Macskához címzett fogadó, a többi nem jut eszembe, nézd ezt el nekem, öreg vagyok, nem voltak hajlandók beszállítót váltani. Ugyanígy járt, amikor szerződni szeretett volna a Sloboda, a Kis Párizs, a jódos fürdő melletti Elit és Park nevezetű szállodákkal – ezek már mind rendelkeztek beszállítóval, az ajánlatot gyorsan lesöpörték

az asztalról. Nem hiszem, hogy emiatt sokat bánkódott volna. Annyi erő szorult belé, mint három másikba együttvéve.

Így például az Alkotmány és a többi közeli utcában a szikvizet reggel árulta, a kocsit pedig általában a Forte fekete mén, ritkábban a Bodza nevű kanca húzta. Úgy hallottam, mert akkoriban még kisgyerek voltam, hogy nagyapád leggyakrabban a legidősebb fiával járta a Duna-partot, és kínálta a hideg kracherlit a népeknek. Éspedig meglehetősen sikerrel.

Megboldogult nagyapádnak, hogy a Jóisten tényleg bocsásson meg bűnös lelkének, minden nyelven olajozottan ment a beszéd. El kell ismernem, fogalmam sincs róla, hány nyelvet ismert, de biztos vagyok benne, hogy szerbül, magyarul, németül, tótul és románul is beszélt. Az a szóbeszéd járta róla, hogy kínaiul is megszólalt volna, ha kínaiakra akarja rászólni a kracherlijét.

Azt kérdezed, kedves junior, hol töltötte a szikvizet meg a kracherlit az édesapád apja.

Erre is tudom a választ: az üzlet, pontosabban az üzem székhelye egy mai fogalmak szerint is modern házban volt, a Dunai bánóság székvárosában, az Alkotmány utca 42-es szám alatt.

Hogy félre ne érts, az üzem nem magában a házban, hanem annak melléképületében működött, amit egy Igrački nevű kőműves emelt a segédjével.

Egyébként az Alkotmány utca, ha kilépsz, alig néhány percnyire van innen. A házat meg könnyen felismered, mert ugyanazt a számot viseli ma is. A nevek változnak, a számok nem, és ez így van rendjén.

A törvény megkövetelte, hogy az üzem megfeleljen a legkorszerűbb higiéniai előírásoknak, a víz minőségét pedig a Népegészségügyi Intézet szavatolta.

Teréz őriz egy fényképet 1937-ből, amelyen látszik, hogy az üzemben nem sok a munkás. Nyilván nektek is megvan ez valamelyik albumban, vagy a többi fotó között egy cipősdobozban. Tudomásom szerint nyolc pár kéz állította elő a szódavizet és a kracherlit. Mindenki a te közelebbi vagy távolabbi rokonod volt, de ne vesszünk el a részletekben, Teréz valamennyit meg tudja nevezni, ha esetleg erre lesz szükséged.

Épp ez a fénykép maradt fenn, amelyen jól kivehető az, ami a nagyapádra a leginkább jellemző volt. Amiről tán még ma is emlékeznek rá. A fehér öltöny. Amint az idő felmelegedett, ő felöltötte a fehér öltönnyt, és fehér kalapot nyomot a fejébe. Megakadt rajta az asszonyok szeme, hogy mást ne mondjak.

Ja, igen, van egy érdekesség, aminek utánanézhetsz, ha érdekel. A múlt század harmincas éveiben ebben a mi örök városunkban három olyan fiú született, aki ugyanazt a nevet viselte, mint a te megboldogult nagyapád. Az egyik közülük a nagybátyád. A hivatalos. A másik kettőt, vagy neadjisten, hármat-négyet, nem ismerted. Ha jól tudom, róluk, a lehetséges zabigyerেকেkről, a családodnak nem volt tudomása.

Pardon, pardon! Egy fiúra fény derült, de csak sok évvel később. Hogy jutottak a nyomára, nem ismeretes előttem. Mindenesetre, ha tudtak is róla, nem hozták szóba. Rajtad áll, hogy a történetem hitelességét kivizsgáld, és hogy kikeresd félnagybátyáid születési dátumát a városi és egyházi anyakönyvekben.

A félnagybátyáid ők, állítom, mert egy nagyvárosban, Bécsben vagy Párizsban előfordulhat, hogy több embernek is azonos a vezeték- és keresztnéve, és még sincsenek semmilyen rokonságban, no, de ilyen kis, vidéki városkában, és ilyen gyakorisággal, egy ilyen ritka név...

Csak azt mondhatom el neked, amiről tudomásom van, és veszem a bátorságot, hogy magyarázatot is fűzök hozzá, amennyire tudok, mert azok más idők voltak. Másként éltek az emberek, ha a születésük és a haláluk nem is különbözött a maiakétól.

Az volt a benyomásom, hogy cinkosan rám kacsint, de az is lehet, hogy csak megrándult a szeme.

Az ő életkorában mindkettő lehetséges, gondoltam, amikor felrázott a kiáltása: Ó, hogy repül az idő, kedves pikolóm, majd folytatta:

A második világháború vége felé nagyapád engedélyt kapott egy igazi szóda- és kracherligyár építésére. Üzlettársai voltak: Magyar József, Toša Gavrilović, Alács Sándor, Krakovszki József, Sava Borčanski és még legalább tízen, de a nevükre már nem emlékezem, jó hogy ennyit is megjegyeztem. A gyárnak az alapját sem sikerült megvetni, mert a történelem szele ennek a társaságnak a zömét messze röpítette Újvidéktől, ahová aztán többen, közöttük nagyapáddal, sose találtak vissza. És ha netán vissza is találtak, örömeiket nem lelték benne.

Van egy rajz, amiről valószínűleg nem tudsz. Egy újságillusztráció, egy dobozban találtam, amiben Teri az újságkivágásait őrzi. Rajta egy fehér öltönyös férfi félprofilja, a fején fickósan félrekapott fehér kalap, a bajsza csinos, mögötte plakát a következő felirattal:

Az év slágere – Orion rádióvevő!
Kedvezményes vétel – GELB elektrovállalat –
Újvidék – Futaki utca 9 – tel. 26-45.

Jól mutatott az Újvidéken megjelenő Dan napilap hasábjain a hirdetés, és a fehér öltönyös, kalapos férfi, úgy hiszem, nem más, mint a te nagyapád.

Nem tudom, hogy neki is épp ilyen Orion rádióvevője volt-e, de közismert, minden bizonnyal előtted is, hogy szerette a zenét, és mindegy volt neki, mi szól: Rádió Bécs, Belgrád vagy Budapest.

Később, Torontóban sem változtatott újvidéki szokásain, mesélték a rokonok, de ott a zene azért mégis másmilyen. Idő kellett neki, hogy megszerezze.

Amikor elsajátította az új nyelvet, szenvedélyes rádióhallgató vált belőle, és éveken át a rádió műsorához igazította napi teendőit. Akkortájt így élünk. Sokkal inkább a rádió, mint a tévé mellett.

Tudni lehetett, mikor mit hallgat. Ezért aztán a felesége, a kanadai, amikor felfogta, hogy a rádió még mindig szól, pedig a kedvenc műsornak már régen vége lett, benézett a nappaliba.

Elbóbiskolt, éppen úgy, mint az anyai nagyanyád, és nem ébredt fel többé. Tudom, mondtam. Kihúzták épp a főnyereményt.

Gyuszi bácsi mintha nem is hallotta volna a kommentáromat, folytatta. Megboldogult nagyapád, bocsásson meg bűnös lelkének a Teremtő, a háború vége felé egyenruhába bújt. Amennyire tudom, nem önszántából. Az utolsó hullám őt is elragadta, pedig kerülte a politikát és a világmozgalmakat, mint ördög a szenteltvizet. Az érdekelte csak, hogyan adhatja el a szódát és a kracherlít.

De már három hónap múlva, decemberben, a karácsonyt követő második napon nyoma veszett Szlovákiában, és azóta a katonai nyilvántartásokban eltűntként szerepel. De te is tudod, hogy dezertált, és új életet kezdett.

Bizonyára előtted is világos, nem kell, hogy mondjam, hogy az orosz fronton sosem járt.

Nem is lehetett ott, mert amikor a háború szele magával ragadta, az orosz front már nem is létezett. Az oroszok akkorra már majdnem ideértek.

Ettől függetlenül egyes rokonok így szeretnének emlékezni rá. Hetet-havat összehordanak kommunistaellenes hőstetteiről, mintha ezáltal ők maguk szálltak volna szembe az oroszokkal, miközben, amikor nekik kellett volna kiállniuk, egy egérlukba is bebújtak volna. Pfuj!

De nem szabad felizgatni magam, mondtam, és elhallgatott. Saját gyávaságukat és jellemtelenségüket ezzel a kitalált hősiességgel leplezték, folytattam magamban a gondolatmenetet, ami megvilágosodásként hatott, hogy megérthessek pár gyermekkori történetet.

Nem ismerem a részleteket, és valószínűleg senki sem fogja teljesen megvilágítani őket, de a tényekkel mindketten tisztában vagyunk. Salzburgban Susanne White úgy elcsavarta a fejét, hogy mindent maga mögött hagyva emigrált vele.

Ehhez természetesen dezertálnia kellett Szlovákiában, majd Ausztriába, Salzburgba keveredni, gondolj bele, ez nem olyan kis út, és vagy hősiesen amerikai–angol hadifogságba esett, vagy ki tudja, milyen úton szerzett hamis papírokat, s rövid bécsi tartózkodás után jutott el Bolzanóba, ahonnan szerencsésen alászállt Rómába. És Kanadában kötött ki. Susanne White ápolónőnél.

Megnősült, akkor azt megtehetette otthoni papírok nélkül. Ha szereztél két tanút, azt is állíthattad, te vagy Tungúzia királya, elhitték.

Nyilván tudod, hogy három lánya született, és az elsőnek a Helena nevet adta. Ez olyasmi, mint az Ilona, a nagyanyád neve.

Hogy ezt a felesége megengedte neki, egyszerűen nincs rá szavam. Hát igen, ilyen volt a nagyapád, legyen hozzá kegyes az ég, hisz házasságon kívüli gyerekeinek is mindig azonos nevet adott. Apai nagyanyád soha nem tudta meg, miként köszönte meg neki volt férje a szerelmét és a törvényes fiáról való gondoskodást.

Én kaptam a feladatot, hogy elutazzak Kanadába, és körbenézzek. Az út sok pénzbe és idegeskedésbe került. Latolgattam, esetleg kinn maradok, de Terézt már akkor sem tudtam meggyőzni, nem jött utánam a gyerekekkel Torontóba.

Amikor visszatértem, és beszámoltam róla, miként is állnak a dolgok az öreggel, így emlegettük nagyapádat, az én Terézem rám förmedt, hogy hazudok, és be akarom mocskolni a képét a család, az ismerősök, a városban maradt barátai előtt.

Azután adott életjelet magáról a Vöröskereszt útján, miután már majd mindenki elfeledte és meggyászolta, arra gondolva, hogy valahol a hóban, egy erdő mélyén érte el a vég, hogy jelöletlen sírhelyen nyugszik. A fiai és a tágabb család reakcióját elképzeld. Kitört a botrány, napokon át ez volt a beszélgetések és a szóbeszéd tárgya ebben a porfészekben. Egyedül az idősebb nagybátyád fogadta el a meghívást, és utazott el Kanadába, a fiatalabb fel volt háborodva, apád pedig nemet mondott. Édesanyád pár évre rá könyörgött neki, költözzetek ki, bár erről, lehet, nem is tudsz. De apád olyan kategorikus volt, mint az én Terézem. Nem és nem, és még egyszer nem! Az ördögbe is!

Hirtelen egy lármás, részeg fiatalokból álló társaság választott el minket, mint egy váratlan szélvihar, vonultak el közöttünk.

Én a falhoz szorulva magamhoz húztam a biciklit, az öregember meg, átengedve a helyet, lelépett a járdáról.

Amikor elhaladtak, Gyuszi bácsi már nem ott volt, ahol utoljára láttam. Eltűnt. Mintha elragadta volna a társaság. De akkor előbukkant egy kisteherautó mögül. És intett, hogy kövessem. Részeg ifjúság, az én időmben bezzeg... De nem untatlak tovább, mindjárt ott vagyunk, mondta, és tényleg, vagy tíz lépés választott el bennünket a főtértől.

Nagyon örülök, hogy találkoztunk, mondta, én meg visszhangoztam, én is, én is.

Látogass el hozzánk, beszélgetünk egy nagyot! Megmutatom kanadai unokáim friss fotóit.

És én meg azt feleltem, úgy lesz, esküszöm, legközelebb, ha jövök.

Beszédes István fordítása

(A fordítás alapjául szolgáló kiadás: Nočna projekcija. Megjelent az újvidéki Akademska knjiga gondozásában, 2021-ben. A regény magyar nyelvű kiadása – szintén e kiadó gondozásában – előkészületben.)

FELLINGER KÁROLY
Szobrok

Schaár Erzsébet: Ajtók

Az ajtó csak önmaga akadály,
ott, ahol szabadság van, nincsenek se
falak, se ablakok, se kapuk, miért
is lennének, amikor a világnak

semmi értelme, csak a nemlét alá
dugott, láthatatlan szőnyegről van szó.

Ajtók – Köztérkép (kozterkep.hu)

Kocsis Balázs, Molnár László: Mujkó szobra

A kötélén ül, mit kötélén, egy kis
csillagocska szeme fényén, sugarán,
vagy az elvarratlan cérnaszálon, ott
pihen, unja már magát griffmadár hátton.

Udvari bolond, mutatványos, csörgő
sapkája csendre int, miután boldog
kacagástól, keblétől kidülled az
ing, s a gomb leszakad róla, menekül.

Mujkó ujját az ég felé tartja, int
minket erre, arra, közben tudja, le-
esne onnét, a magasból, ha nem
a mutatóujjával egyensúlyozna.

[https://hu.wikipedia.org/wiki/F%C3%A1jl:Mujk%C3%B3_statue_by_Bal%C3%A1zs_Kocsis,_2011_Sz%C3%A9kesfeh%C3%A9rv%C3%A1r_\(8634892543\).jpg](https://hu.wikipedia.org/wiki/F%C3%A1jl:Mujk%C3%B3_statue_by_Bal%C3%A1zs_Kocsis,_2011_Sz%C3%A9kesfeh%C3%A9rv%C3%A1r_(8634892543).jpg)

Stekly Zsuzsa, M. Tóth István: Madarak

Amit láatsz, veszít belőled, elhalkul,
mindenütt jószívű vagy, de egyedül
szívtelen, annyira tiszta szívű vagy
másokkal szemben, hogy hazaérve nem

marad belőle semmi a tisztító-
szerektől, a sok jóemberkedéstől, min-
denben jelen vagy, csak a bőrödben nem
vagy önmagad, mint a teremtő Isten.

Az elmúlás örökébe lépsz, madár
vagy, sosincs idő a célba találni,
a cél pazarlás, gyógyíthatatlan, vak
remény, az elefánt porcelánszobra.

Madarak – Köztérkép (kozterkep.hu)

Fajó János: Kör 3 dimenzióban

A nemlét a szó szoros értelmében
úgy viselkedik, mint egy gömb közepe,
háromdimenziós pont, nagyapámnak
egykori magyarosított vezeték-

neve jut róla eszembe, az orrán
meg a száján keresztül juthatott az
oda, akár tüdejébe a rák, a
folyami nemes rák, természetesen.

Kör 3 dimenzióban – Köztérkép (kozterkep.hu)

Molnár Tibor: Nyitott könyv

Fortyog a pokol kénbűzös, csúf bugyra,
megvakított angyalok repülnek a
falnak, amikor azt hiszed, már vége,
megnyílik a mély anyaföld alattad.

Kivetkőzik magából a férfi, fáj
neki, ha kevés embert gyilkol, hibáz-
tatja magát, hibáztatja Istent, hogy
imáját, kérését nem hallgatta meg.

Nyitott márványkönyvben az áldozatok
neve, felfelé, nullára kerekít
az idő, aki a könyvet becsukná,
kivette középre, nem jön már elő.

Nyitott könyv emlékmű, Székesfehérvár (utazzitthon.hu)

Nagy Benedek: 1848-as emléktábla

Zeusz villámhordozója, szárnyas ló,
Poszeidón a gorgók egyikével,
a kígyóhajú Meguszával nemzet-
te az Ókeánosz forrásainál.

Pegazus a múzsák, a költők lova,
csillagképe a forradalmároké,
különösen fényes csillagokból áll,
rohan az idő, egyre hidegebb lesz.

1848-as emléktábla – Köztérkép (kozterkep.hu)

Nagy Benedek: 56-os emlékmű

A kereszt védekezik Jézus helyett,
vagy úgy mozog, hogy Jézusnak a legjobb,
legkényelmesebb legyen. Vagy csak görcsbe
rándul a fájdalomtól és a pusztá

rettenettől, hogy mindezt már nem lehet
megváltani keresztre feszítéssel.

56-os emlékeink - Érdekes Fehérvár (blog.hu)

SZENTGYÖRGYI LÁSZLÓ

Vásárhely elveszett lelke

Múlt esztendő végén történt, hogy gondolkodás nélkül – remélem, mégsem elhamarkodottan – elfogadtam a szerkesztői felkérést: írjak valamit a genius loci, azaz a hely szelleme témában. Abban a tudatban, hogy csak a 2024-es esztendőben lehet szükség rá, úgy döntöttem: egy időre fagyasztom a dolgot, hisz ismerős: bőven ráérünk arra még... Telt-múlt az idő, s egyszer csak arra eszméltem, hogy – előzetes tájékozódás céljából – könyvekben, no meg interneten keresgélek. Mennél tovább nyúlt az említett foglalatosság, annál inkább éreztem úgy, hogy nem passzol hozzám a téma. Legalábbis nem úgy és annyira, ahogyan azt első látásra gondoltam. Elhárítani, visszautasítani a felkérést valahogy mégsem akaródozt. Meg aztán: vállalt feladat alól kivonni magam... Nos, akkor vágjunk bele!

A genius loci minden magára valamit is adó település, város esetében tetten érhető – legalábbis annak kellene lennie. Ha nem így van, annak nem a hely az oka – vagy nem csak az –, hanem inkább annak lakói. „A nép létének legelső feltétele a hely, ahol él, és ezért minden nép életét lakóhelyének vizsgálatával kell kezdeni. Úgy látszik, homogén karakterű helyek szellemileg sajátosságosan improduktívak. A sokrétű és változatos hely a szellemiség kialakulását nem akadályozza, hanem segíti. Magas civilizációk nem kövér földeken és nem egynemű tájakon alakultak ki. A geniális ember is ott fejlődik, ahol sok a hatástényező és kereszteződés. Mindig a határterületek a fontosak. Csak itt van lehetőség arra, hogy sokszerű ellenállást lehessen legyőzni és itt fakad megedzett spiritualitás...” – mindezt Hamvas Béla (*Az öt géniusz, Életünk Könyvek, 1989*) fogalmazta meg örökérvényű pontossággal.

Következésképpen úgy fest, a szerencsésebb erdélyi (partiumi, székelyföldi) magyar helyek predesztináltak arra – már a történelem kerekének huszadik századi, számunkra csak szerencsétlenségeket okozó fordulása okán is –, hogy szellemi, lelki értelemben egyaránt jól „kigyúrt”, erkölcsileg is kiválóan „edzett” szellemiséget gyöngyözzenek ki magukból. Amihez kedvező feltételeket biztosít(hatna) a különböző kultúrák, civilizációk találkozási pontjából adódó limesállapot, amiben élnünk adatott. Egy kis – na jó: nagy-nagy – túlzással akár azt is állíthatnám: kivételezett helyzetben vagyunk, illetve lehetnénk. Legalábbis a vizsgált szempontból.

Mielőtt bárki is elirigyelné tőlünk, lépünk tovább! Pontosabban: tekintsünk visszafelé! Szögezzük le: kivételes helyzetben vagyunk, mert van akire, amire hivatkoznunk, ha városunk sajátos szellemiségére vonatkozó megfigyeléseket akarunk felidézni. „A legbizalomkeltőbb erdélyi város, s

a legrokonszenvesebb talán minden valaha látott magyar város közt: Marosvásárhely, a székely főváros”. Nem más írta ezt, mint Németh László az 1935-ben megjelent *Magyarok Romániában* című útirajzában. Idézem tovább: „Az volt a benyomásom, hogy egy hegyek közé szorult s armális-hoz jutott Debrecenben járok. A városon persze itt is románok ülnek, de az élet még rokkánás nélkül hordja őket, nem csodálnám, ha egyiket-másikat be is olvasztaná.” Jegyezzük meg az utóbbi mondatot, még utalni fogok rá.

Alább így folytatja: „Míg másutt „négy-öt magyar összehajol” hangulatban ülhettünk csak össze barátainkkal s a kisebbségi életnek határozott odúszaga volt, itt a napos, augusztusi vasárnapon egy magában bízó, fesztelen magyarság szívta a kertes hegyekről befutó levegőt s a zsúfolt kerthelyiség (a fatányérokon, apró szeletekre nyesett flekken körül) egy vegetatív ösztöneiben meg nem zavarható nép jókedvével volt tele. A magyarság kötőerejének jele, hogy egész Romániában itt találtam egyedül asszimiláns zsidót, aki nemcsak belőlünk élt, de modorával is a két nép régi szíves együttélésére emlékeztet.” Mindezt 1935-ben tapasztalta, s vette papírra Németh László, másfél évtizeddel Trianon után, öt esztendővel Észak-Erdély visszacsatolása előtt.

Mindent elárul a *genius loci* meglétéről és erősségéről, mindent magával, magához ragadó erejéről a tény, hogy a szerzőt a következő sorok leírására ragadja: „Ha valamiképp lehetőségessé válna, hogy hátralevő életem Erdélyben töltsöm (szembefordulva az áramlással, mely szökik onnan, ahova a szorongatottak sorsát megosztani, tódulni kellene) Marosvásárhelyt választanám ki székhelyül s a Teleki Tékából csinálnék koporsót magamnak. Ami Szentgyörgyön Csipkerózsika múzeuma, Udvarhelyen a költő facölöpös háza, az Marosvásárhelyen a télen fűtetlen, nyáron becsurgó Teleki-könyvtár, a kótyavetyélés elől nehezen megőrzött kincseivel.”

És mindjárt itt a másik szellemi óriás, Márai Sándor vallomása, aki a Pesti Hírlap 1942. szeptember 1-jei számában megjelent *Hamu és lélek* című írásában – tehát hét esztendővel Németh László idézett megállapításai után – leszögezi, hogy a valamilyen oknál fogva jelentősebb települések mindenképpen „van valamilyen csalhatatlan ismertető jele és sajátása”, amiről általában nem adnak hírt az útikönyvek. Szerinte minden város valami másért vonult be a köztudatba, valami más erénnyel, de mindenképpen sajátossággal ragadja meg a szemlélőt. Márai úgy látta, hogy külső jegyeit tekintve Flekkenburg „főtere után alföldies, környéke szerint felvidéki”. És most következik a lényeg, ami a leginkább jellemzi: „Marosvásárhelynek lelke van s ez a lélek sugárzik”. Mit mondjak, nincs az az elfogult lokálpatrióta, az a mimózálelkű széplélek, aki ezt találójában megfogalmazhatta volna.

„Ez a színmagyar város közel félszázézer lakosával, szenvedélyesen szeret olvasni és gondolkodni. [...] Nem véletlen, hogy ennek a városnak legfőbb nevezetessége nem más, mint egy könyvtáráépület, a Teleki-téka. [...] nem véletlen, hogy Bolyai Farkas itt élt, tanított” – állapítja meg vizsgálódásunk szempontjából a leglényegesebbet. Nos, a város központja – szellemi, lelki, erkölcsi értelemben egyaránt – akkor is a Gecse Dániel utcában volt, s talán még ma is ott kell lennie, ahol Márai szerint is minden együtt van, ami ennek a városnak lelkét jelenti: a téka, a Bolyai-múzeum, a református kollégium, a közelben pedig a ház, ahol II. Rákóczi Ferencet hivatalosan Erdély fejedelmének beiktatták. Foglaljuk össze: egyáltalán nem véletlen – Márai szerint sem –, hogy a város legfőbb nevezetessége a Teleki-téka, amiként az sem lehet véletlen, hogy Bolyai Farkas és fia, János itt élt.

„Egy város, melynek legfőbb jellegzetessége és zarándokhelye ez a könyvekkel és ritkaságokkal tömött empire-terem: itt kezdi érteni az ember, hogy Marosvásárhely nem »ipari gócpont«, hanem különös, elsőrendűen szellemi város” – állapítja meg a szerző, akinek különös éleslátását, a finom szellemi, lelki mozdulások észlelésére alkalmas érzékenységét is dicséri a *genius loci* felismerése.

Mielőtt a jelenbe ugranék, hadd emlékeztessenek: a múlt század elején-közepén, az említettek mellett, a magyar irodalom olyan óriásai fordultak meg a városban és környékén, mint Móricz Zsigmond, Cs. Szabó László, Szabó Lőrinc, korábban pedig Ady stb., s mindenikük más és másként ugyan, de egyaránt a szellemi teljesítményeket tartotta kiemelendőnek.

Eddig a „dicsőséges múlt”, most lássuk a „gyalázatos jelent”! Mi tagadás, azóta jócskán megváltozott a világ, Vásárhelyen különösképpen. Az Úr 2024-ik esztendejében, a Németh és Márai által tapasztaltakkal ellentétben, a feltételezhető legnagyobb jóindulattal sem fedezhető fel a *genius loci*. Magyar szemszögből tekintve semmiképpen.

Van-e eltérés a Németh László által feltérképezett és a mai, majd kilenc évtizeddel későbbi állapotok között? Bizony van, és nem is kevés. Emlékeztessenek, miként fogalmazott Németh: „A városon persze itt is románok ülnek, de az élet még rokkánás nélkül hordja őket, nem csodálنام, ha egyiket-másikat be is olvasztaná.” Ezzel szemben most már úgy fest, hogy a hely végképp nem alkalmas arra, hogy bárkit is beolvasszon. Legfennebb a városalapító magyarokat. Legalábbis a közterek, utcák, intézmények, boltok feliratozásának tanúsága szerint. Annak dacára, hogy a magyar lakosság még mindig – az őslakoságnak a ’89-es rendszerváltás óta tapasztalható valóságos exodusa ellenére is! – jelentős hányadát teszi ki az össznépesességnek.

Az a lélek – vagyis a *genius loci* –, amiről Márai tett említést már régen nem sugárzik. Megkockáztatom: talán már nincs is... A helyzet jelenlegi

állása szerint a mai Marosvásárhely semmiben sem különbözik bármely regáti (óromániai), vagy dél-erdélyi, teljesen elrománosodott nagyobb településtől, azaz az egykori Székelyvásárhely ma már egy echte román város.

Kérdés: a település többségi nemzethez tartozó lakosai gyarmatosítói gőgjükben, hamis felsőbbrendűségi érzetükben, vagy igencsak valós kisebbségi komplexusukban mennyire tartják érdemesnek, hogy megismerkedjenek, számon tartsák, esetleg tiszteljék a kisebbségbe taszított, más kultúrájú közösség múltját, értékeit? A válasz egyértelmű: semennyire. És ezen nem érdemes tovább agyalni, a magyarázat kézenfekvő: a mai magyarok és románok más-más könyveket olvastak – ha olvasnak még egyáltalán –, ebből következően más és másként ismerik, értelmezik a múltat – és a jelent is... A jövőről most szót se ejtsek.

Hogy időközben szertefoszlik, semmivé válik mindaz, amit a hely szellemeként fogalmaztak meg, értelmeztek az általam is idézett neves elődök, nos, az már egy más történet, és nyilvánvalóan egy egészen más város...

Beismerem, nem kifejezetten optimizmust sugalló sorok ezek. Semmiképpen sem olyan szellemi, lelki, erkölcsi körülállást tükröznek, amelyek kedveznének a genius loci utáni eredményes kutakodásnak. Különös tekintettel arra, hogy a szerző mindennapjai a folyamatos elvágyódás jegyében telnek. Talán az átélt történelmi tapasztalatok elkerülhetetlen következményeként. Az is meglehet, hogy lelkileg predesztinált minderre... Mármost a szerző.

Mindenesetre talán nem véletlen, hogy Székelyudvarhelynél messzebb mindeddig nem jutott. Mindezek alapján bárkiben felmerülhet a kétely, hogy alkalmas lehet-e arra, hogy felismerje a hely szellemét, esetleg ráérezzen arra a valamire, amit akként emlegetnek. Bárhonnan nézzük, a taszítás-vonzás kettőssége ez, amolyan „se veled, se nélküled” állapot. Amelyben hasztalan keresi, sehogy sem találja gyermekkorának Vásárhelye és a jelenlegi Tragumúra* közötti hasonlóságokat, esetleges átfedéseket.

Sic transit... genius loci.

*A google-fordító ferdítette így Marosvásárhely nevét egy szilveszteri jókívánságokat tartalmazó román nyelvű városházi közlemény „magyar” változatában.

FARKAS ARNOLD LEVENTE

a farkas

az első hunyóváltás idején
ablakomból a térre látok,
gyerekek játszanak a téren,
feszültséget ébreszt a játék,
mert minden gyerek nyerni akar,
egy oldalkocsis motorbicikli
oldalkocsijába bújik el
az egyik nem túl ügyes gyerek,
ha a tulajdonos megtalálja,
megveri, mert a tulajdonos
erősebb, mint a gyerek félelme

a második hunyóváltás közben
lefőtt a kávé, az ablaktól
eljöttem, halak árnyékát veti
a part árnyékára a hullám
árnyéka, szüzet a világra
szajha szül, ugyanez a gyilkosról
nem mondható el, az üvegen
keresztül lép a gyerekek zaja,
az egyiknek én vagyok az anyja

a harmadik hunyóváltás sárga
fényében szavakat rakok egymás
mellé, szabadság, szégyen, szerelem,
a gyerekeket nem szeretem,
csak a hangjukat, ha távoli,
lelkem az utcazaj fölé hajol,
kávégőz tölti meg a szűk teret,
a nappali függönye megreped,
harapni készül az indulat

a negyedik hunyóváltástól
az ötödikig felületesen
olvasok, mint a gazemberek,
eszembe jut egy vers első sora,
folytathatatlan az őszi szél,
zárt kert és lepecsételt forrás,
nem létező nagynénik létező
nevei a házak között, a tűz
megemészti sorsodat, angyalok
szárnya felhő az utcák fölött

az ötödik hunyóváltás talán
nem is az ötödik hunyóváltás,
halhatatlan vagyok, mint az időn
kívüli pillanat, meghalok
mégis, mert nem játszható örökké
az örökkévalóság, angyalok
üzenete az álom, nevében
a farkas kontárrá változik,
bizonytalan a tévedés, a test
köre árnyakat sző a betű

a hatodik hunyóváltás olyan,
mint az éjszaka árnyai, nyomot
hagy a hajnalon a sötétség,
nem, az éjszaka elolvad, semmi
nem emlékeztet a köpenyre,
a köpeny hajnalban fekete,
udvariatlanság az ébredés,
szégyellni kellene az álmot,
ha megtörténne a gondolat,
mit jelent szeretni, hogyan lehet
élni, amikor igazából
nem lehet, a hazugság madara
elszáll, visszazáll, a hajnal teste
reszket fekete köpeny alatt

a hetedik hunyóváltásról nem
sokat tudok, a fiú korán kel,
elhagyatott helyen imádkozik,
ugyanazt teszem én is, a vécén
a halálról olvasok, a hajnal
tisztaság- és ígéretszagú, míg

titokban dohányszom, gondolatban
az a másik ember lehetek,
aki nem leszek soha, az egyik
gyerek helyet cserél a másikkal,
a játék folytatja magát tovább
a saját törvényei szerint

a nyolcadik hunyóváltás is
elérkezett, újabb és újabb
illúziókat úsztatok majd
a valóságkikötő felé,
a múlandóság szövetséget köt
az örökkévalóság nevével,
fekete-fehér filmen a hó
fehér, a nap lemegy, pocsolyába
gurul a mandarin, elrejtőzöm,
mint a láthatatlanok, halott
létezés a test, a szó árnyéka

(1979, Nagyvárád)

SZIRMAI PÉTER

Medellin, aki nem fedezte fel Amerikát

– Számomra az igazán fontos ember a 15. századból, a felfedezések korából Antonió Medellin volt – mondta antikvárius barátom, akinek boltjában minden pénteken megfordultam tizenhét és tizennyolc óra között.

Záróráig a könyveket böngésztem. Levettem egy-két kötetet a polcokról, elvonultam a hátsó szobába, ahol zavartalanul lapozgathattam, kedvemre. Zárás után még fél órát, egy órát maradtam, megittunk egy teát, nyáron az üvegportálon át néztük, hogyan száll le az este, télen a járóelöket bámultuk vagy a szállingózó hópelyheket a sárgás lámpafényben.

Barátom múlt télen mondta ezt Medellinről. Ő a pult mögött ült, én előtte. Az asztalon a szokásos tea gőzölgött. Tenyeremet az oldalához nyomtam, hadd melegítsen. A Medellin nevet ekkor hallottam először.

– Tudod Medellin volt az első – így ő –, aki először értesült a hajósok közül az új kontinens létéről. Ő járt először Scharf térképésznél, akinek a számításai megalapozták az első hajóutakat nyugat felé, az Atlanti óceánon. Scharf, német származású, Lisszabonban élő tudós könyvtárában megtalálható volt a legfontosabb földrajztudományi, és térképészeti irodalom: Ptolemaios Geográfiája, Francesco Pegolotti, firenzei kereskedő A kereskedelem gyakorlata című munkája, Henricus Martellus Germanus 1490 körül összeállított térképének másolata, és nem utolsósorban Pierre d’Ailly Imago Mundi című műve. Ezekből, és saját számításából állította össze könyvét, a soha ki nem adott A nagy utazás című munkát, amely kéziratban szunnyadt íróasztala jobb alsó fiókjában. Halála előtt öt évvel látogatta meg António Medellin Scharf térképészt, aki ismertette vele számításainak eredményét, és elméletének főbb vonalait. Érezve halála közeledtét, Scharf Medellinre hagyta könyvtárának legérdekesebb műveit, amelyeket a tengerész el is vitt magával, a temetést követően. Ahogy lenni szokott, a család fel sem fogta, nem értékelte Scharf munkásságának eredményeit, ellenállást nem tanúsított.

Itt barátom megállt. Egy férfit láttunk, aki a kirakat üvegére tapadó arccal próbálta kitalálni, nyitva van-e még az üzlet. Barátom felállt, az ajtóhoz lépett, és a zárva feliratra mutatott. A férfi bosszúsán intett, majd odébb állt.

Barátom megvonta a vállát, és visszaült a pult mögé.

– Hétfőtől újra nyitva leszünk – mormogta inkább magának, mint nekem.

Megfújta a teát, és belekortyolt. Erre én is ittam egy keveset.

– Hol is tartottam? – kérdezte.

Pár szóval segitettem neki.

Bólogatott. Ezután így folytatta:

– Igen... Medellin először II. János, portugál királynak ajánlotta fel tervét, támogatást kérve tőle. A király Diogo Calsadilla püspökre bízta az expedíció vizsgálatát, ő pedig José Visinio és Rodrigo mester tanácsát kérte ki véleménye megformálásához. A két kiváló csillagász a tervet nem tartotta megalapozottnak, ezért a Matematikai Junta 1485 áprilisában elutasító döntést hozott. Medellin csalódottsága hatalmas volt, be kellett látnia, hogy vesztett. Titokban, váltott lovakkal, komoly pénzüsszeggel megvásárolt vezető segítségével hagyta el Portugáliát, attól tartva, hogy a király a hazájában szeretné tartani a nyugati útról összeszedett információkat. Félelme nem volt alaptalan. Lehetett tudni, hogy három-négy, politikai információk birtokában lévő, fecsegéssel gyanúsított embert, nem is olyan régen, a Guadaquivir alsó ágából halásztak ki, elvágott torokkal. Medellin Kasztíliába tartott. Útja során az andalúziai rábidai kolostorban töltött pár napot. A rendház főnökének António Marchénának nemcsak a bűneit gyónta meg, hanem felvázolta a nagy utazás tervét is. A papot lázba hozta a történet. Tanácsolta, hogy a királyi udvarban keressen pártfogókat. Ajánlólevéllel látta el védencét. Kasztíliában zavaros viszonyok uralkodtak. A királyi pár inkább saját szórakozását kereste mintsem az ország ügyeivel foglalkozott volna.

Hümmögtem.

Barátom bólogatott, és ajkai körül gúnyos mosoly jelent meg.

Kortyoltunk a teából. Most már elhűlt, így kifejezetten kellemes volt a hőmérséklete. Barátom kis kendőjével megtörölte a száját, majd zsebre tette a kék ruhadarabot. Így folytatta:

– Idő kellett, míg Medellin tervében megérezték a pénz szagát.

Felnevetett. Vele nevettem.

– Hosszú kerülőutak után jutott el Medellin Hernando de Talavera-hoz, a királynő gyóntatójához. Talavera kiváló koponya volt. Ősei Mózes hitét követték, de később felvették a kereszténységet. Salamancában tanult teológiát, majd Prado községben lévő rendház főnöke lett. Izabella, a későbbi királyné, gyakran megfordult ebben a kolostorban, amikor a trón elfoglalására készült, és Talavera ekkor lett a tanácsadója. Medellin Talavera segítségével, öt hónap elteltével, kihallgatást kapott a királyi pártól. A második audiencia után közölte a király, hogy milyen feltételekkel hajlandó támogatni az utat: a legénységre, a hajók felszerelésére, az élelemre szánt összeg harmadát ajánlotta fel. Ebből világosan látszott, hogy a király nem bízott az út sikerében. A feltételek elfogadásával csak részben lehetett volna felszerelni a hajókat, csak rossz minőségű élelmet lehetett volna beszerezni, csak képzetlen tengerészekből álló legénység-

get lehetett volna kiállítani. A király engedélyt adott Medellinnek, hogy a kasztíliai börtönökből a számára megfelelő embereket kiszabadítsa, saját szolgálatába állítsa.

– Rémes. Egyben nevetséges – mondtam.

Barátom bólogatott.

– Valóban. De nevetni nemcsak, hogy nem illett, de halálos veszélyt jelentett volna.

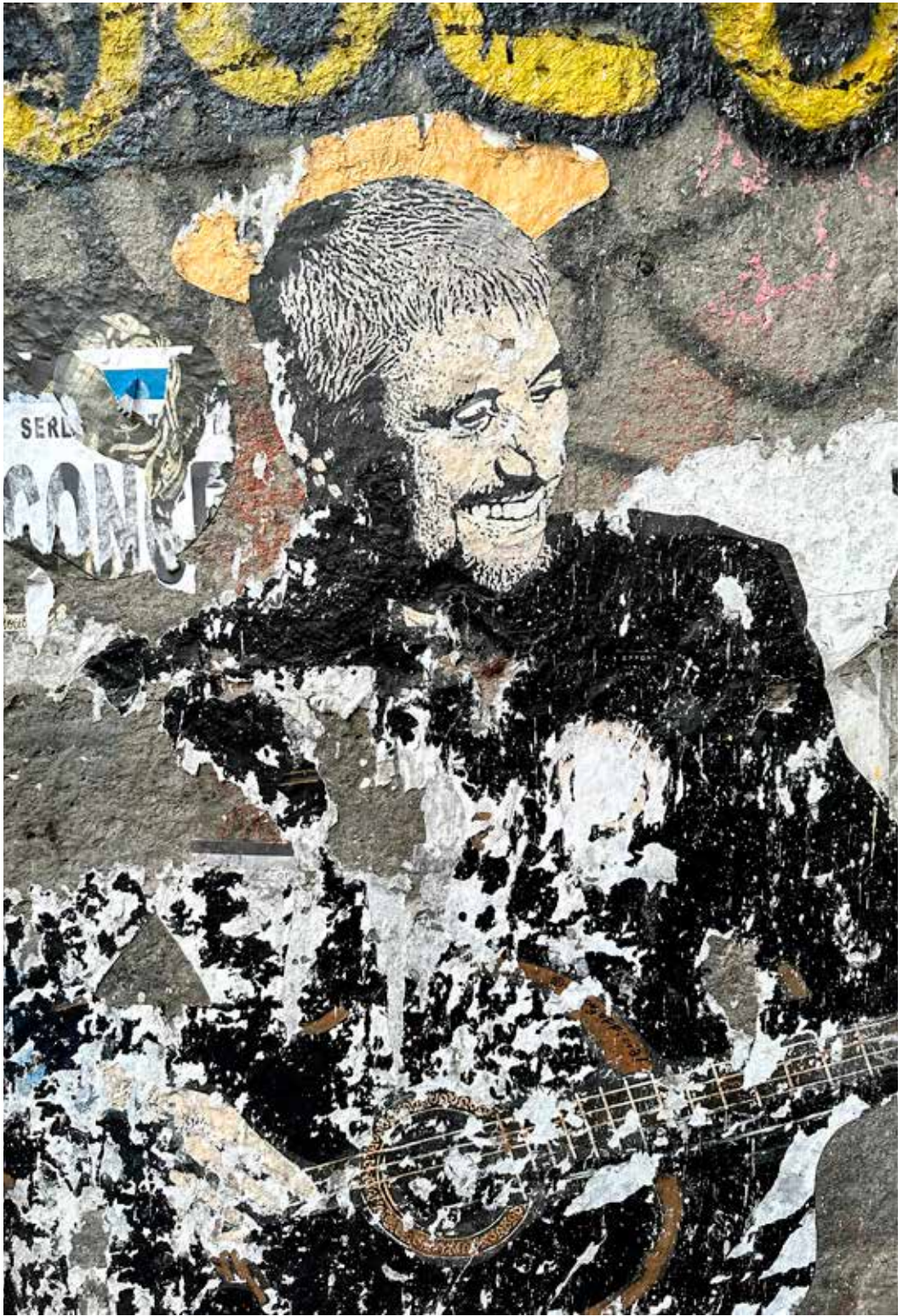
Az utolsó kortyot is megittam, megtöröltem a számat. Barátom mereven nézte a mozdulataimat. Miután látta, hogy ismét figyelek, így folytat-
ta:

– Ekkor mutatkozott meg Medellin nagysága. Látta, hogy a király becs-
telen. Kevés befektetett pénzzel akar hatalmas nyereségre szert tenni. Rájött, hogyha sikerül a vállalkozása, a király leföli az utazás hasznát, őt pedig félredobja, mint a használt rongyot. Medellin, akibe szerencsére több józan ész szorult, mint becsvágy, felfogta, hogy ebből a játszmából ki kell szállnia. Megkereste a legjobb lehetőséget, amit akkor tehetett. Ismét Rábidába ment. António Marchénának elpanaszolta ellehetetlenít-
tett ügyét. És azt is elmondta, hogy már nem akarja az utazást. A pap megértéséről biztosította Medellint, és ajánló levelet írt a palosi tengerészeti akadémia vezetőjének, Juan de Molinának, hogy segítsen helyettést találni az úthoz. Így került Medellin kapcsolatba Cristobal Colónnal, az akadémia egyik oktatójával. Colón meghallgatta a tervet, megtekintette a bemutatott háttéranyagot. A találkozás után két napra megkötött az egyezés. Colón megvásárolta Medellintől a tervet alátámasztó dokumentációt, majd elment a királyhoz, elfogadta a feltételeit, és elkezdte szervezni az utazást. Medellin tisztességes összeget kapott, de csak töredékét annak, amennyire számított sikeres expedíció véghezvitele esetén.

Barátom két keze közé fogta csészéjét az asztallapon. Mélyen a szemembe nézett, úgy mondta:

– És ekkor meglepő lépésre szánta el magát Medellin. Nem tért vissza a tengerre. Nem hajszolta tovább a hírnevet. A hegyeket választotta lakhelyül. A Pireneusokba ment. Letelepedett egy kis hegyi faluban, Chubutban, a katalán-aragóniai határon. Vett egy kis házat. Kecskét, marhát tartott. Kevés emberrel érintkezett, ami a boldogság elengedhetetlen feltétele. Elvett egy helyi asszonyt. Született két gyereke, iker lányok. Soha többé nem ült hajón, sőt nem is látta a tengert. De nem bánta. Cristóbal Colón keserű történetét pedig már ismerjük: noha elérte a nagy nyugati kontinenst, mégis kisemmizve, elfeledve, keserűen halt meg alig ötvenévesen, vidéki magányban.

CARNE DELLA CITTA M

MATERDEI ore 9:00 - Piazza
SAN'
GIUGLIANO IN CAMPAI

AFRAGOLA ore 10:00 - Rione S'
CAPODIMP

BAF
SCAN

A PANDÓRA-SZELENCE FEDELÉNEK NYITOGATÓJA

„Közhelyszerűen létezem – a dolgok történnek körülöttem.”

(Petri György)

Az idén 70. életévét betöltő világhírű író, a kortárs magyar próza Kosuth-díjas és számos más kitüntetéssel rendelkező ikonikus alakja, Krasznahorkai László legutóbb elnyerte a spanyol nemzetközi irodalmi díjat, a Formentort is (11 könyvét fordították le spanyolra); hatalmas életművét, prózavilágát Szabó Gábor szegedi egyetemi docens a *Kilátás az utolsó hajóról* címmel monográfiában most dolgozta fel. A közel negyven éve alkotó szerzőt temérdek jelzővel illették már, Susan Sontag „az Apokalipszis Gogolt és Merville-t idéző mesterének”, a hazai kritikusok a magyar irodalom egyetlen metafizikus ihletésű írójának, melankolikus-szaturuszi alkotónak tekintik. Révész Sándor a *Megy a világ* megjelenése után a Nép-szavában (2013. 05. 04.) „életteli nihilistának” nevezte, Leszek Kolakowski (lengyel filozófus) a „metafizikai horror” művelőjének tartotta. Ennek a rendkívül szuverén alkotónak gondolatvilágát elsősorban az ontológiai kétely mozgatja (van-e megoldás arra az ambivalens kérdésre, hogy mi végre születünk, ha végül meghalunk); kíváncsiságát ez sarkallja további keresésre, menekülésre, töprengésre. Életelve: a kultúra értékeinek mint a morál védőbástyájának megóvása, ezért szinte az egész világot bejárta, keresve az ősi kultúrák nyomait, de Japánból és Kínából is kiábrándultan tért haza, mert úgy tapasztalta, hogy manapság meghamisítják a múltat, a kultúrát elárasztja a kommersz, és mindent a gazdasági érdek vezérel. Ennek ellenére olvasóit olyan elbűvölő kötetekkel ajándékozta meg, mint a *Rombolás és bánat az Ég alatt* (2004), vagy a *Seiobo járt odalent* (2008), majd később a *Nem kérdez, nem válaszol* című beszélgetőkönyvben (2012) valamennyire megnyílt kérdezői és olvasói számára, résnyi betekintést engedett szerzői világába. Ugyanakkor folytonosan felborzolja a kedélyeket az efféle ellentmondásos meglátásokkal: „ott áll az ember egy végtelen, számára felfoghatatlan bonyolultságban [...] tanácstalanul és elveszetten, kezében az emlék végtelen egyszerűsége – meg persze minde fölött a melankólia pusztító gyöngédsége... Mert az emlék szívtelen, józan, jéghideg messzeségben van”.

Elképesztően szuggesztív, ahogyan bármit is állít, és meglepő, hogy gyakran annak az ellentétét is feltételezi. Mondhatnánk: reménytelenül reményteljesen. És ő ezzel a „nagyonszépírodalmával” (saját szóalkotása)

nekiindul a pusztulás ellen, akárcsak Pilinszky Apokrifjének főhőse.

Krasznahorkai életművének egyik kulcsmotívuma a félelem, a másik a remény. Mint aki tudomásul vette a görög mitológia alapján, hogy Pandóra kíváncsisága folytán annak szelencéjéből a világra szabadult a temérdek gonoszság, mely félelemben tartja az emberiséget, és ő szerzőként kétségbeeséssel és iszonyattal ábrázolja a következményt, a pusztítást, ugyanakkor jól tudja, hogy a szelence alján még ott lapul valami, melyet Elpisnek, azaz a reménység szellemének neveznek. És ő műveiben nyitogatja a szelence fedelét, hogy valamiképpen kicsalogassa a benne rejtőzködőt, mert az embernek szüksége van a reményre. De átfordíthatjuk ezt a mítoszt az általa kedvelt ószövetségi történetre is, arra az intelemre, amire az Úr figyelmeztette az Édenkertben az első emberpárt, hogy a Kert egyetlen fájáról ne egyen: a Jó és a Gonosz tudásának fájáról, mert meg akarta óvni az embert a köröttük settenkedő Gonosz ármányától. Mint tudjuk, nem sikerült, az ember elbukott, és a Teremtőnek saját Fiát kellett feláldoznia a bűnből való szabadulásért, a reményért. Az ősi történet végkifejlete még előttünk áll, Krasznahorkai jól ismeri és kedveli a Jelenések könyvét is, mely szerint az ószövetségi próféciaik napjainkban vannak beteljesülőben. Milyen különös, hogy a *Nem kérdez, nem válaszol*-ban a szerző beismeri, hogy főhőseivel kapcsolatban csak eggyel érez analógiát vállalni, aki nem más, mint Pálnik, *Az állomáskereső* című novella főhőse a *Kegyelmi viszonyok* című kötetből (1997). Pálnik a rádiójának szélső hullámhosszán rendíthetetlenül keresi az univerzumból jövő jelet, hátha az Isten hírt ad magáról. (Tart is tőle, hogy emiatt a bolondokházába fog kerülni.) A beszélgetőkönyvben Keresztury Tibor konkrétan rákérdez a szerzőre, hogy van ő ezzel az Isten-kérdéssel, mire Krasznahorkai így válaszol: „Hasonlóképpen. Nem mondom le az afféle szabad, költői paradoxonról, mint pl. van, aki nincsen”. (162) Ebből kihallható, hogy neki az a baja az örökkévalósággal, hogy „túlságosan át van itatva az antropomorfizmussal”. Merthogy az univerzum, amelyről Valuska *Az ellenállás melankóliájában* tud, az nem emberi tér, ezért nevezheti csodálatosnak. És az ő lelkesedésének, mely együgyűségében hordja az áldozati elemet, köszönhetően Eszter úr ráérez az őszinte, tiszta szeretetre. A remény és a szeretet fogalma – bármennyire is tűnik közhelyesnek, sőt kiüresedettnek – Krasznahorkai életművében kulcsszerephez jut. Már a *Sátántangóban* is föllelhetőek Estike varázslatos-drámái történetében, de másutt is, akár hamis remény formájában. Gondoljunk a *Mindent Homérosznak* menekülő hősére, akinek tényleg az ad reményt, hogy futásával megszabadul üldözőitől. Igaz, a könyv tragikusan, halállal végződik, de ott az irracionális zárómondat: „Nem adta fel”. S bár Krasznahorkai beismeri, hogy nem hisz a művészet reményt adó, megváltó szerepében, de véli, hogy „a művészet a legmélyebb vigasz, a legvonzóbb önámítás, kárpótlás azért a csalódásért, hogy ide születünk”. (159) És mai napig kere-

si a tökéletes mondatot, hogy valamit visszasugározzon abból a rendből, ami az univerzumból árad felénk. Szepesi Dóra kérdésére így válaszolt: „legfontosabb, hogy van még értelme reményről beszélni”, általa van út visszatalálni „a dolgok szakrális rendjébe. (48)

Egyébként pedig „az ember borzalmas”, önpusztítóan él, mert mások ellenében él. De „Isten, Jézus, Sátán mind létező entitás, személy” (123), és ez az ambivalencia a földi létünkben kitörölhetetlen. „Az emberi szellem története a nagy gondolatok megszületésének és azonnali félreértésének cinikus komédiája. Bánatosan látom, hogy még mindig van, aki azt állítja például, hogy érti Jézust”. (125) Micsoda hübrisz! És még egy önvallomás: „korábban mélységes melankólia fogott el, ha arra a távolságra gondoltam, mely elválaszt attól, amit itt metafizikai tartománynak neveztem. Később egyre fontosabb lett számomra, hogy egyensúlyt találjak a dolgok között. Ma pedig úgy gondolom, nem megtalálni kell az egyensúlyt, hanem felfogni, hogy az ember benne áll.” (126)

Talán nem volt haszontalan egy kicsit áttekinteni a szerzőnek a világról alkotott nézeteit, hogy jobban értékelni tudjuk az új, *A Zsömle odavan* című regényének (Magvető, 2024) cselekményét, eszmeiségét. Többen ugyanis elsősorban csak szatírárt, minimum tragikomikumot látnak benne, vagy humoros mesének tartják. De mielőtt rátérnénk a regény elemzésére, melynek szintén kulcsmotívuma a remény, s az elcsépeletnek vélt szeretet, még egy utolsó kérdés-felelet: Keresztury Tibor mondja: „nem ismerek rajtad kívül írórt a magyar irodalomban, aki a kiszolgáltatott, tehetetlen, vegetatív emberi létezés poklának ilyen mélységeit mutatta volna fel. A *Sátántangó* óta izgat a kérdés: miféle személyes élmények juttattak el a reményelv teljes feladásáig”. (151) Feladta volna a szerző a reményt? Krasznahorkai határozott válasza: „Nem hiszem, hogy azt, amit mi reménynek hívunk, csak úgy föl lehetne adni. Ez nem rajtunk múlik [...] A logika totális használatáért súlyos árat fizetünk. Rá kell döbbernünk, hogy ezzel a racionális meggyőződésünkkel a létezésre vonatkozó kérdéseinknek még a közelében sincs keresnivalónk”. (151)

És ezzel már a *Zsömle odavan* koncepciója és emberábrázolásának kelts közepébe kerültünk. Krasznahorkai az irodalom egyik legnemesebb eszközével, a kétségeesett kíváncsisággal megy utána a főhős, a 91 éves Kada Józsi bácsi elképesztő történetének, melyben a jelen magyar viszonyok társadalmi és politikai rögválóságát is nyíltan föltárja. Ugyan sokkal meseszerűbb keretek között és szatirikusabb hangnemben, mint azt tette a *Báró Wenckheim hazatérben* (2017), melyben vaskosan lesújtó véleményt mond hazánkról, de míg ott érződik egyfajta Dürrenmatt-allúzió (*Az öreg hölgy látogatása*), addig a *Zsömle odavan* atmoszférájában fölerősödik a régi-új hangszín: az idősök iránti mély empátia, együttérzés az időskori magánytól szenvedőkkel, a kiszolgáltatottakkal, és fokozottabban emel szót az emberi méltóság tiszteletben tartásáért. A fidelio.hu (2023. 12.

27) értelmezése szerint ez a regény „rekviem az utolsó Árpád-házi királyért”, mely tán legszociálisabb műve a szerzőnek. Maga a cselekmény annyira nem is meglepő, hiszen mióta hazánkban visszaállították a vármegyerendszert, mindenki a feudális magyar viszonyok visszatértét kezdte emlegetni, várván, hogy a miniszterelnököt mikor koronázzák királlyá. Ez ugyan nem következett be, de a magyar közállapotok a fővárosban és vidéken megromlottak, az erkölcsi torzulásról nem is beszélve, s a lakosság gondolkodása annyira eltompult, mintha agyomosáson esett volna át az ország. A könyvben egyensúlyba került a realitás és az illuzórikus elképzelés, sőt a mesebeli (vagy hihetetlen) alaptörténet közelebb áll a súlyos valósághoz. Bár a főhős olyan beleéléssel állítja magáról, hogy ő egyrészt Dzsingisz kán leszármazottja, másrészt őt 1944-ben Horthy Miklós királlyá koronázta, (nehogy a Habsburgok uralma visszatérjen) az Amerikából (Szelezky Zita művésznő által) J. Cartertől visszakapott Szent Koronával, hogy tulajdonképpen jelenleg ő a magyarok királya. Még két kis kopott fonaldarabot is őriz a trónból, bizonyítékként. Mindez vicces és humorosnak tetszik.

De ki is az, aki szövi ezt a délibábos mesét? Kada József, egykori Wehrmacht-tiszt, háborús hős, homlokában őriz egy repeszdarabot, a háború után villanyszerelő lett, majd az IKV-nál dolgozott, most pedig megöregyülve egy kis észak-magyarországi, nagyrészt szlovák lakosú faluban él kiskutyájával, Zsömlével és dédelgetett álmával, hogy egyszer csak visszakerül a trónra. A falubeliek csak Fürgeembernek nevezik, no meg futóbolondnak tartják. Lánya családjával haragban vannak, így magányosan tengeti szegényes életét. A hideg télutói napon azt a kijelentést teszi: „Nem teszek többé a tűzre”. Ez a kettős értelmű mondat egyben a regény nyitómondata. Egyszer egy furcsa társaság állít be hozzá: ők a szélsőjobboldali Koordinált Platform tagjai, akik kinyomozták az öregember múltját, és vele együtt szervezkedni kezdenek a monarchikus rend, a királyság visszaállításáért. A szálak bonyolódnak, természetesen a terv kitudódik s a cinikus politikai gépezet elfogja őket, szinte mindenki több évre börtönbe kerül. Talán csak ketten ússzák meg, az egyik a kék szemű Krasznahorkai Lacika, a vándorénekes. A szerző beleírja önmagát a történetbe, ezzel is nyomatékot ad annak, hogy a ragaszkodó szeretet igenis megélhető, ugyanis egyedül ő lesz az a társaságból, aki szinte mindenben segít az immár 92. évét taposó Józsi bácsinak: befűt a sparherthe, bevásárol, Szelezky Zita (Józsi bácsi állítólagos szerelme) dalait egy lemezjátszón lejátszsa, majd amikor tragikus fordulatot vesz a cselekmény, és Kada Józsi bácsi is börtönbe kerül, kihallgatják, bíróság elé állítják, végül kórházba, legutoljára pedig Lipótra száműzik az elmeosztályra, akkor ő látogatja a legtovább.

A regényszerkezet 11 fejezetből áll, ebből körülbelül a kétharmadáig, a VII. fejezet végéig a szerző képes életben tartani a reményt, Józsi bácsi

már egészen ura a hol komikus, hol tragikus helyzetnek, ám onnantól zuhanórepülés áll be, a remény illúzióként szertefoszlik. Domján Edit szerint (revizor, 2024. 04. 03.) a könyv ajánlása (DJ emlékére) arra enged következtetni, hogy Józsi bácsi valós személy lehetett, a szerző hóbortos ismerőse. Alakját érzékletesen mutatja be, nem rejtve véka alá az idős férfi szenvedélyes természetét: minden ápolónőnek szerelmet vall, feleségül venné őket.

Valójában Kada és a csoport szándéka nemes: a megromlott erkölcs helyreállítását szorgalmazzák. De a kudarc az emberi pozíció veresége: egyrészt az infantilis korlátoltság, amely a „condition humain” kivételezettségét hiszi, mely szerint az ember mindennek a középpontjában áll, ő az Egész irányítója, holott már mindent a káosz ural. Másrészt szerepet játszik a gyávaság, a félelem is (el-elmaradoznak a tagok), illetve a megtartó hit helyére itt az egyszerűség szépsége lép: az élet szeretete. Ebbe rondít bele az emberi természet, a hatalomvágy, az erőszak, szétromcsolva az erkölcsi értékek rendszerét, amelyen a személyes méltóság is nyugszik. Ha a *Rombolás és bánat az Ég alatt* írásairól azt állítják, hogy bennük a szerző a remény esélyének megfogalmazásáig jutott el, akkor a *Zsömle* esetében nagy lépést tett az intuíció terén, megfogadva a kínai költőbarátja (Wu Xianweng) véleményét: „A legtökéletesebb a beteljesedett szépségben égő erkölcsnek kell az emberiség netovábbjának lenni”. (253) Mert miféle erkölcsi magaslat az új regény attribútuma?! Erre valójában a befejezés adja meg a választ. Mint mondtuk, a VIII. fejezetig nyerő helyzetben áll a remény: a társaság tagjai nagy tisztelettel veszik körül Józsi bácsit, segítenek neki a portáján; és teljes összhang van az idős gazdi és a kölyökkutya, *Zsömle* között. A milió családiás, bensőséges. Csupa szeretetgesztus érzékelhető, ami később teljesen beszűkül a gazda és kutyája kapcsolatára. A morál a haza javát keresi: „tudja maga, drága Etelka” – mondja Józsi bácsi a medikának, „hogy képzelem én ezt a Magyarországot, amit a királyság visszaállításával érhetne el ez a sokat szenvedett ország?” (187) A szerző főhőse iránti jóindulata kifejezésre jut annak szóhasználatának megidézésével: Józsi bácsi a modern világ tárgyait másképp nevezi meg, így például „komjútert” emleget, „mekdonáldot”, és – bár kissé fogcsikorgatva, de – eltűri az öreg Vass Albert-csofát. A falu miliójét a valóságnak megfelelően mutatja be, nem fedi el az ott élők kicsinyességét, fősvénységét, álságát, gonoszságát, ellenben a Kada-portát, a hegyekre néző kilátást, a természeti környezetet harmonikusnak festi. Ez az indulati töltetet nélkülöző attitűd, mely eltér a korábbi Krasznahorkai művek sötét tónusától, mely olykor Petőfi Sándor *Az őriult* című versének világot felrobbantó feszültségét is tartalmazta, itt más hangnemre vált.

Azonban ez a kibontakozó remény darabokra törik a rendőri túlkapások, a bebörtönzések során. A szeretetkapcsolat szinte teljesen beszűkül a

Lipótra száműzött Kada és az Etelka által hozzá eljuttatott kiskutyája viszonyára. Egy ideig kivételezett helyzetben voltak (Etelka intézkedésének következtében), külön szobában, a gazdi sétáltathatta az intézet parkjában Zsömlét, de lassan elmaradoztak mellőlük az ismerősök, a Krasznahorkai fiú, Etelka, a falubeliek. A kör csendben bezárul. Józsi bácsi állapota napról napra romlik, Zsömlé is átveszi az ő lelki levertségét, közönyét. Az öreg elméje azonban továbbra is tiszta, világos számára, amit közöl vele a Busafejű ápoló, hogy karácsony után visszakerül a nagyterembe, a kutyáját pedig elviszik a sintérhez. Ekkor Kada József végrendelkezik: kitüntetéseit felsorolva Busafejűre hagyományozza, majd az épületben hallható karácsonyi énekek, neszek hozzák el a döntését. Elhatározása, amit az éj leple alatt aztán megvalósít, teljes egészében B. Hrabal halálára emlékeztető. Csak Hrabal a galambokat etetni hajolt ki a kórházablakon, és úgy röpült a végtelenségbe, Józsi bácsi pedig a beszerzett szerszámmal leszerelte az ablak rácsait, az asztalt és az ágyat odatolta, magához ölelte a „boldogságtól reszkető” kiskutyát, és már csak annyit mondott, kitérve az ablakot: „kapaszkodjál!” (237)

Ha ez a befejezés – paradox módon – annak a metafizikai reménynek az üzenete, hogy az ember ugyan elpusztítható, de a benne élő transzcendens vágy (a szeretet) mint szellemi Lényeg elpusztíthatatlan, akkor Krasznahorkai Lászlónak sikerült kicsalogatni Pandóra szelencéjének mélyéről a reményt, és a tragédia színhelye szakrális helyé nemesült, akárcsak a *Mindig Homérosznak* esetében.

(Krasznahorkai László: *Zsömlé odavan*, Magvető, Bp., 2024)

Mosonyi Kata

A fekete mélység ötven árnyalata

Finoman szerkesztett, összetett mű Róhrig Eszter regénye. Első olvasatra egy *átlagos* fiatalember *átlagos* életvitele és *átlagos* karrierje rajzolódik ki. Edzőtermi kalandok, tökéletes, egészséges, fiatal és szép testfelépítés, fizikai kondíció, megfelelő anyagi lehetőségek majd egy saját kávézó megnyitásának feltételei adottak. A nagyfokú anyai támogatás, a megvalósuló szerelmi-érzelmi és szexuális kapcsolatok, a kiváló szellemi és mentális képességek, melyek mind egy tökéletes élet és egy tökéletes ember(i test) képét, részleteit vázolják. A ma társadalmának képével, kortárs interszjektív kapcsolódásokkal, a tanulás és munkavállalás ambíciójának, az elszántságnak és a kitartásnak a tulajdonságaival, erényeivel társítja, majd a földrajzi távolságok végleges eltörlésével együtt ábrázolja, vezeti be mindezt a szerző.

A húszas éveiben járó, magyar származású főszereplő, Ádám sors-helyzetében azonban változás következik be. Kávézóját be kell zárnia,

és egy határozott, eddigi életvitelét felülíró, majd uraló szituáció alakul ki, amikor rejtélyes munkaszerződést köt egy norvég nagyvállalattal, ami kiemelten magas bérezéssel, a munkáltató által használatra biztosított eszközökkel és felszerelésekkel (a későbbiekben már a fiú csuklójába és a halántékába épített chipekkel), valamint fizetett lakhatással társul. A fiú vállalja a küldetést, a cég számára fontos kutatási adatok átadását, a mélytengeri méréseket és a merülést. Akarata és vonzódása szerint (determinációja által) dönt az Északi-tengerhez és az Atlanti-óceánhoz kapcsolódó szerződéses munka elvállalása mellett, különleges és kiváló kondíciója és referenciái meggyőzik a kőolaj- és földgázkitermelő céget. Ádám „titkos, kísérleti projektben” (135) vesz részt, és lényegében a saját halálával köt megállapodást, amely egyben a mélytengeri világ felfedezésének egy rendkívül különleges útját, tapasztalatát is jelenti. Ennek mentén Róhrig többféleképpen utal rá, mi határozza meg vagy alakítja ki az élet értelmét.

A társadalmi tökéletesség látszata kontrasztba kerül a vallás- és művészettörténettel, a művészetekkel, az irodalommal, kultúrtörténettel, tudománnyal. A regény mélyebbre ható szálaiban Ádám élete ezekkel a területekkel fonódik össze, réteges szerkezetben, a világban működést és egy sajátos átlényegülés folyamatát középpontba állítva. Ezen az úton – szó szerint – útvonalakon és földrajzi pontokon keresztül a szerző érzékelteti a hovatartozás helyszíneit, jellegzetes tereket, utcákat, épületeket sorakoztat fel (a franciaországi Negresco vagy a Molitor szállodák, a Le Petit Prince vagy a Bel Ami étterem, a Cloe Café, az Opera Garnier, az Eden Bar vagy a Saint Maclou-katedrális). Mind Magyarországon (Budapest, a Duna, Tihany, a Balaton, Mernyeszentmiklós, ahol zenél az aszfalt), mind Franciaországban (Párizs, Rouen, Nizza), majd Norvégiában (Oslo, Stavanger, az Atlanti-óceán). A helyek mint stációk is megjelennek, egyre közelebb kerülve a főszereplő végzethez és a véghez. Az észak-európai, ridegséget, hűvösséget, ugyanakkor nyugalmat árasztó atmoszféra jellegzetességei a kőtömbszerű épületek, a vízbe süllyesztett étterem és a magasba törő világítótorony, egyszerre mutatják fel a minimalizmus, a funkcionalizmus, az építészeti egyszerűsítés eszméit, a stilizálást. Ez kerül szándékoltan éles oppozícióba az organikussal, az étellelivel, a romantikus-színes városképekkel, a műalkotások, épületek és festmények, mediterrán égőv dél-franciaországi hangulatával. A lokális polifóniában a váltás és változás legnagyobb megvalósulása lesz a végleges átalakulás és helyváltás, amely egyben otthonváltássá is minősül: a tengerben és ezen belül egy mélytengeri lényben való elenyésztés megvalósulása; a testből a nem anyagiba, a szárazföldből végleg a vízi szférába való átköltözés, transzgresszió.

Róhrig társadalomkritikát is megfogalmaz a történetbe ágyazott elemekkel, amelyek Ádám megélhetésében játszanak szerepet és a regény-

ben bemutatott életperiódusának két térfelére jellemzőek. A nagyvállalat, a magyar és a külföldi elit vendégek, társaságok stílusa és életvitele, gazdagságuk fitogtatása elidegeníti a fiatalembert. Nem kedveli ezt a típust, úgy érzi, kizárólag egy magas társadalmi réteget, vagyoni szintet reprezentálnak. A norvégiai étterem ételeinek minősége és ára, a tudatosan kihangsúlyozott és felszínre hozott hamis és hazug atmoszféra a vendégek felé barátságos és szimpatikus képet mutat. A valóság azonban szigorúságot, fegyelmet, túlórákat, a munkatársak öntörvényűségét, valamint a regényben is kihangsúlyozott extraprofit-orientációt takar. „Egyszer dolgozott itt egy francia srác, az egyetlen, aki nem volt tetoválva, és a haját sem nyíratta fel, mint a többiek, de hamar továbbállt, nem bírta az itt uralkodó légkört. [...] A dolgozók zöme nem mert kiállni a jogaiért. Pierre szólt egyszer, kétszer, harmadszor már csak felmondott.” (85). Róhrig illusztrálja a kortárs társadalmakban jelen lévő érdekrendszert, a pénzszerzés és a gátlástalanság egymást kiegészítő jelenségét. „Nos, ez a mázas cserépedény fillérekből készül, a nyírfaháncs, a kavics és kagyló, amiben elhelyezik a falatnyi ételeket, ingyen van. A vacsora ára még nekünk, norvégoknak is irreálisan túlzó.” (116) Ádám számára „semmi nem volt természetes ebben a száz százaléig természetes közegben.” (63) Ehhez viszonyítva állít ellentétet a szerző a valódi és őszinte élet és gondolkodásmód, a színjátszás, a megjátszás, a hazugságok világa között, Ibsen *Kísértetek* vagy Shakespeare *Hamlet* című darabjait példaként, mementóként kapcsolva ide. A luxuskivitelű, a berendezésekkel és tárgyakkal is felülreprezentált helyet egészítik ki a gasztronómiai elemek, a jellegzetes tengeri ételek és italok. Róhrig ügyesen alkalmazza a szimbolikus és a halált, fizikai átalakulást folyamatosan előrevetítő elemeket, amelyek egyben a tengeri élőlényekre is emlékeztetnek: „egy oszlásban megrogygyanó padlizsánt, melynek felfelé kunkorodó, kiszáradt szára bizakodva kapaszkodott az ég felé, egy mozdulatlan, de ugrásra vagy robbanni készülő avokádót, ami egy régi kézigránátra emlékeztetett, és közöttük az önnön színében feloldódó sárga lényt, talán citrom lehetett. [...] a természet szakadatlan transzfigurációját, az örök létezés pulzálását” (54) rejtik és sejtetik.

A narratíva és a szövegépítés jellegzetes elemei között szerepelnek a természetre, képzőművészetre vagy tudományra vonatkozó, az életet és halált meghatározó elemek, mint a festmények, a pajzs, az üvegszerkezetek, az áttetszőség, a csigavonalak és spirálok játéka („A csigavonal öszszenyomott spirál [...] A spirál az elindulás, a spirál az lendület, a spirál az nyitottság, a spirál: az változás” 40), a folyamatosan megfigyelt tengeri állatok és növények mozgása, teste, a szervetlen és a szerves hangsúlyozott megkülönböztetése („mintha a ház olyan élőlény lenne, amelyik kívül hordja a csontvázát. [...] az idő dolgozik rajta, a fagerendákat kitöltő agyag zsugorodik és tágul [...] eldeformálódnak a falak, maga az épület

is roskadni kezd, de soha nem vagy csak ritkán dől össze. És ezek az épületek lélegeznek. organikus anyagból készült, tehát él, mozog.” 119). A tárgyakban és helyekben, amelyeket Ádám a sajátjának érez, mindenféleképpen élet lakozik. Ádám saját életének és halálának interferenciája egy-egy hangulati elemmel is alátámasztott. Rőhrig körvonalazza a fiú (az ember) egyedülletének abszolút tisztaságát, a munka után megérezett csend megnyilvánulását, ami szinte kísértetté testesíti a környezetet, az estét. Az éjszaka és a mélytenger sötétségének filozófiai-biológiai vagy geológiai közössége, egymást kiegészítő dimenziói Ádám lopott perceiben válnak egyre egyértelműbben érezhetővé: a két világ között egyszerre sejlik átmenet és határ. „A nappalok gyorsan teltek, egyre az éjt várta, hogy a torony tetején időzhessen, egyedül lehessen a tengerrel és a fényekkel, a sötétséggel.” (59)

Ádám szerelme, testisége emberi és mélytengeri egyaránt. Mintha (fel)készülne a valódi és abszolút, a mindent (szó szerint) sejtjeiben átható, végleges együttlétre, amelyre sor kerül a regény záró jelenetében. A tengermély kilométereinek, majd a kellemesen furcsa, otthont adó lény halálos ölelésének áldozataként Ádám transzfigurációja, metamorfózisa, határátlépése, mintegy saját öngyilkossága a feminin lényel való együttlétben, kifinomult együttmozgásban éri el tetőpontját. Ádám saját katarzisa teljesül be ezzel, és a korábban Eydisszel megalapozott különleges táncban teljeseedik ki. Az audiovizuális tér és a nagy távolságok, az élőlények egyszerre érintő, érinthető és érinthetetlen jelenléte új Paradicsomot jelez, ahol a fiú megnyugvást talál, akár az anyaméh közegében. Ennek egyik előjele az Eydisszel való séta, amelynek alkalmával „Ádám megcsúszott az egyik billegő kövön, és tíz métert zuhant lefelé. [...] A fiú halántéka felhasadt, Eydis a nyelvvel körbesimogatta és lenyalogatta róla a vért, majd addig csókolgatta gyöngéden a sebet, míg Ádám el nem sírta magát.” (110) Az élet értelme az, amikor már szinte tiltott földi kötelékeket hátrahagyni. A fiú édesanyjának halála és a két nőtől való elszakadás a köteléknélküliség, az átváltozás értelme felé mutat. A fizikai kötelékek elszakadása és elszakítása egyértelműsíti a mindenfajta és mindenkori elválás szigorú létjogosultságát: „Miránk, anyákra ráraják ezt a nagy feladatot, és játszani kell a szerepünket, mindhalálig. Miért? Csak mert van egy megtermékenyült petesejtünk, egy méhünk, amiben élet fakad, nő, pofátlanul rátehénkedik a belső szerveinkre, ugrál összevissza, rugdos, és mi semmit sem tehetünk. Aztán megszületik a lény, s mihelyst meglátjuk, már nem is a miénk. Elrémit mindent a világtól való idegensége, az étellel szembeni zsigeri ellenállása. Kiköpi az ételt, sír, rúgkapál. Az anyaság a világ legszomorúbb dolga...” (172). A születésnél meghatározott percben az emberré válás, majd a földi, anyagi létnek a beteljesüléseiben, a testi és szellemi töltekezéseken, a kísérleteken és tapasztalatok halmozásán, a megélt évek tartalmán át ez az elidegenedés bekövetkezik.

A szabadságban is bekövetkezik az elszakadás, a morfológiai értelemben vett változás akarásában is, a lokalizált biztonság megtalálásában. Ádám számára az anyaméh és a medúza teste, az anyagi-biológiai-fizikai és társadalmi kötelékek után egy más minőségű kötelék megtalálása, az eggyé válás egyszerre tudatalatti és a véletlennel szinkronizált akarása, a halálba sodródás önfeledt folyamatában. Ádám teste és szelleme, fizikuma és minden érzéke egyetlenként fókuszál az őt körülvevő új létezési formára, hozzáalakul az új közeghez, a képlékeny víztömeghez, a megfajthatatlan távolságokhoz, amely kontrasztot képez a szárazföldi, urbánus közeggel, ahol Ádám a távlatokat könnyedén leküzdve, légi úton vagy autóval tette meg a kilométereket. Itt új tapasztalat a távolság, egyszerre mérhető és mérhetetlen, elgondolható és elgondolhatatlan. A tér és az idő átalakul.

Ádám a színjátás egyik jelenetében erőteljes szavakkal beszél. Rőhrig a teremtés és pusztítás kegyetlenségét és a már szinte viszolyogatóan szimpatikus perverzitást ötvözi: „Thor isten vagyok. A vizek mélyén lakozó gyönyörű asszony a szerelmem. [...] Egy napon meglesem, rátámadok, és szekercémmel a hátába hasítok, szétvágom a bordáit, aztán kimarkolom a tüdejét, hogy ne tudjon többé a partra úszni, ne csábítsa a földi embereket ezután soha. Kéjesen nézem, ahogyan a vére csíkot húz a habzó vízen, szeme fennakad, sarkig érő göndör hajába belegabalyodva zuhan a sötétség országába.” (98–99). Hasonlóan érinti meg Ádámot Robert Bresson 1967-ben készült filmje, melyben „a lány életének legköltőibb pillanata a halála volt” (183). A (női) test átalakulása, majd a szerelem és az erotika különös módon köthető a medúzák formavilágához, a vízhez, ahol „számtalan fajuk él, a picitől az óriásiig, és nem pusztán csak a sekély vizekben, folyókban elbitangolt példányokat érdemes görcső alá venni.” (177). Érzékien és lassan mozgó és alakváltó lények, akárcsak a nők (Eydis, Mirella és a faliszőnyegen látott Sellőlányok), arcuk és testük hajlékonysága, kifinomultsága átvitt értelmű és konkrét testiséget jelent, megformálva az átalakulást, metamorfózist, amelyet Ádám is átél. A test megfigyelésén és megfigyelhetőségén belül a női test külön kiemelt. Az Ádám életét meghatározó három nő (Eydis, Mirella és az édesanya) teste és szelleme egyszerre erősnek és gyengének, végesnek, időbelinek bizonyul. Mindhárman letérnek Ádám életének végső útjáról.

A fiatalember hite, akarata, bátorsága a küldetésben, feladatteljesítésben való bizalma a merülés biztonságához járul hozzá. A vitrinben lévő Krisztus-szobor, a törött kezű Mária-figura („kétségbeesett, magányos ember, aki odafönről várja, reméli a segítséget.” 155), valamint Casciai Szent Rita, aki a reménytelen, bonyolultnak tűnő vagy megoldatlan ügyek, események, a kétségbeesett emberek, anyák és a meddőségtől szenvedők segítője, védőszentje, jelentős reprezentációk Ádám életében. Caravaggio *Krisztus megkorbácsolása* című festménye a még be nem következett esemény maga, a még nem sebes, még nem sérült, ép testben élő istenfiú

képe látszik. A fájdalom és a (kereszt)halál előjelezése, tudata, és az anya fájdalma Ádám és az édesanyja esetében sajátos kölcsönhatásban jelenik meg. A színek és fények játéka (Caravaggio chiaroscuro festészeti technikájának egyik fő vonásaként a szárazföldi majd a mélytengeri fény–árnyék, fény–sötét meghatározó kettősségét is felvetíti). A Krisztust megkorbácsolását előkészítő jelenet, a pillanat előtti pillanat megragadása többek között az, amely Ádám sorsára is utal. Krisztus érintetlensége, sebektől még nem süjtött fizikuma Ádám és minden ember teste: „bőr, izmok, hús [...] Nem látjuk vérünk áramlását a minket behálózó erek bonyolult labirintusában. Testünk működéséről csak akkor értesülünk, ha valami jóvátehetetlen zavar áll be [...]” (166).

A danse macabre regénybeli jelenetei és azok filozófiai áttekintése Ádám és Eydis párbeszédében, ugyancsak a végkifejletnek is a megmutatkozásai. Az Európán végigtomboló pestisjárványok áldozatainak tömegsírhajói, a roueni Saint Maclou-templom kertjében is elhantolt halottak emléke és mementója egyszerre jelzi az ember pusztulását, Ádám emberi mivoltának is a feloldódását. A danse macabre ugyancsak az élet értelmét jelzi, ábrázolva mindazt a képi és ikonográfiai vonatkozást, amelyet Róhrig tüpontos összefüggéseiben tár fel: a haldoklásnak, mint a metamorfózisnak a példáin keresztül, ahol a test saját lelkéből saját lelkébe lényegül át, és válik mindennél átfogóbb szubsztanciává. A fiatalság és az öregség, az egészséges vagy romló test, és annak minden fizikai jellegzetessége látható és érzékelhető a regényben említett Ron Mueck (főként az emberi testet, vagy kiemelten a koponyát kifejezetten nagy méretben ábrázoló) ausztrál képzőművész munkásságában is (a vanitatum vanitas, a halál, a mulandóság, az öröklét, az újjászületés általános, és Mueck konkrét értelmezésében a háborúk, a klímaváltozás, az árvizek és tűzvészek, az éhínség szimbolikájával): „figurái valódi mélységeket tárnak fel az élet kínjairól, öregségről, a test fogságában vergődő lélekről.” (90), a test állapotáról, alakulásáról, a beteg, haldokló testről, majd az átlényegülő testről, amely mind egyetlen forrásból ered. A világ táguló, rejtett, az Ádám speciális érzékelési képességeivel még felfogható horizontokat, dimenziókat jelentik, de mások számára már elgondolhatatlan, ismeretlen és tudaton kívüli szférákat. Róhrig az egyéni (egyénytett) megöregedést és az általános, a másik öregségét és betegségét látó és láttató pozíciójában egyaránt fokalizálja a halál folyamatos jelenlétét (az idősebb bűvárok „ma már mind betegek, és nagy részük régóta munkaképtelen. De a legtöbben meghaltak, amiről soha nem beszélnek” 140). „A danse macabre [azonban] nem a halál diadala. A danse macabre az élet diadala a halál felett, az örök élet kezdete.” (108).

Róhrig sokfajta jelképpel dolgozik, számos más utalást, kapcsolatot is említ, illetve rajtuk keresztül továbbengedi, továbbszövi az eseményeket a regényben lévő és a regényen kívüli területekre egyaránt. A tudomány,

a művészet és kultúra összekapcsolásában megjelenik például Christian Tamburini oceanográfus kutatóprofesszor, a Bathybot, egy valójában is létező mélytengeri lánctalpas merülőrobot, amit a Földközi-tengerben alkalmaznak, emberek által még felderítetlen terek megismeréséhez, Jason de Caires Taylor brit képzőművész és víz alatti fotográfus, akinek emberalakot formáló szobrai a különleges anyaghasználat és a tengervízbe helyezésük által mesterséges korallzátonnyá is alakulnak, harmóniába kerül a műalkotás a tengeri élőlényekkel, szimbiózisban élnek, Irene Kopelman argentin képzőművész *Tengeri modellek, rajzok a regenerációról – Marine Models. Drawing Regeneration* című munkája, Maria Lassnig osztrák képzőművész, akinek művészete középpontjában többnyire az emberi test, a testtudatosság, az ember és a természet kapcsolata áll, Jens Peter Jacobsen dán regényíró és költő, Charles Darwin követője, *A fajok eredete* című munkájának dán nyelvre fordítója, valamint a szintén a regényben szereplő Marie Grubbe szenvedélyes alakját megörökítő regény szerzője, aki „megtapasztalta a női kiszolgáltatottságot [...] de minden helyzetben bátor és szabad magatartást tanúsított.” (37), Virginie Efira belga–francia színésznő, Natasha Vita-More, a *Transhumanist Manifesto* összeállítója, melynek egyik lényege a társadalmi normák elől való menekülés ábrázolása. Megjelennek irodalmi művek, amelyeknek témája, cselekménye Rőhrig szövegszerkezetébe szervesen illeszkedik. Ilyen Marcel Conché: *L’Infini de la nature*, Louis Hémon: *Maria Chapdelaine*, Parmenidész: *Töredékek*, André Breton: *Nadja*, Charles Baudelaire: *Az albatrosz*). Ádám halálát, elmúlását és átlényegülését előjelzi az alkalmanként feltámadó erősebb vihar is, amely asszociál a regényben is megjelenő Theodor Storm nevére, a költő *Jácintok* című verse pedig a táncrea: „Ott zene zúg; az éj itt nesztelen / a virágokból álom-illat száll fel: / én mindig, mindig rád emlékezem, / aludni vágnék, de neked a tánc kell.”). Rőhrig Mina Loy avantgárd költőnő és a külön, szókimondó dadaista Arthur Cravan (más néven Fabian Lloyd) házasságával, a férfi eltűnésével végződő kapcsolatával is illusztrálja, hogy Ádám nem illeszkedik és nem illeszkedhet a megszokott társadalmi keretek közé, így hosszú távú párkapcsolat, házasság és utódok az ő életében nem jelen(het)nek meg. Az ő élete egyéni karma szerint alakul, melynek a végén science fictionbe illő esemény részese lesz. Mina Loy „soha nem értette meg [Arthur Cravan] tragédiáját” (165). Mert Loy „misztikum felé hajló szürrealizmusa mögött nincs mélység, nincs valódi mondanivaló.” (162) Cravan és Ádám létezésének lényege (életének értelme) a más keresésében meghatározott: „hogy az ember mennyire erősen sóvárog egy másik világ, egy másik élet, tágabb horizontok után” (91).

Ádám a kezdetektől értette és tudta, hogy a tengeri élőlények, akiket szemlél „a fényükkel társat és zsákmányt is kerestek.” (186) Az akváriumfalak, az üvegszerkezet mögül megtekinthető, úszkáló halak, tengeri álla-

tok sora és létezésük adottságai, majd a helyzetváltoztatás a kintről befelé és a bentről kifelé állapotát tükrözik. A szemlélődől megtapasztalóvá lett az emberi-vízi entitás, amely Ádám testéből alakult. A kialakított hipere-rzékelés mentén Ádám az „óceánban a fekete szín ötvenkomponensű színskáláját volt képes megkülönböztetni, és a két színárnyalat közötti részbe hatolva meglátta mögöttük a szivárvány minden színében pompázó színátmeneteket.” (186). Ez hozta el számára a véglegességet. Már nem foglalkozott a lehetséges visszafordulás esélyeivel, a saját koordinátáival, hanem hagyta magát sodródni. A fiú rövid életében sokfajta fontos stáció, összefüggés szerepelt, amely meghatározta éveit, ezek összefüggő rendszert alkottak: „Ádám számára Parmenidész azért volt fontos [...] mert általa elfogadta, hogy bár van idő, elmúlás, halál, de ez a mindenség megbonthatatlan egységében zajlik.” (182). A magyar–francia–norvég mozgalmas, vibráló földrajzi háromszöge után egyetlen pontban talál állandóságot Ádám, amely „az átjáró, a határvidék / ahol az idő megszületik” (95) Ádám „szerette a rejtélyt, szerette, ha nem ért valamit, szerette, ha az a valami a pusztá létével próbál üzenetet közvetíteni.” (137). Ilyen az a lény, amelyik magába szippantja, és pusztá létével érteti meg Ádám-mal az élet valódi értelmét. Ádám „eltörölte, negligálta a test határait” (166). Nincs tér és idő. A megértés marad: „Jeg må arbeide meg ut til frihet” – Ki kell törnöm a szabadság felé.

(*Róhrig Eszter: Ephyra, szerelmem, Napkút Kiadó, Budapest, 2023*)

Hörcher Eszter

A kanizsai hidegház

Lehet-e regényt írni egy házról? Egy utcáról. Egy városról. Azt hiszem, lehet. Persze csak akkor, ha van vele mit mondania a szerzőnek. Végül is bármiről lehet úgy szólni, ahogy érdemes. Mint ahogy lehet sekélyesen szólni nemes dolgokról is. Hazáról, szerelemről, Istenről. Jól tudjuk, hogy a művészetben, az irodalomban a „mit?” kérdésnél fontosabb a „hogyan?”

Mohai V. Lajos a nagykanizsai hidegházról, vagyis a temető ravatalozójáról ír ebben a kötetében. Kérdezhetné bárki, hogy ez elég-e egy könyvhöz. Bizony, elég! Hiszen a családi emlékezés ugyan egy konkrét, szűkebb körhöz köthető, ám az olvasó gyorsan rájöhet arra, hogy neki is megvannak a Mohaiéhoz hasonló élményei és emlékei. Tehát megint az történt, hogy egy egyedi jelenség tágítható ki általánossá, akár egyetemesé.

Legfőképpen a mű esztétikai értékeinek segítségével. Szerzőnk egyébként jeles költő és irodalomtörténész is, tehát igencsak széles körben tá-

jékozódik és tájékoztat. A családi emlékezésen kívül olyan többletet ad, amely egy konkrét város, egy konkrét ország és konkrét korszakok rajzát tárja elénk. Azt olvassuk az alcímben, hogy „befejezetlen kézirat”. Lehet, de ettől függetlenül kész és a kerek a mű. S a mű egyébként az időről, az emlékezésről szól. Hitelesen, lírai elemekben gazdagon, lélektanilag mélyen. „...A múlt nem puzzle, sosem lehet kirakni. Minél többet tudunk, annál jobban látjuk a hiányokat. Egy irodalmi mű sem kirakós. Mohai V. Lajos a szubjektív kép intenzitásán dolgozik...” – olvassuk a hátlapon az ajánlásban.

Az író meg „életrajzi füzért” emleget. Pontos műfaji meghatározás. Az önelemzés és önismeret garanciájával. Az emlékezés keserűdes ízeivel. Gyakran láthatjuk a közös gyász összetartó erejének megnyilvánulásait. S ha már említettem a líraiságot, akkor ideírom az egyik részcímet: *Álmodban látom a füstoszlopot; / szürke csík, ottmaradt / a gyermekkor városa fölött.* Azt hiszem, ez egy háromsoros vers... Mint ahogy a folyó szöveg sem nélkülöz ilyen hangú részleteket. Az emlékezésben fölfedezhetünk némi álomszerűséget, melankóliát, olyan elődök kései utódjának hatásait, mint pl. Krúdy vagy Kosztolányi, vagy éppen Márai. Mindez a prózaritmusban épp úgy nyilvánul, mint a gondolatrítmusban.

A fentieket igazolandó egy emlékezetes részlet az őszi kert rajzában: „...Állok a kertben, nézelődöm. Halott körték a földön. Elkapom a tekintetemet; ez a kert haldoklik. Lezár valamit az életből számomra. Mégsem tudnék soha hátat fordítani egyetlen kertnek sem; ennek az őszi kertnek a sorsát pedig öröklétig a szívemen viselem...” Íme, ezek a sorok is azt igazolják, hogy az egyedi általánossá tágul, hiszen valamennyiünknek meglehetnek/megvannak a hasonló élmények. Itt nemcsak a szerző hűségéről, fájó emlékezéséről van szó, hanem a mienkéről is. Mohai nyelvezete, stílusa veretes és szép. Persze a kanizsai világ díszletei között, egy olyan várossal a középpontban, amely város egyrészt a szerző biztos pontja, másrészt be is helyettesíthető. Főleg a gyermekkor élményvilágával, a kibocsátó közeg értékeivel. Az eltűnt idő nyomában. Hiszen a gyermekkor helye mindent eldöntött – mondja.

Persze nemcsak hangulatokat rögzít, de mesél is. A családi legendáriummal a középpontban. Szemlélődik, de közben epizódokat idéz meg. Belső és külső történések ölelkeznek össze a szövegben. S ezek jórésze a szeretett Rózsa utcában történik. Akár beszélő névnek is fölfoghatjuk. Ez valóságos, másutt meg az alkotó képzelet sem marad nyom nélkül. Egy esetleg később megírandó tudatregény előjeleként. Közben kirajzolódik a belső fejlődésrajz, a szellemi érlelődés nagy íve. Mögötte nagy műveltséganyaggal, egy igazi polgár és intellektüel, a költő-író-esszéista és írástudó tehetségének jeleivel. Ezek mellett fontos életképekkel, a hazafelé vivő vonat zötykölődésével, régi hangulatokkal. Persze beszivárog a történelem is, török- és Habsburg-korral, a végvár emlegetésével, vagy egy kis

várostitörténettel. Vannak a kötetben önálló műként is megálló részletek, az emberi sors fölmutatásával. És a halál döbbenetes, ugyanakkor természetes megjelenítésével.

Elénk tárul a kor, a korszakok némelyike, többek között a hatvanas évek világa, a létezett szocializmus sajátosságaival. Vagy éppen a háborús nyomokkal, és ennek része a zsidók tragikus sorsának említése is. A megálázott várossal, az iskolaévek olajszagú padlójával. Van ebben persze egyfajta adósságtörlesztés is, a családdal, a várossal szemben. Mint ahogy pontos helyleírást kapunk a temetőről, a kötet egyik központi helyéről – az elfogódottság érzésével. Pontos adatok, érzelemmel telítve. Mohai tiszteli a hagyományt, melynek az is része, hogy a halál szent dolog, és emlékeztetések azok az oldalak, amelyen fölidézi anyja utolsó napjait, a búcsú fájó pillanatait, az „égi kapu” misztériumát. A kórház miliójét. Az anyagi és a szellemi dolgok együttes jelenlétét.

Vannak itt nyomasztó álmok is, összefüggésben a való világgal. Ez utóbbi része a sok-sok halál, s ezek mindegyike a „hidegházhoz” vezet. Ám ezen kívül is rendkívül gazdag a mű anyaga, és joggal érezzük, hogy van itt még bőven élmény, ami folytatást igényel. Hiszen tudjuk: ez egy befejezetlen kézirat...

(Mohai V. Lajos: A kanizsai hidegház, Prae Kiadó, 2023)

Bakonyi István

Sziveri János (1954–1990)

MÁK FERENC

A politikai kiátkozás története

Születésnap i köszöntő helyett emlékezés

Sziveri János 2024. március 25-én lett volna hetvenéves, valójában 1990 óta az égi mezőkről nézi együtt érző mosollyal földi útkereséseinket. „Alig néhány esztendeig lehetett otthon valahol. Földönfutó volt, helyét kereső vándordíák, zabolátlan írástudó, nagybeteg bujdosó” – írta róla egyik visszaemlékezésében a pályatárs, Reményi József Tamás. Gyógyíthatatlan betegség vitte őt el, mégsem a kór okozta halálát, az 1980-as évek elején a Vajdaságban reá és nemzedéktársaira zúdult gyűlölet sodorta őt el, az árnyékvilágba. Sziveri János *Bábel* című versében így énekelte meg a maga kiszolgáltatottságát:

*lengő lófejek a csillagok
csörögnek de én csak hallgatok
mint az üvegce melyhez kavics ha koccan
széttörik bár meg se moccan*

Sziveri János a kiközösítettség éveiben, 1985 márciusában Temerinben, egy írói találkozón *Tisztelt író társak!* megszólítással fordult a megjelentekhez, és felolvasta *A fiatal vajdasági magyar írók helyzete – Adalékok a hatalom természetrajzához* című összefoglalóját. Írása elején felidézte: 1983. május 9-én a Vajdasági Szocialista Ifjúsági Szövetség Tartományi Választmányának elnöksége megvonta a bizalmat az Új Symposion társadalmi, művészeti és kritikai folyóirat fő- és felelős szerkesztőjétől és szerkesztőbizottságától. Döntését a VSZISZ a Forum Hetilapok Kommunista Szövetsége alapszervezetének megállapításai alapján hozta meg. Majd így fogalmazott: „Egyetlen húzással szorítottak marginálásra egy teljes nemzedéket, fiatal író értelmiségieket, akik gondolkodni merészelték, esetenként kételkedni is, szemellenzős gondolkodás helyett. Az igazi kálvária azonban csak ezután kezdődött! A kisistenek, azzal az álcával, hogy környezetük javát szolgálják, saját posztjaik megszilárdításán dolgoznak szüntelenül.” (Ex-Symposion, 1999. 26–27. szám)

Kalapis Zoltán Sziveri Jánosról írt életrajzi cikkében így fogalmazott: a költő lapszerkesztőként elkerülhetetlenül a politika közelébe került, s

a mindennapi munkája során tapasztalhatta meg a hanyatló-elbizonytalanodó kommunista ideológiára épülő, egyre gyámoltalanabb hatalom kétségbeesett, de kétségbeesésében is féktelen tobzódásának kegyetlenségeit. Sziveri János és nemzedéke ifjúi hittel esküdött az emberi szellem erkölcsi-etikai szabadságára, s e szabadságértelmezésével kerültek szembe a politikai hatalom képviselőivel. „Az összeütközés kimenetele nem volt kétséges – írta Kalapis Zoltán –: a politika kíméletlenül leszámolt azokkal, akik megszenstelenítették, leleplezték módszereit, frazeológiájának tarthatatlanságát, s elhallgattatták, szétszórták, sárba taposták őket.” Zalán Tibor *Szomorkás visszatekintő* című írásában ezt azzal egészítette ki: „Ha Sziveri – vagy az akkori új symposionisták nagy része – csak *bátor* lett volna, akkor talán nem áll elő a válsághelyzet. De ezek az urak és hölgyek, akkor még fiúk és lányok, nemcsak bátrak voltak, de *merészek* is”, s ebben benne volt a kiszámíthatatlanság, ami súlyosbította kilátástalan politikai esélyeiket.

Évtizedek távlatából azonban az is világos, 1983-ban Újvidéken nem egy elvont, a hatalmát védő ember-, lélek- és szellemellenes politika, hanem a politikát képviselő, kiváltságaikat féltők csoportja számolt le az utána jövő nemzedék tagjaival. Tehetetlenségük adta kezükbe a partizán időkből öröklött eszközöket: a politikai megőrzést, a rendőri zaklatást, az egzisztenciális bizonytalansággal együtt járó kiszolgáltatottság kényszerítő hatalmát. Az új nemzedék ellen a háborút a tartomány – íróként is ünnepelt – kommunista elnöke hirdette meg, aki öt évvel később, 1988-ban a közélet lázadásának napjaiban birodalma székházának hátsó kijáratán osont haza, hogy 1999-ben Marx Károly utódeként *A békecsinálás mestersége* címmel jelentesse meg politikai írásainak gyűjteményét. Lelkesen szegődött a szolgálatába a *Száz panasz* énekesese, aki százegyedik panaszként az utána jövő nemzedék felszabadult derűjét élte és szenvedte meg, s szegődött ellenük elszánt megvetéssel, de élvezték a politikai leszámolás hangulatát – a „szövegértelmezés”-ek szövevényébe bonyolódva – az egyetemi katedrák rendíthetetlen bajnokai is. Velük szemben, lelkében az esélytelenek kiszolgáltatottságának a súlyával Sziveri János *A rövid élet titka – Életregényem szinopszisa* című írásában így fogalmazott: „Még jó, hogy az embernek mindig akad egy koffere, melybe begyömöszöli holmiját, s meglép – az újabb kilátástalanságok felé. Merthogy szökésre ok bármikor akad. Szökünk, ha egyedül maradunk, szökünk, ha elviselhetetlenül szeretnek, szökünk, ha üldöznek...” Talán ő sem gondolta, hogy a menekülése a halálba viszi őt. Ezt emelte ki írásában Reményi József Tamás is, amikor úgy fogalmazott: Sziveri János *Bábel* című kötetének verseiben egy menthetetlenül beteg társadalom képe borul rá egy menthetetlenül beteg ember lelkére.

A *Bábel* című könyvben a költő a mindenséget, az emberi létezés teljességét szólítja számadásra, az életnek kijáró tisztaság kivételes közel-

ségében. A létértelmezési kísérleteiben a költő egyre határozottabban lázadt a gonosz erők vélt diadala ellen. „Szajhák és pártütők”, „duhaj őrangyal”-ok birodalmává váltak a földi terek, bárhová forduljon is a mindig önmagát kereső lélek, nyugalma sehol sem lelheti meg. Mint ahogyan nem leli meg a tisztességes küzdelem lehetőségét sem. Ennek ismeretében írhatta Ács Károly Sziveri Jánosról: „Az embert összetörték, és költészete kiteljesedett: soha ilyen erőteljes, ilyen virulens, ilyen könyörtelenül pontos sorokat nem jegyeztek le mifelénk az egzisztenciális pokol mélyéről.” A *Pasztorál* című versében így énekelt a költő: „*úgy érzem magam akár a gyermek / bármit ha teszek vernek csak vernek / a visszajárók megvetett ágyán / élhalatnak bárgyú eszmetrágyán.*”

Az 1980-as években Sziveri János és nemzedéktársai a kommunista diktatúra haldoklásának az áldozatai lettek, a hatalmukat féltő pártkatonák nem válogattak az eszközökben. A maga történelméből és nemzeti hagyományából fél évszázadra kiszorul délvidéki magyarság mindaddig jószerével csak tétlen szemlélője volt mindannak, amit két világméretű, és vagy féltucat balkáni háború borzalma, megannyi bukott forradalma, elnök- és királygyilkosságok réme, átvonuló hadseregek önkénye, dühöngő brigadérosok és párttitkárok hisztériája, idegen hatalmak rendőrsége és hivatalnoki sereglete elkövetett ellene. A Délvidék magyarságának három nemzedékét úgy nevelték az életre, hogy ne legyen politikailag artikulálható elképzelése nemzete, közössége sorsát illetően. Volt ugyan szülőföldje, volt anyanyelve, de nem volt kenyere és iskolája; volt földél a feje fölött, de nem voltak távlatai, amelyekre az ablakán át kitekinthetett volna. Kisebbségi életének volt a hozadéka ez a méltatlan állapot, a tétlenségnek ez a rettenetes bénultságot eredményező megüledettsége. Ez ellen lázadt Sziveri János nemzedéke, ennek az érzésnek adott hangot a költő *Dunamedencecsont* című versében, amikor így énekelt: „*Dunamedencecsont mi bennünk sajog / rázkódnak jámboran változó népfajok / nem vagyunk jók mi már csak túsznak / vízszinten fekáliák úsznak [...] / Dunamedencecsont értünk sajog / a kőparton sündörgő sóhajok.*” A hatvanéves Sziveri János írói-költői hagyatékát a budapesti Kertész Imre Intézetben felesége, az üldöztetésben is társa, Utasi Erzsébet őrzi.

SIMEK VALÉRIA

Megérkezés

Mint selyemkendőt a szél,
úgy lengeti utánad az otthon
színeit az elhagyott föld.

Nyakig csobbansz a város
mosolytalan lüktetésébe.
Tenyeredből gyöngyöződ
napjaid. Haladsz a szokások
felé. A bozontos fejű fák
alatt billeg az esti kísértés.

Toporgás

Ne lóbáld utánam jajgatásod,
lehúz, mint érő gyümölcs az ágat.
Gyújts lámpát! Tárd szélesre kapuját
bezárt életednek. Sors- rész az egésznek,
részként negyed, fél lehetőség vagyok
az iránytű nélküli toporgásban.
Feltarisznyázott álmaim elcsatangoltak,
mint esőben a jószágnak, nyoma veszett.

Szétszórt bokraid

A Bakony szétszórt bokrai közt
visszaálmodom a gyerekkort.
A nyári hajnalokat
kaszák kalapálása
sírta föl.
Magsodort rozskötelek
bontották a Napot az égen.
Álmodom, hogy régi nyár van,
és feslik, bomlik a hajnal
egy réges-régi ruhában.

Féltő tekintettel

Az akáctuskók görcsösen
tapadnak száraz gyökér ujjaikkal
a domb elhagyott földjéhez.
Mintha öreg, fáradt emberek
kuporognának ott, féltő
tekintettel őrizve a tájat.
A gémeskút kövében
verebek fészkelnek.
A rozsdás vödrön az elhagyatottság
kéri számon az időt.
Nem jönnek nyikorgó szekerek
porfelhőt kavarni az égre.
Gyümölcsessel telt vékák
tetejét a por nem lepi meg.
A batyuban ebédet cipelő
mezítlás asszonyok
messze gyalogoltak innen.

Kint-bent

Az otthon bezárt fogalom.
Ha bent vagy, menekülnél,
ha nem jutsz be, dühös vagy.
Hallod az ajtó nyikorgását,
ledobálsz magadról
titkaid. A szétgombolt
homályban végig tapogatsz
bútoraid. Biztosan nyúlsz
a kapcsolóhoz, fény vibrál
szemedben. Általad élnek
tárgyaid, mozdulnak benned.
Kezed kulcsért nyúl,
hogy valakit beeressz,
vagy éppen elküldj.
Kicsapnád az ajtót,
tüdőszakadásig szaladnál
a mezőre, ahol ragyogás
tölti be a teret.

SZAUER DÁNIEL

Napfelkelte

Elindult az aranyhíd a túlparti bérctől.
A víz színén halvány vércsík
szivárog az égből.

Fázós

Bevallottam,
hogyha fáztam?
Az én voltam,
moglehet.
Én lehettem,
de régen volt.
Emlékszem rá,
s reszketek.

Hasadás

A kávézó előtt
eljátszom magamban,
ha most beléphetnék
a másik magammal.

Kariatidák

Kariatidák.
Rátok ragyog
most a napfény,
majd a holdvilág.
Mereven néztek,
mert az ember,
ki alattatok más,

se nem remek,
se nem szép alkotás.
Csak másolat.
Öntelt naivitás.

Séta

Csak tesztek pár lépést,
pár macskakő koppan.
Gondolkodom: hová?
Az sem biztos, honnan.

Álmatlan

nyugvó körvonalak
feketéllő hullám
tárgyak váltakoznak
táguló pupilla

nyugvó körvonalak
eltolódó hullám
a formák gyűrődnek
csak aszimmetriák

Paplan

Paplan alatt test.
És még egy. Csodálhatod
a tökéletest.

Éjjel

Alszik az ágyam,
párna, a paplan.
Éber a lelkem,
még takaratlan.

BOJTOR IVÁN

Vágott kereszt

Módos falu volt. Mondják, hogy azt az Angyal-dombnak köszönhatték, ami felfogta, eltérítette a hegyekből lezúduló fagyos leheletet. A domb csupasz tetején ott állt a híres búcsújáró kápolna. Arról már csak azért is meg kell emlékeznünk, mert ez a történet is egy búcsú előtti napon kezdődött.

Már esteledett, amikor Józsi bá, az öreg erdőkerülő azzal állított be a kocsmába, hogy megint látta azt a nagy madarat.

Kinevették.

Szekeres Pál, a mézáros azzal évődött, hogy: - Miért nem durrantott utána a sóspuskájával? Milyen szép mellehúsa lehet annak a nagyra nőtt gerlének? Talán tíz embernek is elég lenne vacsorára.

- Nem úgy van az! Kitudja miféle madarat küldött erre a Jóisten – dörmögte az öreg.

- Azt bizony tényleg nem tudhatni – bólogatott Balogh Jóska. - Mári néném is talált valamiféle nagyra nőtt tollat, gombászás közben, a Köves-erdőnél. Futott is vele a plébánoshoz. Nem tréfálok. Tényleg úgy szaladt a nyolcvanhét évével, hogy azt hittem, tűz ütött ki valahol. Kérdeztem is utána, de nem árult el semmit, csak szórta magára a keresztet.

- No, majd én holnap kifagatom a plébános urat, amikor... - szólalt meg Szekeres Pál, de Jóska közbevágott: - Azt ugyan nehezen, mert elment az az esti vonattal a városba. Saját szememmel láttam, amikor felszállt. Valamiért nagyon sürgős lehetett neki.

- Biztos megint angyal járt erre, mint egykoron? - nevetett Szekeres Pál.

A sarokban ülő fiának, Palinak egy másik angyalon járt az esze: Marikán, a kocsmáros lányán. Arra várt ott reménykedve, hogy, ha csak egy pillanatra is, de aznap is láthassa, noha tudta jól azt, hogy az apja este már nem engedi a dülöngélő népség közé felszolgálni.

Másnap este tartották azt a bált. Mondják, Pali szúrt először. A cimborái ezt igyekeztek elkenni, de persze hiába, mert azon az estén majd az egész falunép ott volt, és sokan ellene vallottak.

A zenészek már húzták, ahogy csak bírták, de akkor még kevesen táncoltak, amikor az az idegen beállított. Magas, szőke, lányos arcú legény volt, csak a hátán takart a kiskabát valamiféle dudorodást, vagy kinövést. No, kimondom: púposnak látszott. Körbenézett a kocsmaudvaron, és azonnal megakadt a szeme Marikán, aki két barátnőjével álldogált az eperfa alatt. És fel is kérte egy táncra.

Pali, aki csak egy bátorító pohárára ugrott be a belső helyiségbe, éppen akkor lépett ki az ajtón, amint meglátta őket, rögvest visszafordult még egyért.

A zene szólt, a párok járták. Palit cimborái terelték, tolták mind előrébb, hogy kérje már le azt a lányt, ne legyen már olyan anyámasszony katonája.

Az idegen, aki a gyors után már ugyancsak megizzadhatott, oda lépett az egyik padhoz, lekapta a kabátját és rádobta. Aki látta felhördült, mert a kabát alól hatalmas, fehér szárnyak bukkantak elő. Az idegen nem sokat törődött velük, úgy tűnt, hogy egyszerűen letördelte magáról, és oda rakta azokat is a padra. Elkapta Marika kezét, és rángatta is volna vissza a táncba, de ő kitépte magát, és szaladt a kocsmajtó felé. Az idegen utána iramodott, próbálta újra elkapni, de beleütközött Paliba, aki ott állt megmerevedve, mozdulatlanul, mint Szent Márton szobra a templomban.

A többi már gyorsan megtörtént. A közelben állók mind-mind másképpen látták.

Az hamar kiderült, hogy Pali szúrt először. De ez volt az egyetlen pont, amiben a vallomások megegyeztek. A Józsi gyerek szerint az idegen elkapta Pali karját, kicsavarta a kést a kezéből, földre lökte, majd kétszer is a feje felé bökött. Soós Pista szerint viszont Pali a döfés után – talán a spriccelő vér láttán – elejtette a bicskát, amit az felkapott, és kétszer feléje suhintott vele. Korpás Józsi bácsi szerint meg – aki, mi tagadás a legrészegebb volt azon az estén – az idegen egyszerűen kinyújtotta a kezét a kés felé, mire az átugrott az ő kezébe, majd visszazállt a levegőben egyenesen Pali homlokának, amire saját magától egy keresztet hasított.

Többen is az idegenre vetették volna magukat, de mire megmozdultak, az már nem volt sehol. A padról eltűnt a kabát, meg a szárnyak is. Csak egy vércsík maradt utána, ami a kocsmajtótól a padig vezetett.

A rendőrhatalóságnál azonban nem hitték el ezt a „csodás baromságot”, és amikor egy hét múltán a Nagytáti-erdőnél a favágók egy holttestre akadtak, Palit bekísérték a városba.

A bíró, Rozgonyi Nagy István nagyon igazságos ember hírében állott, ezt még azok a betörők, tolvajok is mind-mind elismerték, akiket elítélt, mert szerintük is pontosan annyi büntetést kaptak, amennyit megérdemelték (talán egy egész kicsivel kevesebbet). Ebben az ügyben azonban tanácstalan volt. Nem hitt ő abban a bicskázó angyal mesében egy percig sem. Csak miután kifaggatta az összes tanút (ez eltartott vagy egy hétig), vezettette maga elé Palit a fogdából, hogy őt is meghallgassa.

Időközben már az is világossá vált előtte, hogy az a vándorárus, akinek a holttestét megtalálták, nem lehetett azonos azzal a fiatal idegennel, mert az a szerencsétlen már rendesen benne járhatott a korban, amikor a Nagytáti-kapaszkodón a szíve elvitte, mert bizony a testén nemhogy késszúrásokat, de még csak egy karcolást sem találtak.

Tulajdonképpen Palit akár azon nyomban el is engedhette volna, de kíváncsi volt arra, hogy ő mit mond a történekről.

Amit tőle hallott az még a többinél is zavarosabb mesének tűnt:

– Ittam. Sokat ittam. A bicska a zsebemben volt, de becsukva. Nem is tudom, hogy mikor nyitottam ki. Nem emlékszem a szúrásra, csak az arcomra freccsenő vérré. Egy szempillantás alatt kijózanodtam, és láttam, hogy úgy vigyorog rám, mintha semmi sem történt volna. A kezembe olyan nyilallás állott, hogy kiejtettem a bicskát, de az nem esett le, hanem egyszerre csak ott volt az ő kezében. Hátra léptem volna, de hanyatt terültem a földön. Ugrottam volna fel, de valami lent tartott, leszorított, még a kezemet sem tudtam mozdítani. Ő meg fölém hajolt, mormogott valamit, és a homlokomra vágta ezt a keresztet. Így elmondva hosszan hangzik, pedig csak egy-két pillanat lehetett az egész.

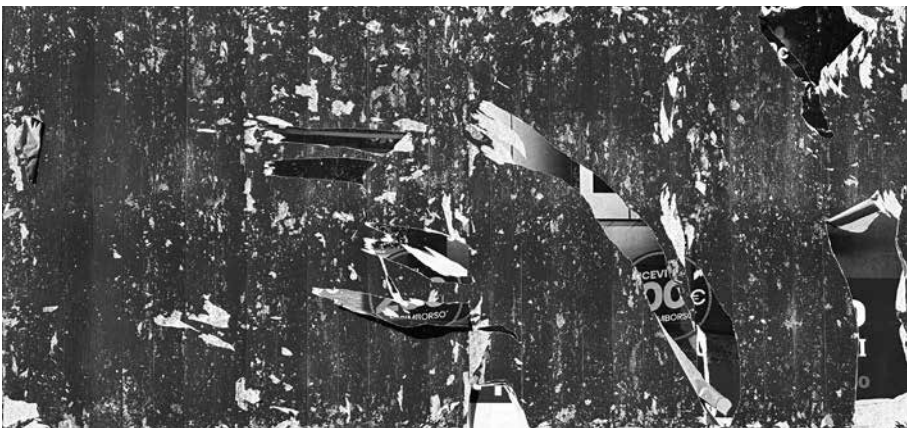
„Nincs áldozat, nincs panaszos, nincs büntény. Fizessen a rendbontásért valamennyit, aztán menjen isten hírével!”

Miután Palit kilökték a börtön kapuján, körbe nézett, hogy ki látja a szegényét. Az utcán csak egyvalaki ácsorgott: Marika.

– Hát, te?

– Tudod, Pali! Nekem olyan legény kell, aki ha kell még az angyalokkal is szembe száll értem.

Palinak akkor eszébe villant, mit is mormogott az angyal az arcába, miközben a keresztet a homlokára vágta: „Ezt a keresztet az imáidban még sokszor megköszönöd nekem”.

CSÁK GYÖNGYI
Múltban toporgó
(Részlet)

FELSŐKÖVESD I.

1968 nyarat álláskereséssel töltöttem, valami adminisztrációs munka után néztem. Augusztusban levélben hívtak a Sásdi Járási Tanácsba, és felajánlottak egy képesítés nélküli tanítói állást. Felsőkövesd-pusztán, összevont 1–4. osztály tanítására. Félttem a feladattól, mit is fogok kezdeni majd a tanórákon, kértem, hogy hospitálhassak egykori kedves tanárnőmnél, aki felső tagozatban Gerényesen a magyart tanította nekem, olyan motivációs erővel, hogy még erősebbé tette a humán tárgyakhoz való kötődésem, aki ebben az időszakban Kisvaszaron tanította az összevont 1–4. osztályt. Nagyon figyeltem, sokat jegyzeteltem az óráin töltött egy hét alatt, megköszöntem a rengeteg jó tanácsot, az előző osztályok évfolyamokból megőrzött „szép” füzetait minden tantárgyból, hogy lássam az arányt, mi kerülhet azokba, hangos és önálló órák során.

Szeptembertől kineveztek a felsőkövesdi általános iskolába tanítónak és iskolavezetőnek, a bakócai anyaiskolához tartoztunk, de alig láttam az iskolavezetést, csak bemutatkozásakor meg a nevelési értekezletek alkalmával, ilyenkor a helyi erdőgazdaság GAZ kocsijával szállítottak az erdei úton át Bakócára meg vissza.

Felsőkövesd még Kisvaszarnál is eldugottabb helyen épült, valamikor a Majláth grófok birtokát képezte. Egyetlen főutcájának érdekessége, hogy fehér-sötétszürke lábazatú kétlakásos cselédházak sorakoztak a dombon lévő boltig, italtoltig, mely reggel egy-két órát és este is max. hétig üzemelt. A legszükségesebb dolgokat, fűszereket, konzerveket, tézstaféléket, néhány édességfajtát, meg cigarettát lehetett itt vásárolni. Kenyeret a családi házak udvaraiban, gondosan megépített kemencében heti egy alkalommal sütöttek a pusztai asszonyok. Én is sütöttem egy szép kerek kenyeret, érdekes módon egész héten ehető maradt.

A bolt fölött az erdőgazdaság szerelóműhelye traktorokból, teherautókból álló gépparkja állt. A felsőkövesdi utca domboldalán a tehetős őscsalád élt, akik haszonállatokat tartottak, túrót-tejfölt, tojást árultak szép haszonnal.

Felsőkövesd festői környezete már az első ott jártamkor megragadott, hiszen a Dunántúl legmagasabb dombjainak egyikére épült.

Ebben a szépséges magasságban volt valami félelmetesen izgalmas, hiszen a külvilágtól elzárt településhez legközelebbi buszmegálló öt kilométerre helyezkedett el, szerencsére nem gyalogoltam sokszor ezen a lejtős-kanyargós úton, mert engem a helyi GAZ kocsai szállított

Sásdig. Minden szombaton kora délután haza és hétfőn reggel hét óra tájban utaztam vissza Felsőkövesdre. Nagy szerencsém volt, hiszen ezt a hazautazást csak nagyon körülményesen és ritkán tudtam volna megejteni akkoriban, az erdészetvezető engedélyezte a szülők közbenjárására, hogy a néhány felső tagozatos tanuló hétfői kollégiumi oda-vissza

utaztatásával segítsenek a helyzetemen. Felsőkövesden csak az alsó tagozatosok tanultak, a felsősök Sásdon jártak osztott iskolába, a helybéli kollégiumban laktak tanév közben.

Nagyon szerettem Felsőkövesdet és az egyszerű, tiszta lelkű pusztai embereket, önzetlen, őszinte ragaszkodásukat már akkor megtapasztaltam. Emlékezetem mozivásznán újra meg újra ismétlődő szép emlékeket őrzök a fakíthatatlan filmkockákon, hiszen felidézem mozdulataikat, őrzöm hangjukat, belém vésődött kedves, ismétелhetetlen mondataikat, s hogy milyen élénken él még bennem az ott eltöltött néhány év, mi sem bizonyíthatja jobban, mint a néhány éve lejegyzett Álomnaplóm, melyben gyakran visszatérek ide, mint ifjúságom nyugalmas szigetére.

Látom magam előtt a vöröses kőből épült hosszú iskolát, megvallom, ez az épület első látásra inkább egy istállót juttatott eszembe az egyformára meszelt fehér cselédházak mellett, mintsem oktatási intézményt. Az utcafront felé eső rész volt a szolgálati lakás, két szoba-konyha-fürdőszoba igen lerobbant állapotban, az épület bejáratánál a hosszú folyosó, és bal oldalán pedig az egyetlen tágas tanterem, olajos, sötét padlóval, és a sarokban a fekete vaskályhával, amely hosszas füstölés után mégis ontotta magából a meleget, sosem fáztunk. A tágas szolgálati lakás lakóteréből csupán egyik szobát vettem birtokba, mivel nem volt saját bútorom, a bakócai gyermekotthonból kölcsönöztek nekem egy iskolai szekrényt, egy vaságyat, egy asztalt négy iskolai vaslábú székekkel, örültem, hiszen nem tudtam volna bútort vásárolni.

Gondolhatták is az emberek, hogy milyen szegény lehetek, ha még saját bútorom sincs, hiszen az erdészet teherautóján szállították a már felsorolt kölcsönbútorokat.

Soha nem felejttem az első napot, meg az első szülői értekezletet. Az emberek szatyrokban hordták össze a krumplit, sárgarépat meg különböző zöldségeket, volt aki szalonnát hozott zsírpapírban, nehogy hiányt szenvedjek bármiben itt, a „fennsíkon”. Elképedtem az adomány láttán, és nagy öntudattal, amilyenre csak egy tizennyolc éves fruska képes, kijelentettem, hogy nem fogadok el semmit, mert van mit ennem, hogy nem

kenyerezhetnek le, mert számomra minden gyerek egyenlő, soha nem fogok kivételezni senkivel. Bólogattak, mosolyogtak, ám egyszer valamelyik családnál megkínáltak mákos rétesrel, jóízűen meg is ettem, és azt mondtam, hogy a mákos akármi a kedvencem. Ezután a nagyszoba ablakában hetente mákos kalács, rétes vagy palacsintás csomag érkezett, soha nem tudtam meg, kitől kaptam a finomságokat.

FELSŐKÖVESD II.

Felsőkövesdi létem legsúlyosabb problémáját az jelentette, hogy még sosem éltem egyedül, családomtól távol, az első néhány napban egy baráti család nagy lánya aludt velem az egyetlen, szegényes berendezésű szobában. Az első estén hangos nevetés hangzott fel ablakunk alatt, lélegzet-visszafojtva hallgattuk, amíg meg nem unták a röhögcsélést az illetők. Másnap szóltam kert végi szomszédomnak, kiderült, ő a párttitkár. Néhány helyi férfi segítségével kiderítették, hogy a környező falvakból bejáró fiatal traktoros fiúk voltak az ijesztgetőink, nagyon megtetszettünk nekik, de nem volt jobb ötletük az ismerkedésre, többé nem zaklattak, mert jól elbeszélgettek velük.

Szó sem lehetett maradásomról, ha elmegy az ismerősöm, mert nagyon félek egy ilyen hatalmas épületben egyedül – szóltam ismét Miklós bácsinak. A középkorú ember végig járta a pusztát, hitelesen esetelte a drámai helyzetet, hogy valószínű elmegy ez a fiatal tanítónő, más után kell nézni, s addig-addig intézkedett, mígnem megfelelő megoldást talált, hozzám egy nagyon kedves szülőpárossal érkezett vissza a szolgálati lakásomba. A szülői értekezleten már találkoztam velük, lehet, szimpatikusnak találtak, most fantasztikus tervvel leptek meg.

Gyermekük az első osztályos, szőke, copfos, gyönyörű kislány nálam alhat, amíg megszokom a helyet, minden este fürdetés után lesétáltak hozzám, de nyolc órakor le kell feküdnie Mártnak, reggel pedig édesanyja ébreszt fel bennünket fél hét körül. Nagyon megörültem az alvótársnak, még aznap este átcipelték Márti kiságyát, jól elfért a legvédebb sarokban, nagy lelki nyugalomban élhettem a felsőkövesdi szép napokat. Jó viszonyt alakítottam ki tanítványaimmal, a helyi emberekkel és az erdészvezetővel néhány hét alatt. Próbáltam legjobb tudásom szerint végezni a munkámat, bújtam a mankóul hagyott kézi könyveket, írtam a hosszú vázlatokat hangos és önálló órákra szorgalmasan, a gyerekek pedig képességüknek megfelelően tanultak, haladtak.

Fiatal korom és tapasztalatlanságom ellenére sem voltak a fegyelmezéssel gondjaim. Kitaláltam, ha nagyon jók lesznek, verset mondok nekik a tanítás végén, mondtam is sokat fejből a gimiben megtanult memoriter legszébb darabjait, a gyerekek pedig csillogó szemmel hallgattak. Sok közös

élményünk volt, a szülőkkal is, mindenáron meg akartam tanulni a kenyérsütést Tóthéknál, ugyanis ők sütötték nekem azt az egy darab kenyeret, mely egész héten kitartott, én csak a lisztet vittem a sütéshez. Bizony nehéz munka a kenyérsütés, minden fázisára fel kell készülni, tüzet rakni a kemencében, figyelni a parázs mennyiségét, állagát, de mindez semmi a négyöt kenyér dagasztásához képest. Igen dagaszthattam a család és a magam kenyerét, már majd letörtek a kezeim, fájt behajlított derekam, de nem lehetett egy percre sem abba hagyni a munkát, bár csak egy órát dagasztottam, mégis heteknek és végtelennek tűnt a munkálat, meg is kérdeztem a háziakat, meddig kell még dagasztanom. A ház ura mosolyogva azt mondta, amíg a gerendáról nem csöpög a víz, néztem fel, de nem csöpögött a plafonról semmi, jót kacagott Ernő bácsi rajtam, mikor már rettenetesen izzadni kezdett a homlokom, és a felkarommal vigyázva, feltűrt blúzom ujjával megtöröltem az arcom, Ernő bácsi az mondta, most már abbahagyhatom a munkát, mert a plafont a homlokomra értette, melyről szakadt a veríték. Nagyon finom lett a kenyér, káposztalevélen sült, és hogy az én kenyeremből vihetek haza kóstolót, vittem is nagy büszkén, hiszen megdolgoztam érte, azóta még nagyobb becsben tartottam a kenyérsütő embereket.

Az 1968–69 év meghatározó volt az életemben, hiszen a felnőtté válás, a reménytelen jövő várásának, mély emberi kapcsolatok, barátságok kialakulásának éve volt. Sikerült beilleszkednem a pusztai közegbe, azt hiszem, a szeretet bizalma mellé sikerült az emberek tiszteletét is megszerezni, mindenki tanító néinek szólított, a velem egykorúak és az idősebb emberek is.

Meglehetősen jó viszonyt alakítottam ki az alsókövesdi erdészvezetővel, kértem, hogy az iskola előtti hatalmas tisztáson állítsanak fel néhány hintát, így hamarosan igazi játszótér jelleget öltött a terület, gyerekeink öröme. Másik kérésem pedig egy szabadtéri színpadocska készítése volt, hiszen rengeteg faanyaggal rendelkezett az erdészet, néhány nap alatt el is készítették a mobil szabadtéri színpadot a legerősebb deszkákból. Ennek a színpadnak nagy jelentőséget tulajdonítottam, terveim szerint az iskolai ünnepélyek, színdarabok bemutatásában mutathattuk be. Szerettem volna megszervezni egy asszonykórust a helyiek és az erdészetnél dolgozó környező puszták lányaiból, erre már azonban nem jutott időm.

Májusban drága tanítványaimmal ki is próbáltuk a szabadtéri színpadot, mert előadták a Kolontos Palkó című mesejátékot.

Nagy sikere volt az előadásnak, tapsoltak az emberek, csak Jolánka néni sírt és nevetett – megkérdeztem, azért sír, mert nem tetszett az előadás? Dehogy, dehogy tanító néni, de nem gondoltam, hogy a mi gyerekeink ilyent is tudnak, aztán megölelt.

Gyorsan vége lett az „álmévnek” – szerződéselem lejárt, helyemre egy végzett tanítót alkalmaztak, aki családotustul érkezett azon a nyáron Felsőkövesdre.

A helyiek búcsúestet szerveztek számomra, virágot, süteményeket, üdítőtitalokat hoztak. Egyik szülő megköszönte, hogy itt voltam, hogy megnyit tettem a gyerekekért, a közösségért, úgy éreztem magam, mint akit Isten kiűzött a paradicsomból, akkor még nem is sejtettem, hogy nem örökre vettem búcsút tőlük, meg a pusztától....

FELSŐKÖVESD III.

A külvilágtól, információktól elzárva lekéstem a főiskolára való jelentkezésről, mivel munkahelyem megszűnt, másik munkát kellett keresnem. A szomszédos falu általános iskolájában kaptam élelmezésvezetői állást, el kellett fogadnom, mert nem találtam képesítés nélküli nevelői lehetőséget a közelben. Szenvedtem is. Nemcsak a folyamatos számolgatások, élelmiszer-beszerzések, felesleges ellenőrzések miatt, hanem a látványtól, a zsbongó gyerekhad hihetetlen nosztalgiát ébresztett bennem. Akkor, ott az iskolaudvarra néző irodában jöttem rá, hogy nem ez az én utam, hogy nem akarok rendező lenni, hanem tanító, hiszen a tanórát is meg kell tervezni, rendezni, a tanítónak jó színésznek kell lennie, hogy ébreszse és ébren tartsa a gyerekek figyelmét, és a gyerekek a legjobb, legőszintébb közönsége az embernek.

Ha Sásdra mentem élelmiszert rendelni, néha-néha a felsőkövesdi GAZ kocsifőorja elvitt a pusztára, bementem pár percre a gyerekek közé, szomorúságot olvastam ki a szemükből, mintha csak azt sugallták volna, miért hagyta itt minket?

A felnőttek közrefogtak, minden ismerőshöz betértem kíséretemmel, hogy egy-egy mondatot válthassak az emberekkel, érezzék, hogy nem felejtettem el senkit.

Továbbra is dolgoztam élelmezésvezetőként, mert így biztos jövedelemhez jutottam. Ebben az időszakban ismerkedtem meg volt férjemmel, 1971 nyarán volt az esküvőnk. Még a nagy esemény előtt, július végén egy délutánon házunk előtt megállt a kövesdi erdészeti dzsip, és ismerős férfiak, nők szálltak ki belőle szép sorban, a szülők küldöttsége érkezett akkor hozzám, és előadták kérésüket, hogy menjek vissza Felsőkövesdre tanítani. De emberek, nem mehetek vissza, hiszen el kellett jönnöm, mikor képesített tanító pályázta meg a helyet, maguk is tudják. Persze, hogy tudjuk, de most jövünk a sásdi járási tanács munkaügyi osztályáról, intézkedtünk is. Mit csináltak, mit intézkedtek?, kérdeztem meglepetten...

Elmentünk a munkaügyi osztályra, hogy küldjék el a mostani tanítót, alig foglalkozik a gyerekekkel, és kértük, hogy a tanító nénit vegyék vissza az iskolába, mert elmagyaráztuk, hogy egy becsületes, gyerekszerető, képesítés nélküli tanító ezerszer többet ér a léha képzettnél. A munkaügyi

osztály vezetője azt mondta, ha megvan még ez a maguk tanítónője és elvállalja a munkát, hozzák ide, hogy megkössük a szerződést!

Ugye vissza jön hozzánk? Mondanom sem kell, mekkora megtiszteltetést, hálát éreztem akkor, hiszen ezek az emberek jó híreket keltve harcoltak értem.

Örömmel visszamennék, de meg kell kérdeznem a vőlegényemet, mert akkor fenekestül felfordul mindkettőnk élete. Megbeszéltük, hogy következő héten választ adunk. Adtunk is, elvállaltam a munkát, férjem pedig személyi sofőr állást kapott az erdészetnél.

Tanítottam, taníthattam, közben gőzerővel készültem a kaposvári tanítóképzőbe. Nyugodtan mondhatom, boldogan éltünk, megszerették férjemet is az emberek. Házasságunk első évében megszületett Roland fiam. Két évet töltöttünk Felsőkövesden, de férjem, aki a városi nyüzsgést megszokta, igencsak elkíváncozott a pusztáról, pedig ha rajtam múlt volna, én örömmel, nyugdíjas koromig is kibírtam volna az ittlétet, a munkát. A 1973–74 tanévet már nem én kezdhettem, hanem egy fiatal, frissen diplomázó tanítónő vette át a helyem. Ekkor már másodéves voltam Kaposváron a tanítóképzőben, sajnáltam abbahagyni a munkát, hiszen már sokkal tudatosabban álltam a tanításhoz, s tudtam volna kamatoztatni a gyakorlatban is a megszerzett ismereteket. Férjem elhatározása végleges volt, ezért

másodszor is búcsúzni kényszerültem. A tanév végén bemutattam az új, fiatal tanítónőnek a pusztát, az iskolát – minden iskolai dokumentumot, eszközt, szokást –, drága tanítványaimról is beszéltem, ki melyik tantárgyban erős, kit mivel és hogyan lehet jobb teljesítményre serkenteni. Az év végi szülői értekezletre is meghívtam őt, hogy mutatkozzon be néhány mondatban a szülőknek, én pedig kértem a megjelenteket, fogadják bizalommal és szeretettel az utódomat. Másodszor is szerveztek számomra búcsúestet, szintén az iskolában, nemcsak a szülők jöttek elbúcsúzni, hanem a pusztai családokból is érkezett küldöttség, és ott voltak a kedves fiatal házaspárok, akikkel igencsak minőségi kapcsolatot teremtettünk két év alatt. Jókat beszélgettünk, felidéztük a közös emlékeket, aztán mindenkitől külön-külön elbúcsúztunk.

Sírva fakadtam, amikor a vastenyerű traktoros megszorította kezem, és hangosan azt mondta: tanító néni, kétszer már visszajött hozzánk, de három a magyar igazság, meglátja, ha harmadszor is visszahozza a sors, akkor már örökre itt marad nálunk, mert mi nem engedjük el. Ezek a mondatok még mindig visszacsengenek a mosolygós, becsületes, munkásember szájából.

Férjem szüleihez költöztünk Mecsekjánosiba, igényeltem a GYES-t, és közben tanultam meg vizsgáztam. Ha nagyon nekikeseredtem az új családi felállás miatt, hiszen nagy-nagy önállóságom után sehogy sem tűrtem az anyósuralmat, egyre jobban hiányzott Felsőkövesd.

Férjemmel megbeszéltem, hogy időnként visszamegyek a pusztára, hogy találkozzak az emberekkel, meg a gyerekeimmel. Október közepén üzentem sofőr barátunkkal, hogy látogatóba megyek. Sásdig vonattal mentem, onnan az erdészeti dzsippel vittek és hoztak is, hogy ne gyalogoljak fel meg le. Alig vártam három hónap elteltével a találkozást. Az emberek gyorsan összeverődtek körülöttem, és kísérték Jolánka nénihez, aki ebéddel várt. Az iskolába tudatosan nem mentem be, hogy ne zavarjam a tanítást és utódomat, ne hozzam kellemetlen helyzetbe betoppánásommal. Az asszonyokkal beszélgettem, de most nem voltak olyan vidámak, beszédesek, mint amikor itt éltem velük, közöttük. Nem állhattam meg szó nélkül.

– Asszonyok, érzem, hogy valami nincs rendben, mi nyomja a szívüket?

– Jaj, tanító néni, ne is kérdezze, van is tanítónk meg nincs is...

– Ezt hogy értsem?

– Van tanítónk, igen – mondja az egyik szókimondó menyecske –, ha köszönünk, halkán visszaköszön, de nem áll meg beszélgetni velünk, nem kérdezi meg, hogy vannak, asszonyok.

A másik meg, hogy a tanítónak lámpásként kell viselkednie, együtt lélegezni a közösséggel, mindenről tudnia kell, ki a beteg, kinek a kutyája pusztult el, kinek a süteményét próbáljuk megsütni hétvégén – ki a beteg, kinek kell segíteni betegsége miatt. Igen, mindenről tudnia kell a pusztai tanítónak, megtisztelni figyelmével az embereket, hogy kicsit példakép, kívánatos lény maradjon köztük, és később az emlékezetükben.

Időközben sikerült a második tanévem is a tanítóképzőben. Egyre ritkábban jutottam el Felsőkövesdre, nem igyekeztem nagyon, amikor meghallottam, hogy év végén bezárják az iskolát, a kicsiket is Sásdra viszik hetes iskolába, kollégisták lesznek.

A szívem majd megszakadt a hír hallatára, hogy ilyen gyorsan intézkednek, hogy ilyen korán elszakítják szüleiktől a gyermekeimet, és tehetetlen vagyok, mert nincs erőm, lehetőségem megállítani a folyamatot.

(Részlet a Múltban toporgó című készülő könyvből)

VÁRADY TIBOR

Mi is volt Bókán?

(Bóka – Waniska)

Egyik legjobb barátomat Kaslik Péternek hívták. Bókai volt. Ott végezte az elemit, majd Becskerekre jött gimnáziumba. Utána Belgrádban együtt jártunk egyetemre. Aztán Újvidékre kerültünk. Közeli barátaim között ő nősült meg először, és ő emigrált elsőként. Kevesebb mint harmincéves volt, amikor a feleségével és Zoltán kisfiukkal Kanadába költöztek. Ott csaknem 50 évig élt. 2015-ben hunyt el.

Az, hogy bókai, mindig fontos volt számára. Sokszor emlegette. Kanadából írt leveleiben is. Egyik levelében, melyet 1984 novemberében írt (ez gépelt levél, postán küldte, akkor még nem használtunk e-mailt) szóba hozza a Bóka előtti családi gyökereket is, és felteszi a kérdést, hogy mi is lett volna, ha nem kerülnek Bókára. Ezt írja:

„...ha ősem nem jött volna a Temesközbe kubikusnak, és Baráth öregapám nem telepedett volna le Mária Terézia dekrétumára a Bánságba és a Varga ükapám nem jött el volna Erdélyből juhásznak az uradalmi birtokra, akkor hol a picsába lennék. Waniska Ave ... ugyan már...”

Torontóban sokáig a Waniska Avenue sugárúton laktak. Én ezt beszélgetéskor „Waniskaslik”-ra javítottam. Péter „Holiswankaslik”-ra módosította. Néha hozzátette: „valahol a fenében”. Most, hogy a „Kaslik” iratsomóban böngészek, elém kerül Péter *Honvágy* című verse, melyben ott vannak ezek a sorok is:

*Pannóniába szakadt véreim honvágya
Sodort ki Amerikába*

Kaslik apai ősei Északról (Felvidékről), anyai ősei Keletről (Erdélyből) kerültek Bókára. Így a megörökölt honvágy nem volt könnyen alkalmazható. Bizonytalan maradt az irány. Péter Nyugatra keveredett. Ott később kikristályosodott benne egy világosabb honvágyirány. Nem Waniska Avenue, hanem Bóka felé. De a honvágykövetési kvóta már ki lett merítve.

A barátságot fenntartottuk. Terveztük, hogy megírunk egy hármaskönyvet is. Bencze Tibor osztálytársunk lett volna a harmadik szerző, aki Becskerekről Münchenbe sodródott. Ez nem jött össze. Viszont találkoztunk. Kaslik gyakran hazautazott. Többször eljött érettségi találkozókra is. Én is voltam kétszer vagy háromszor Kanadában. Amerikában is többször találkoztunk. Először a hatvanas évek végén, amikor ott tanultam, majd később, a nyolcvanas évektől kezdve, amíg vendégtanárként jártam Ame-

rikába egy-egy szemeszterre. Ha jól emlékszem, 2011-ben találkoztunk Péterrel utoljára. Egyébként, egy kicsit habozok, amikor „Péter”-t írok. Ez volt a neve, de egymásközt sohasem ezt használtuk. A gimnáziumban „Pedro” lett. Ez a választás nem valamilyen spanyol kapcsolat miatt alakult. Inkább bizarrság-keresés ihlette a becenevet. A „Pedro” furcsábbnak tűnt, mint mondjuk a „Petar”, vagy a „Píter”-nek ejtett „Peter”. Én „Tinó” lettem, a „Tibor”-ból kiindulva. Amikor egyszer egy verset küldtem Pedrónak Kanadába, válaszában magasra helyezte a lírai ranglétrán, hozzám biggyesztve egy kis francia nemességet is. Levele a következő megszólítással indul: „Kedves Tinó de Lantos Sebestyén”.

A Waniska Avenue akkor is téma volt, amikor Kaslik már másutt lakott. Az „Avenue” hovatarozása továbbra is „hol a fenében”-ként lett megjelölve. A „Waniska” utcanévet közelebb hozták a szó indián gyökeire. Kaslikot nagyon érdekelték a kanadai indiánok. Valami közelséget is érzett. Lefordította Duke Redbird indián költő több versét (angolról magyarra). Esszét is írt Redbirdről. Elküldte nekem a fordításokat is és az esszét is. Meg is jelentek 1981-ben az Új Symposionban. A közelséghez hozzájárulhatott az is, hogy az indián költő 1939-ben született. (Ugyanabban az évben, amikor Kaslik is és én is.) Redbird erős identitást érzett. Mint ahogy Kaslik is. A *Vörös Ember Vagyok* vers néhány sorát Kaslik így fordította:

*Én vörös ember vagyok
rád tekintek fehér testvérem és azt mondom,
ne válts meg engem a gonosztól,
váltsd meg önmagad*

Pedro jövevény volt Kanadában, de többször mondta, hogy (amint ezt valamennyire Bókán is észrevette) a történelem alakulása során nem azokat kezelik jövevényként (és nem azokat igyekeznek okítani), akik később jöttek, hanem azokat, akik kevesebben vannak. Így hasonló státusba keverednek Toronto környékén az indián őslakó és a bókai magyar migráns.

Bóka számomra is mindig fontos volt és maradt – már csak azért is, mert közel van Becskerekhez. Jártam is ott néhányszor, de csak átutazóban. Azon kívül, hogy fontos, valójában keveset tudok róla. Amit tudok, azt zömmel Kasliktól hallottam. Megőriztem egy levelét, melyet még 1955-ben írt. A levél jobb felső sarkán ott áll a dátum, mégpedig „1955 június jó volna tudni hányadikán”. A borítékon az áll, hogy „Boka 13.VII.1955”. Mivel Kaslikot már nem lehet megkérdezni, és a postást se, szabadon választható lett az igazság. Azt választom, hogy június végén kezdte írni a levelet, aztán később folytatta, és a postára sem vitte azonnal. Pedro 16 éves volt 1955 nyarán. Írja, hogy míg nem jár iskolába, keményen dolgozik, méghozzá reggel 4-től este 9-ig. Ha ez így volt – vagy így valahogy volt

–, logikus, hogy idő telt el a levélírás megkezdése és a postázás között. Ott áll a levélben az is, hogy a háború előtt és a háború alatt a bókai magyarok leginkább sváb gazdák istállóiban dolgoztak. Kaslik szülei is. Társadalmi helyzetük nem változott igazán a háború (II. világháború) után sem. Olvasom azt is, hogy a boszniai bevándorlókat Bókán leginkább „Mújó”-nak nevezték. Nemcsak a magyarok, hanem azok a szerbek is, akik korábban, körülbelül akkor kerültek Bókára, amikor Kaslik szülei. A név muzulmán azonosságra utal – meg arra is, hogy az emberek nem szoktak igazán figyelmesek lenni mások azonosításakor. Zömmel szerbek jöttek Boszniából Bánátba, de köztünk, korábbi bánátiak között, egy leegyszerűsödött Bosznia-kép volt logikus. Boszniában muzulmánok (is) élnek, tehát akik onnan jönnek, azok Mújók.

Kaslik egyszer elmesélte azt is, hogy a háború utáni években, amikor már ő is helyet kapott a mendemondák követői között, megtudta, hogy Bóka sorsa előre meg volt beszélve. Ebben több éleslátó is egyetértett, ha nem is ugyanolyan megállapodást láttak. Az nem volt vitatott, hogy létezett egy titkos egyezség, csak a körül voltak nézetkülönbségek, hogy kik voltak a tárgyaló felek, és mi is lett megbeszélve. Bókai magyarok zömmel úgy tudták, hogy a németek csak egy ideig akarnak fontoskodni (és kegyetlenkedni) Bánátban, mert az lett megbeszélve, hogy előbb-utóbb Bóka ismét magyar falu lesz. Alakultak bizonyosságok helyi románok között is, akik szerint Európában arról született egyezség, hogy Bánát nem marad szétdarabolva, nem lesz román, szerb (vagy magyar) Bánát, hanem csak román. Voltak szerb ismeretek is az egyezségről, melyek szerint arról született megállapodás, hogy a németek kivonulnak (mert számukra van fontosabb is, mint Bánát), és visszakerül minden Szerbiához, többek között Bánát román része, tehát Temesvár is. (Erről, többek között, egy kecsketulajdonosnak voltak bizalmas értesülései.) A háború után nem teljesedett be pontosan egyik egyezségváltozat sem, de ez nem csorbította azok büszkeségét, akik előre tudták a dolgokat. A titokismerőnek kijáró elismerésről sem mondtak le. Ha netán, valamilyen kocsmai beszélgetés során sarokba szorítottak egy kiváltságos beavatottat, ott volt a menekülést hozó magyarázat, mely szerint „én jól tudtam, volt ilyen titkos megállapodás, csak nem tartották be”.

Emlékszem, hogy értesültem még egy bókai valósággrészletről. Ez nem politikai konspirációkkal, hanem spájzzal kapcsolatos. Kaslik egyszer elmondta, hogy egyik bókai iskolatársának szülei roppant fontosnak tartották a spájzot. A háború alatt különösen. Lehet, hogy nem csak ők. Mert az utcára nyíló ablakok mögötti szobákat elérheti az esetleges gépfegyvertűz, de a spájzot nem. És ha hosszabb ideig kockázatos lenne kimenni házból, a spájz biztosítaná a fennmaradást, mert ott sok ételt raktároztak el. Vízet is. Mindent, amit csak lehetett. Az iskolatárs anyja csak hámozott almát evett, a héjat nem. Viszont minden almahéjat a spájzba vitt,

mert ha tovább keményedik a válság és élelemhiány következik, az almahéj is nyújthat valamilyen megoldást. Üres lekvárosüvegekbe vizet töltött, és ide tette az almahéjakat. Így kevésbé rohadnak, és bővül a víztartalék is. Kasliktól megtudtam azt is, hogy a tartalékról való gondolkodás és a spájzba vetett bizalom egy ideig fennmaradt a háború után is.

Most, hogy nyugdíjas vagyok, és több időm van visszafordulni, jobban látom, hogy sok mindenre nem emlékszem. De ha emlékeznek sem tudnék eleget Bókáról. A világháború alatti évekről különösen nem, mert ezekről Kasliknak is inkább csak közvetett emlékei voltak. Úgyhogy most az iratok felé fordulok. Több bókai kötődésű ügyiratban a világháború éveire fűződő perek vannak. Ezekben szó esik olyan ütközetekről, melyeknek kimenetelét már a háború előtt előre megbeszélték. Rálátást nyerek bókai spájzokra is a világháború éveiben.

1943 Bókán – előre megbeszélve, de ágyneműtől függően

A 12 143 számú iratcsomóban egy bókai válóper iratai vannak. 1943 áprilisában indult az eljárás. Nagyapám Rózát, a feleséget képviselte. Napszámosnő volt, a lakcíme: Magyar utca 18. Az alperes azonosságánál egy kicsit bizonytalan vagyok. A keresetben a neve „Stevan”, de több levélben „István”. A vezetéknev sem nyújt valódi eligazítást. Szláv hangzású, de nem gyakori név. A végződés több iratban „ić“-ként van írva, de néhol „its”, van ahol „ich”. Itt segítségre volt szükségem. Németh Ferenc irodalomtörténészhez fordultam, aki bókai. Megírta, hogy 1801-ben Verhovac zágrábi püspök néhány horvát nemesi családot telepített Bókára. Ezek között az egyik az alperes vezetéknevét viselte. Ide tartoztak még a Matanovich, Bančak, Filkovich és Žunac családok. Itt most beugrik, hogy Becskereken volt egy Bancsák Dezső nevű ügyvéd is. Eredetileg Bančak lehetett. Németh Feri megírta még, hogy a bókai katolikus templomban magyar és horvát nyelvű misék is voltak, de több horvát idővel elmagyarosodott. Így talán nem logikátlan az „István”. A nemesi pozíció viszont elkophatott. Az nem világos, hogy pontosan mivel is foglalkozott István/Stevan, de az utalások nem nemesi életvitelt jeleznek. Egy kézzel írt feljegyzésben azt olvasom, hogy az alperes „kőműves”. Egy nyomtatott szerb beadványban pedig „ratar”, azaz földműves. Itt a Németh Feri sem tud már segíteni.

Stevan/István és Róza 1938. október 23-án kötöttek házasságot Bókán. 1943 áprilisában indult a válóper. Április 16-án nagyapám a bókai községi hatósághoz fordul, bizonylatokat kér, melyek szükségesek a per megindításához. Kellett egy házassági anyakönyvi kivonat, továbbá bizonylat, hogy a házasságban nem született gyerek, hogy Bóka volt a közös tartózkodási helyük, és hogy már több mint hat hónapja nem élnek együtt.

A kért iratokat már két nap múlva elküldték. A rövid válaszlevélen két német pecsét is van. Az egyik gót, a másik latin betűkkel. Jelzik, hogy most már *Gemeindeamt* a hivatalos név, tehát német hatalom alatt van a községi hivatal (vagy opštinska uprava).

A levelet kézzel írták és szerbül. A községi elnök és a jegyző közlik, hogy csatolva lettek a kért iratok. Jelzi a levél azt is, hogy papírhiány van. Mert nem külön papírlapra, hanem a megkapott levél hátoldalára írták. Így most eredetiben került kezembe nagyapám elküldött levele és a válasz is.

Nagyapám naplójában látom, hogy 1943 tavaszán nem csak papír hiányzott. Elfogyott a tüzelő és nem lehetett venni. Az udvarunkban ki lett vágatva két eperfa és egy diófa. Maradtak a háború éveiben is így vagy úgy megoldható kérdések. Sőt – a bečkereki udvarunk tekintetében – felmerült egy optimista magyarázata is a fakivágásnak. 1943 március 9-én nagyapám lejegyezte, hogy új fák lesznek ültetve, tehát tulajdonképpen „új kertterv” alakul. Nem tudom, volt-e a bókai hatóságnak is valami optimista magyarázata arra a kérdésre, hogy miért írták a választ nagyapám levelének a hátlapjára.

Arra emlékszem, hogy kisgyermek koromban volt úgy, hogy fáztunk, mert nem volt sem szén, sem tüzelőfa. Most már nem szén vagy fa hiányzik, amikor fáznak. Azt hiszem, papírhiány sem lesz már. Mert kilépőben vagyunk a papír világból.

A válóper rutinosan alakult. (Itt persze nem Róza és István/Stevan megszokott lépéseire, hanem ügyvédi és bírósági rutinra utalok. Rózának és Istvánnak ez volt az első – és feltehetően utolsó – válópere.) A vá-

lóokot az 1894-ben meghozott magyar házassági törvény 77. paragrafusa mutatja, mely szerint: „A házasság felbontását kérheti az a házaspár, kit házastársa szándékosan és jogos ok nélkül elhagyott.” A magyar házassági törvény Trianon után is érvényben maradt Bánátban és Bácskában. A német megszállás alatt is. Csak akkor több rendelkezés már nem vonatkozott minden bánátira. Mert a német katonai parancsnokság rendeletei elválasztották a zsidókat és romákat sok törvényes jogtól. Az életre való jogtól is. Ebben a világban sok minden módosult. Lehet, hogy nem odatartozást, hanem múltgyakorlást éreztek, akik rutint és mindennapokat követtek.

A válóperben nagyapám április 27-én fordul a becskerekai bírósághoz, a 77. paragrafus a/ szakaszára támaszkodva. Kéri, hogy szólítsák fel Stevant, hogy nyolc napon belül térjen vissza a feleségéhez. Felhívták, de nem jött vissza. Ezután következik június 10-én a válókereset. Ebben az a lényeg, hogy a férj ok nélkül hagyta ott Rózát, azóta eltelt már több mint hat hónap, Stevan nem tért vissza akkor sem, amikor a bíróság felszólította. Tehát van rá ok, hogy Stevan hibájából kimondják a válást. A keresetben ott áll az is, hogy a házasságban nem született gyermek.

Két szóbeli tárgyalás is meg lett tartva. Az egyik 1943. június 26-án, a törvényszéki épület első emeletén az 50. számú szobában, reggel 9-kor. A másik 1943. szeptember 4-én, ugyanabban a szobában, délelőtt 11-kor. Minden pörgött. A második tárgyaláson már nemcsak az ügyvéd és a bírák, hanem Róza és Stevan is otthonosan ülhettek a megszokott 50. számú szobában. Nagyon gyorsan fejeződött be mindkét tárgyalás. Ha elhagyás a vád, az alperes férj azzal szokott védekezni, hogy igaz ugyan, hogy elhagyta a feleségét, de nem ok nélkül. Hanem mert az asszony megcsalta egy szomszédal. Vagy mondjuk mert megtagadta, hogy vasárnap ebédet főzzön. Stevan meg se mukkant. Nagyapám ennek örülhetett. Szeptember 4-én különösen. Azért is, mert egy nappal korábban született Piroska húgom. Akkoriban még nem kórházban, hanem otthon születtek a gyerekek. Bábaasszonyok segítségével. A tárgyalás nem tartott tovább egy fél óránál. Így nagyapám gyorsan hazaérhetett, hogy ismét láthassa egynapos unokáját.

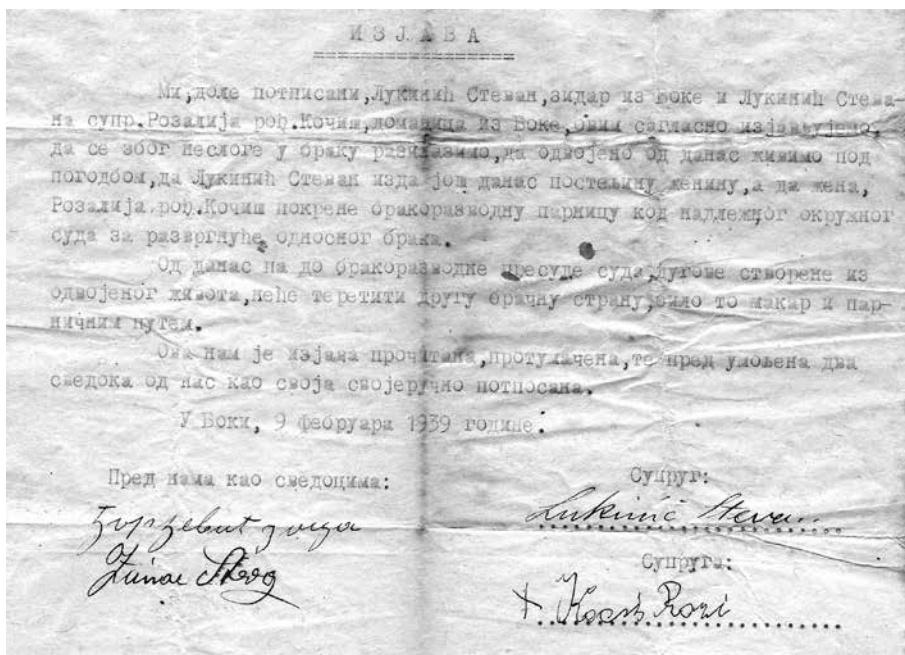
Látok az iratok között egy levélmásolatot, melyen a dátum 1943. november 25. Ott áll, hogy az ügy befejeződött, és nagyapám igazolja, hogy ügyvédi költségek fejében átvett Rózától 350 dinárt. Minden zökkenőmentesen alakult.

Egyébként, egy nappal a második szóbeli tárgyalás előtt (tehát 1943. szeptember 3-án, aznap amikor a húgom megszületett), aláírták Olaszország feltétel nélküli kapitulációját. Szóval voltak, akik akkoriban azt látták, hogy nem érdemes harcolni. Itt most felvillan egy párhuzam és magyarázat lehetősége, de hamar ki is alszik. Mert – amint feltehetőleg az olvasó is gyanítja – mégsem az olasz példán múltott, hogy Stevan nem

védekezett. Már csak azért sem, mert az olasz kapituláció folytán Közép-Dalmácia és a Kotori-öböl Horvátországhoz kerültek. (Ez nagyvonalú volt, mert Kotor tulajdonképpen Montenegróhoz tartozik.). A horvát származású Stevan számára ez bátorító esemény lehetett. Szóval más magyarázatot kell keresni. És itt most ismét előtérbe kerülnek a Bókán jól ismert konspirációelméletek. Ezek szerint tudvalevő, hogy az országváltásokat és sok egyebet is előre meg szokták beszélni. Feltehetően azt is, hogy Stevan és Róza szét lesznek csatolva.

Így volt. Ezt én is megtudtam, amint lapozgatni kezdtem az iratokat – csak eddig nem hoztam szóba. Mert biztosabb talajon kényelmesebben lehet kezelni a csattanót. Hitler, Sztálin, Horthy, Churchill és mások Bókára és Bánátra vonatkozó egyezségeit a legalaposabb bókai konspirációismerők sem tudták írásban az asztalra tenni. Ismételtetéssel pótolták a hitelességet. Ezzel szemben Stevan (vagy István) és Róza egyezségét én tanúk által hitelesített bizonyítékkal tudom igazolni. Egy irat világosan mutatja, hogy a felek már néhány évvel korábban előre megbeszélték, hogy milyen csatát folytatnak – és hogy mi lesz ennek a kimenetele. Az egyezség itt van előttem az asztalon. Most le is másolom. Alig olvasható, de világos, hogy van.

Amint látszik, a papír egy kissé megdohosodott. Négy évvel korábban íródott, mint a többi beadvány és levél. Lehet, hogy valahol máshol (és rosszul) őrizték, mielőtt a 12 143 számú aktába került volna. A cím ИЗЈАВА, azaz „nyilatkozat”. Tulajdonképpen egy megállapodás született. Cirill betűvel van írva – de a négy aláírás közül három latin betűs. Róza

és Stevan egyezségéről van szó, melyet 1939. február 9-én kötöttek. Négy és fél hónappal az esküvő után. Az egyezség két alapeleme a következő: a férj kötelezi magát, hogy még „ma” (tehát 1939. február 9-én) odaadja Róžának az ágyneműt. Ezzel szemben Róža kötelezi magát, hogy ő intézi a válópert. Tehát méltányos egyezmény született. És így már logikus, hogy Stevan a tárgyaláson meg sem mukkant, semmit sem vitatott, csak nézte, hogyan folyik a megbeszél eljárás. Az egyezséget két tanú is aláírta. Az egyik cirill betűt használt, a vezetékneve Торђевић, a keresztnévét nem tudom elolvasni. A másik tanú Žunac Stevan. Itt a vezetéknev ama horvát családok egyikére utal, melyek Németh Feri szerint 1801-ben jöttek Bókára. Látom az egyezségben azt is, hogy foglalkozása szerint Stevan kőműves. Tehát mégis az volt, csak lehet, hogy 1943-ban valamilyen mezőgazdasági birtokon dolgozott, ezért jelölte a bíróság „földműves”-ként. Egyébként, Stevan itt az „ic” változattal írta le a vezetéknevét, Róža pedig a lánynevét és a „Rozi” változatot használta.

Azt nem látom, hogy miért bomlott fel ilyen gyorsan (négy és fél hónap után) a házasság. Az egyezségben nincsen nyoma semmilyen korábbi vitának. Lehet, hogy csak egyszerűen rájöttek, hogy nem volt jó döntés egybekelni.

Aztán itt van még a kérdés, hogy miért várt Róža négy évig (1939 februárjától 1943 áprilisáig), mielőtt megindította volna a megbeszél válópert. Két lehetséges magyarázatot látok. Az egyik az, hogy a világháború másfelé irányította Róža és Stevan figyelmét. De Bánátba csak 1941 áprilisában ért el a háború (és vele a német megszállás). Ez több mint két évvel az egyezség megkötése után történt. Lett volna idő és alkalom korábban is lépni. Így az marad magyarázatként, hogy Stevan nem adta oda rögtön Róžának az ágyneműt. Csak évek múlva. Ezen múltak a dolgok, ezért kellett várni. De a végén mégis Róžához kerülhetett az ágynemű, és innen már pontosan úgy alakult a konfliktus, ahogy meg volt beszélve.

Spájzlezárások Bókán a világháború alatt

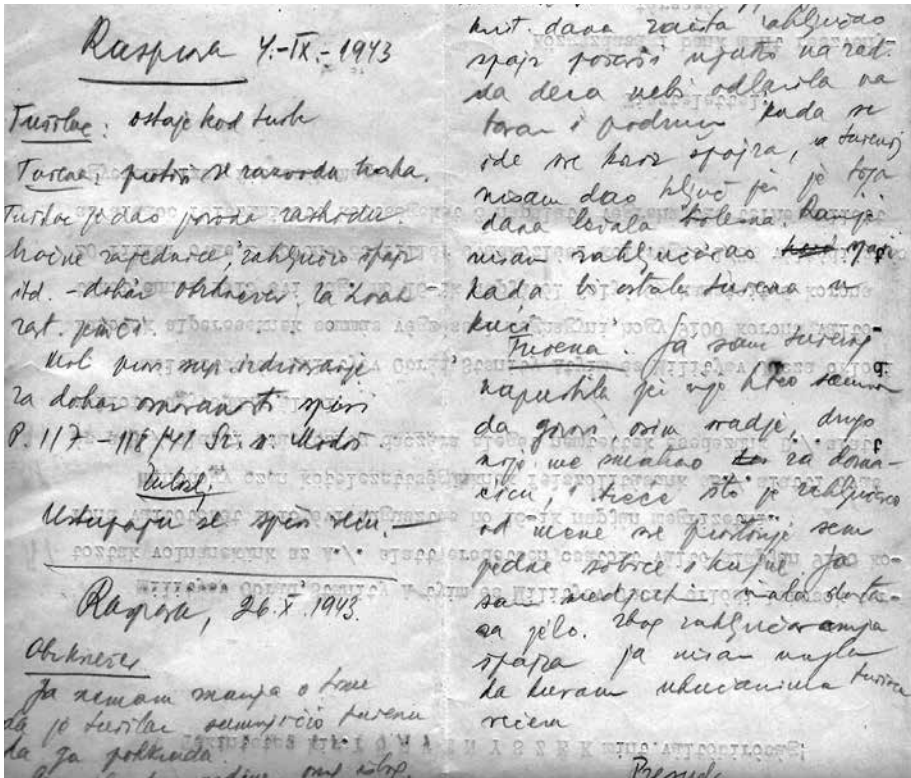
Sok minden volt Bókán a háború alatt. Voltak olyan válóperes ütközetek is, melyek nem lettek előre megbeszélve. Az irodánkban bonyodalmat is hozott a bókai peres lendület. Róža és Stevan perében a második tárgyalás 1943. szeptember 4-én lett megtartva a becskereki törvényszéken, délelőtt 11-kor. A probléma úgy alakult, hogy Aca és Milesa (szintén bókai lakosok) válóperében is kitéztek egy tárgyalást, szintén 1943. szeptember 4-ére, és szintén délelőtt 11 órára. A bókai naptárban, szeptember 4. a Válóperek napja lehetne.

A második per iratcsomójában az első papír, mely a kezembe került, egy levél volt. Amikor elolvastam, egy kicsit mosolyogtam azon, hogy a

nagyapám a felperest (az ellenfelet) bizalmasan „Acá”-nak szólítja. Ez körülbelül „Sanyi”-nak felel meg. „Aleksandar” lenne a Sándor megfelelője. De aztán láttam, hogy a bíróság is az „Aca” nevet használta. Bókán így keresztelték. Egyébként a bánáti magyarok között az „Aca” „Ácó”-ként lett honosítva. Innen már én is így fogom használni.

Ebben a perben nagyapám Mileša ügyvédje lett. Tulajdonképpen a becskerekai ügyvédi kamara nevezte ki (1943. június 28-án). Mert Mileša szegénységi jogra támaszkodott. Maga nem tudott ügyvédi segítséget pénzteni. Látom, hogy Franz Maierhoffernek hívták a becskerekai kamara elnökét. Német időket éltünk. De maradt valami a békebeli becskerekai bonyodalmakból, melyből a németek sem tudtak egyszerűen kilépni. A végzésre cirill betűvel gépelték Maierhoffer nevét: Мажерхоффер. Egyébként az még nem lett volna probléma, hogy Mileša nem tudott fizetni. A jótékonyság is belefért az ügyvédi szakmába. Meg arra is volt esély, hogy nagyapám mégis megkapja a munkadíjat, ha az ellenfél veszít és így fizetőképes személyre hárulnak a perköltségek. A két azonos tárgyalási időpont okozott gondot. Az a megoldás született, hogy az Ácó *contra* Mileša ügyben nagyapám helyett az apám ment el a bíróságra. Ezt azért tudom, mert az iratsomóban van egy ceruzával írt feljegyzés a szeptember 4-iki tárgyalásról. Felismerem az apám kézírását. Most idemácsolom a papírlap felét:

Nem könnyen olvasható, de látszik, hogy Rasprava 4.-IX.-1943 - tehát tárgyalás 1943. szeptember 4-én. Utána következik, hogy Tužilac (a felperes) fenntartja a keresetet, Tužena (az alperesnő) pedig vitatja és ellenzi a válást. Az alperesnő nyilatkozata röviden van összefoglalva. Ez lett feljegyezve (magyarra fordítva): „a felperes adott okot a házassági élet megszakítására, bezárta a spájzot stb. – tanú Oberknežev”. Tehát a spájzlezárás és satöbbi kerültek érvként a bíróság elé. Szerencsére ez csak egy nagyon rövid bevezető tárgyalás volt. Úgyhogy az apám körülbelül a nagyapámmal együtt érhetett haza egynapos kishúgomhoz.

A szeptember 4-i tárgyalás után jött egy újabb, és teljesebb kép alakult. Most megpróbálom közelebről mutatni a spájzlezárást, és – amennyire majd tudom – a „stb.”-t is. Ácónak nem ez volt az első házassága. (Lehet, hogy Milesának sem. Ezen a ponton ellentmondó információk vannak az iratokban.) Korábbi házasságában Ácónak született egy fia. 1943-ban, a per idején, volt már négy unokája is. A papírlapon, mely az apám jegyzeteit tartalmazza, a szeptember 4-iki rövid feljegyzés után következnek az október 26-án megtartott tárgyalás jegyzetei. Az új tárgyaláson előbb Oberknežev tanút hallgatták ki. Úgy látom, hölgytanú volt. (Keresztnev nincsen az iratokban, de szerb nyelvű szövegből jobban kikövetkeztethető, hogy férfi vagy nő szavaira utal.) A vallomás egyértelmű:

„Azon a napon, amikor elhagyta a felperest, az alperesnő elhívott, hogy megmutassa, hogy a spájz ajtaja be van zárva. Ezt magam is láttam.”

Szóval minden világos. Kaslik bókai beszámolóira emlékezve, engem az is érdekelne, hogy volt-e a spájzban félretett almahéj. Ez sajnos nem derül ki az iratokból. Egyértelmű azonban, hogy fontos volt a spájz, és az is, hogy Mileša előtt bezárták.

A lezárás tényét a felperes sem tudta vitatni – de próbálta megmagyarázni. Közölte, hogy valóban bezárta a spájz ajtaját, de azért, mert a spájzból van egy feljárt a padlásra és egy lejárát a pincébe. Az unokáknak veszélyes lett volna létrán padlásra vagy pincébe menni, ezt akarta megakadályozni. Egyébként amint látom, az unokák valóban kisunokák voltak. Biztos lehetek, hogy egyikük Kasliknak volt kortársa, aki akkor négyéves volt. Arra is fogadni mernék, hogy Kaslik találkozott néhány-szor a bókai utcákon Ácó unokáival.

Szóval a felperesi érvelésnek az volt a lényege, hogy baj érhetne volna az unokákat, ha a spájzból a padlásra vagy a pincébe indulnak. Ácó ezért zárta le a spájzot. Az alperesnő oldaláról az volt erre a viszontválasz, hogy akkor miért nem hagyta a feleségénél a kulcsot.

Amikor kihallgatták, Mileša megismételte, hogy a férj a hibás, nem ok nélkül hagyta őt el. Három okot pontosított:

- Ácó nem beszélt vele, csak szidta
- Nem tekintette őt háziasszonynak
- Bezárta a spájzot, és így Mileša nem főzhetett a házbelieknek.

Nagyon sok oka lehet egy távozásnak. A háborús években is – vagy mondjuk azok dacára is. A 11 987 számú iratcsomóban egy becskerekai válópert látok, mely 1942-ben folyt. Itt a férj (György) hagyta el a feleséget (Erzsébetet). Miután elment, György a református templom udvarában lakott (ide lettek kézbesítve az idézések). Erzsébet volt a felperes. Szerinte ő maga nem adott semmi okot a férje távozására. György azért ment el, mert vadházasságra lépett egy másik asszonnyal. György szerint ez egyáltalán nem igaz. Azért távozott 1941. június 1-jén, mert a felesége egész nap semmit sem adott neki enni. Ezután György harangozónak szegődött a református templomba, így költözhetett a templom udvarába. Az ítélet nem maradt meg az iratok között. Így nem tudom, mi volt az igazság. Az is lehet, hogy – akármilyen ítéletet is hozott – a bíró sem tudta biztosan. Azt sem tudni már, hogy 1941. június 1-jén, amikor Erzsébet megtagadta, hogy enni adjon, vajon György éhezett-e, vagy talált valamilyen pótmegoldást a spájzban.

És most visszatérek Bókára. Ácó és Mílesa perében a lényeg az volt, hogy Ácó Mílesa hibájából akarta kimondatni a válást. Mílesa azt igyekezett bizonyítani, hogy ő nem hibás, tehát vissza kell utasítani a válókeresetet. Feltételezem, hogy a nagyapám vagy az apám felvetették Mílesa előtt azt a lehetőséget is, hogy adjon be viszontkeresetet, kérjen ő is válást, csak Ácó hibájából – és igényeljen eltartást is. Mílesa úgy érezhette, hogy a már kialakult veszekedési mezsgye az igazi. Így vesztek össze, menjen a per is így. Ez a kettőjük dolga. Egyébként külső tényezők sem játszottak szerepet. A német megszállók is hagyták, hogy ez menjen, ahogy megy.

Az október 26-i tárgyalás a 63. szobában folyt, és ugyanott ítélet is született. Még aznap. A meghallgatás után a felek és az ügyvédek kimentek a szobából, a bírák és a gépirónő benn maradtak. Az apám valószínűleg még beugrott egy irodába, ugyanazon vagy egy másik emeleten, más ügyek kapcsán. Ezt tehetta a felperes ügyvédje is. Mílesa és Ácó a folyosón vártak. Amennyire emlékszem, a 63-as szoba környékén csak egy rövid pad van. Az a valószínű, hogy Ácó és Mílesa nem ültek le egymás mellé, hanem álltak, két különböző ablakpárkányra támaszkodva. Nem hiszem, hogy beszéltek volna egymással. Most, hogy leírtam, hogy Ácó és Mílesa nem mozognak és hallgatnak, én is megállok – és míg az érvek és igazságok egy időre csukott ajtó mögött tartózkodnak (a tárgyalószobában), magukat a szereplőket próbálok látni. Azt érzem, hogy Ácónak keskeny rövid szakálla volt. Mílesa őszülő göndör hajjal, balfüle közelében egy hajcsattal állt az ablaknál, a 63-as tárgyalószoba előtt.

Aztán behívták őket, hogy felolvassák az ítéletet. Mílesa nyert. Elutasították a válókeresetet.

Ácó nem adta fel. Ügyvédje december 5-én adott be fellebbezést. Az eredeti példány maradt meg az iratok között. Pecséttel, okmánybélyegekkel. Azzal, hogy a pecséten álló cím ki lett javítva. A pecsét szerint Ácó

képviselője Vasa Ranisavljević Jaša Tomić-i ügyvéd. Viszont át lett húzva a „Jaša Tomić“, és tintával az lett odaírva cirill betűvel, hogy „Модос”. Tehát Módos. Tulajdonképpen 1323-ban lett ez a falu neve. Magyarok mellett a helyi románok, németek és bolgárok is ezt választották (németül Modosch). A két világháború között Módosból Jaša Tomić lett. Ez egy ismert szerb politikus neve. Aztán 1943 táján változtak a dolgok. Ma párhuzamosan érvényes Jaša Tomić és Módos.

Egyébként a fellebbezésben is a spájz van a figyelem központjában. Ide fordult az igazságkeresés. Ácó szerint ő nem akarta megsérteni a feleségét, amikor bezárta a spájzot, míg mezei munkára ment. Milesát tisztelték a házban, de ő ennek ellenére távozott. Még hozzá Romániába ment a nővéréhez, és már néhány hónapja ott van.

Ezután következett még egy szóbeli tárgyalás 1944. április 21-én. Az apám jegyzetei ugyanazon a papírlapon vannak, melyen a korábbi feljegyzések is. Csak ezúttal nem ceruzával, hanem tintával. Ácó azt állítja, hogy mindenki szépen bánt Milesával. Amikor egybekeltek, Ácó fia tízéves volt. Milesa anyaszerepet is kapott. Olyannyira, hogy amikor a fiú meg nősült, ő volt az esküvőn főszerepben, és nem a természetes anya. Akkor romlottak csak meg valamennyire a kapcsolatok, amikor Ácó menyé is része lett a családnak. De a spájzlezárás sértő szándék nélkül történt. Ácó vallomása végén ott áll, hogy Milesa ok nélkül otthagyta, és Romániába ment az első házasságából származó lányához. A felperesi fellebbezésben az áll, hogy Milesa a nővéréhez ment Romániába. Kétszer is végignéztem az iratokat, de nem találtam perdöntő magyarázatot. Úgyhogy itt 1:1-re végződött az igazságverseny.

Ácó után Milesa tett tanúvallomást. Az ő válaszaiban is felmerülnek újabb részletek. Elmondta, hogy ő mindenről gondoskodott a házban, és mezei munkákban is részt vett. Ennek ellenére, miután Ácó menyé is színre lépett, Milesától elfordult minden bizalom. A meny vette át a háztartást. 1941-ben a férje meg is verte Milesát. Ő ezután elhagyta a házat, de két hónap múlva Ácó elment hozzá, és kérte, hogy jöjjön vissza. Vissza is jött, de semmi sem változott. Amint olvasom a vallomásban: „Ácó rám se nézett, csak akkor beszélt velem, amikor szidott, és nem végezte velem a házastársi kötelességeit sem.” Amikor Milesa egyszer megkérdezte Ácót, hogy ő, a feleség, most kicsoda is lett, Ácó ezt válaszolta: „senki és semmi”. És mindezek mellett a férj a spájzot is bezárta.

A bíróság ismét Milesának adott igazat. Azt tartotta inkább hitelesnek, amit a feleség mondott. Ott áll az ítéletben, hogy egész valószínűtlen, hogy mindenki szépen bánt volna Milesával, és ő ennek ellenére hagyta ott kétszer is a férjét. Nyilván gorombáskodtak vele – a spájzlezárást pedig tanú is bizonyította.

A másodfokú ítéletet a szóbeli tárgyalás után rögtön ki is hirdették. A már megszokott módon, miután Aca, Milesa és az ügyvédek is bejöttek

a folyosóról. Ez 1944. április 21-én, pénteki napon volt. Aztán írásban is megfogalmazták a döntést, május 9-én tettek rá pecsétet. Egy-két nap múlva érkezhettek Bókára. A per formálisan is befejeződött. Ugyanezekben a napokban (május 12-én) a szovjet hadsereg befejezte a Krím visszafoglalását. Nyárára már megalakult a Világbank is.

Milesa megnyerte a pert, de valószínűleg felvetődött benne a kérdés, hogy mit is kezdjen a győzelemmel. A válókereset el lett utasítva, mert a bíróság úgy látta, hogy Milesa nem ok nélkül hagyta ott a férjét. Most vissza lett foglalva a házasság? Ismét Milesa felséguralmába tartozik a spájz, és Ácó házastársi kötelezettségeinek elvégzése is? Szóval megoldás lett a győzelem? Krím esetében sem biztos, hogy az lett.

Hogy Ácó pontosan mit csinált, amikor kézbe kapta a másodfokú ítéletet, nem tudom. Lehet, hogy a spájzból felment a padlásra, és kinézett a tetőablakon a jövő felé. Ott talán azt látta, hogy Kaslik, kisunokájának bókai kortársa, lantot penget a Waniska Avenue-n, és magyarázza a jövőbeli helyzetet. Kitérve arra is, hogy mi működik és mi nem. Amikor negyven évvel később Kaslik és a Waniska már jelen idő lett, postán kaptam meg Kasliktól a magyarázatot. Ez ott áll *Oratio Scolastica* című versének kezdő soraiban:

„Közbe működik: Kínlódi Lantos Sebestyén

[...]

Közbe nem működik: a gépkocsim ablakmosója és a Világbank anti-inflációs elgondolása”

Nem tudom, mennyire azonosíthatta Ácó, 1944 májusában, a tetőablakon keresztül, a családi, bókai és egyéb jövőt. Valószínűleg lejött a lépcsőn és megállt a spájzban gondolkodni.

SZÁMUNK SZERZŐI

Fekete Vince (1965, Kézdivásárhely) romániai magyar költő, szerkesztő, műfordító. A Magyar Művészeti Akadémia tagja. József Attila-díjas.

Petrik Iván (1971, Balassagyarmat) író, költő, levltáros. Gannán él.

Vass Tibor (1968, Miskolc) költő, képzőművész, a Spanyolnátha művészeti folyóirat alapító főszerkesztője. József Attila-díjas.

Szeles Judit (1969, Csenger) Svédországban él 2003 óta. Legutóbbi kötete: Libegő (2023, Művészetek Háza Veszprém)

Fábián László (1940, Zsenyve) író, szerkesztő. Az ELTE Bölcsészettudományi Kar magyar-orosz szakán szerzett diplomát 1964-ben, ahol szakszemináriumokként hallgatta Hont Ferenc, Benedek Marcell és Füst Milán esztétikai stúdiumait. Budapesten él.

Hegyi Zoltán (1962, Budapest) író, publicista, az új hullámos Sexepil együttes egykori énekese és szövegírója. Káptalantótiiban él. Kötete: Garázs-menet (2024, Művészetek Háza Veszprém)

Durszt György (1951, Okány) Balázs Béla-díjas filmproducer, gyártásvezető.

Németh István Péter (1960, Tapolca) irodalomtörténész, költő, tanár.

Oto Horvat (1967, Újvidék) szerb író, költő, fordító. Tanulmányait szülővárosában végezte. Jelenleg Olaszországban, Firenzében él.

Fellinger Károly (1963, Pozsony) felvidéki magyar költő.

Szentgyörgyi László (1957, Erdőszentgyörgy) erdélyi újságíró, szerkesztő. Marpsvásárhelyen él.

Farkas Arnold Levente (1979, Nagyvárad) Szobon érettségizett, Debrecenben szerzett magyar-filozófia (tanári) diplomát. Egy általános iskolában tanít a Szentendrei-szigeten.

Szirmai Péter (1970, Budapest) építészmérnök, író. Budapesten él.

Mosonyi Kata (1949, Mosonmagyaróvár) tanár, kritikus, költő. Pécsen él.

Hörcher Eszter (1984, Budapest) irodalomtörténész, a budapesti holokauszt múzeum munkatársa. A Pázmány Péter Katolikus Egyetemen doktorandusz. Legutóbbi kötete: Tükörzödések és kölcsönhatások (2023, Művészetek Háza Veszprém)

Bakonyi István (1952, Székesfehérvár) kritikus, irodalomtörténész, főiskolai tanár. József Attila-díjas.

Mák Ferenc (1956, Óbecse) művelődéstörténész, irodalomtörténész, bibliográfus, kritikus. Az Új Symposion folyóirat harmadik nemzedékének tagja. Budapesten él.

Simek Valéria (1953, Bakonycsérnye) költő, tanár.

Szauer Dániel (2005, Szombathely) a Bolyai János Gyakorló Általános Iskola és Gimnáziumba járt, jelenleg a szombathelyi Premontrei Rendi Szent Norbert Gimnázium végzőse.

Bojtor Iván (1954, Szombathely) a Veszprém melletti Kádártán él.

Csák Gyöngyi (1950, Kisvaszar) tanítói diplomát Kaposváron szerzett. Kőbányán él.

Várady Tibor (1939, Nagybecskerek) vajdasági származású jogtudós, író. Az újvidéki Új Symposion folyóirat egyik alapító tagja és szerkesztője. A Szerb Tudományos és Művészeti Akadémia tagja. Budapesten és Újvidéken él.

A Vár Ucca Műhely Könyvek sorozat eddig megjelent kötetei

2002

- Fábián László: A gond embere (1)
Széki Patka László: Amorgosz II-III.
(2)
Orcsik Roland: Rozsdamaró (3)

2003

- Bodosi György: Don Domani (4)
Mészáros Ernő: A város peremétől
az akadémiáig (5)
Búzás Huba: Napranéző (6)

2004

- Brassai Zoltán: Gárdonyi Géza (7)
Fenyvesi Ottó: Blues az óceán felett
(8)
Horváth Tibor: Búvópatakok (9)
Arany Zsuzsanna: Ördögtrillák (10)

2005

- Sarusi Mihály: Túl-a-gulág (11)
Hordós Csaba: Szélzene (12)

2006

- Nemere István: Születésnap novem-
berben (13)
Domján Gábor: Csalódott szereplők
(14)

2007

- Bíró József: Self acting (15)
Ányos Pál: Higgy, remélj, szeress
(16)

2008

- Széki Patka László: 60 vers (17)
Fábián László: Az öröm embere
(18)

2009

- Ányos Pál: Édes Fiaim ...Figyel-
mezzetek! (19)
Sarusi Mihály: Hiábahaza (20)

2010

- Virág Zoltán: Szülőföldek, határok,
dialógusok (21)
Széki Patka László: Átégett ég (22)

2011

- Arany Zsuzsanna: Isten bálján (23)

2012

- Fenyvesi Ottó:Tele van a memória
(24)
Botár Attila: A helyzet izotópjai (25)

2013

- Kulcsár Ágnes (képzőm-i albuma)
(26)
Tungli M Klára: Észrevétlen és alig
(27)
Janus Desertus Fabulae de Urso
maiore (Pusztay János) (28)
Réthy István: Bojtorján és Fuszuly-
ka (29)
Sebő József: Dicshalom (30)

2014

- Géczi János: Szélbe burkolt város
(31)
Sarusi Mihály: Szentföldön (A Vaga-
bundkorzó VII.) (32)
Botár Attila:Időfoltok (33)
Fenyvesi Ottó: Dryfujaca szszelina
- Géczi János: Pozlupane plakaty
(lengyel nyelvű) (34) és (35)
Fenyvesi Ottó: A szabadság foglyai
(36)

2015

- Tungli M. Klára: Tornyok fölött a
szó... (37)
Tömöry Péter: Bodóné lányai (38)
Debreczeny György-Nyírfalvi Ká-
roly: Két hang, tíz ujj (39)

Faludi Ádám: Betépett oldalak (40)
Brassai Zoltán: Megérkezni és itt
maradni (41)

2016

Botár Attila: Kötődések (Ave Regi-
na) (42)
Arany Zsuzsanna: Desiré Kalandjai
(43)

2017

Praznovszky Mihály: Írók és kultu-
szok (44)
Péntek Imre: Vizuális kalandozások
(45)
Tungli M. Klára: Nadi és Lara (46)
Kántás Balázs: Áthangolás (47)

2018

László Zsolt: Hajnal a mélyben (48)
Virág Zoltán: Próbára tett emlékezet
(49)
Sándor Zoltán: A gonosz átváltozása
(50)

2019

Bokányi Péter: Álom, emlék, hul-
lámverés (51)
Faludi Ádám: Nincskereső (52)
Búzás Huba: Félrevert harangjaim
(53)
Kántás Balázs: Poetica humanistica
hungarica (postmoderna?) (54)
Botár Attila: Mire készültek csilla-
gok? (55)
Kántás Balázs: Európa(i) Rádió(s)
(56)

2020

Péntek Imre: Megviselt papírmúze-
um (57)

Virág Zoltán: Nyelvi mozaikok és
kulturális rezonanciák (58)

Bakonyi István: Írók, költők nyomá-
ban (59)

Tungli M. Klára: Tüzes jégvirág (60)

Botár Attila: Úszómester néhány
szezontra (61)

Fenyvesi Ottó: 66 (62)

2021

Csányi Erzsébet: Vajdasági Dipti-
chon (63)

Búzás Huba: Évszázadok feje fölött
(64)

Éltető Erzsébet: Szi/Rag/tapasz (65)

Gál Csaba: Ellenszer (66)

2022

Péntek Imre: Elpergő évek (67)

L. Móger Tímea: Sajátfalu (68)

Fenyvesi Ottó: Mély vizek, magas he-
gyek (69)

Pollágh Péter: Régi voltam (70)

2023

Somogyi Csaba: Variációk egy nap-
rendszerre (71)

Pusztay János: ... és mégis és újra
tündököl a templom (72)

Hörcher Eszter: Tükröződések és
kölsönhatások (73)

Szeles: Judit Libegő (74)

Korinek Janka: Szélkerék (75)

Varga Richárd: Súlyok repüléshez
(76)

2024

Debreczeny György: Akarom mon-
dani (77)

Hegy Zoltán: Garázsmenet (78)

A Vár Ucca Műhely számait a következő üzletekben biztosan meg tudja vásárolni

Relay Café 1446 Aréna – **1148 Budapest**, Hungária körút 48.
Inmedio 2410 Óbuda Auchan – **1033 Budapest**, Szentendrei út 115.
Inmedio 2401 Bp Campona – **1223 Budapest**, Nagytétényi út 37-47.
Inmedio 2417 Bp Pólus Center – **1152 Budapest**, Szentmihályi út 131.
Inmedio 2103 Soroksár Auchan – **1239 Budapest**, Auchan Soroksár, Bevásárló utca
Inmedio 2441 Budaörs Tesco – **2040 Budaörs**, Kinizsi út 1.
Inmedio 2102 Budaörs Auchan – **2040 Budaörs**, Auchan, Sport utca 2.
Inmedio 2104 Törökbálint Auchan – **2045 Törökbálint**, Torbágy utca 1. B/420
Inmedio 2135 Budakalász Auchan – **2011 Budakalász**, Omszk Park 1.
Relay 1113 Érd Stop Shop – **2030 Érd**, Budai út 13.
Inmedio 2126 Solymár Auchan – **2083 Solymár**, Szent Flórián utca 2.
Inmedio 2101 Fót Auchan – **2151 Fót**, Fehérkő út 1.
Inmedio 2847 Dunakeszi -Fót Te – **2120 Dunakeszi**, Fóti út 120.
Inmedio 2150 Maglód Auchan – **2234 Maglód**, Eszterházy János utca 1.
Inmedio 2105 Sz.miklós Auchan – **2310 Szigetszentmiklós**, M0, Háros utca 120.
Relay 1101 Tatabánya MÁV – **2800 Tatabánya**, Győri út 1.
Inmedio 2506 Komárom Igmándi u – **2900 Komárom**, Igmándi út 11.
Inmedio 2112 Salgótarján – **3100 Salgótarján**, Erzsébet tér 5.
Inmedio 2305 Mezőkövesd – **3400 Mezőkövesd**, Mátyás király út 101.
Inmedio 2303 Miskolc Auchan ex – **3500 Miskolc**, Pesti út 9.
Inmedio 2327 Miskolc Auchan – **3527 Miskolc**, József Attila utca 87.
Inmedio 2707 Debrecen Malom... – **4027 Debrecen**, Füredi út 27.
Inmedio 2702 Debrecen Auchan – **4031 Debrecen**, Kishatár utca 7.
Inmedio 2715 Debrecen Tesco – **4031 Debrecen**, Kishegyesi út 1-11.
Inmedio 2706 Fehérgyarmat – **4900 Fehérgyarmat**, Kossuth tér 3-5.
Relay 1702 Szolnok MÁV – **5000 Szolnok**, Vasútállomás, Jübileum tér
Inmedio 2809 Szolnok Auchan – **5000 Szolnok**, Szandaszőlős, Felső Szandai rét
Inmedio 2920 Szolnok Volán Üzlet – **5000 Szolnok**, Ady Endre út 15.
Inmedio 2805 Orosháza Vásárcsarnok – **5900 Orosháza**, Könd utca 47-49.
Inmedio 2830 Orosháza Tesco – **5900 Orosháza**, Vásárhelyi út 23/a.
Inmedio 2220 Kecskemét Auchan – **6000 Kecskemét**, Dunaföldvári út 2.
Inmedio 2209 Csongrád Fő u – **6640 Csongrád**, Fő utca 2-4.
Inmedio 2202 Szeged Auchan – **6722 Szeged**, Zápor utca 4.
Inmedio 2508 Bonyhád – **7150 Bonyhád**, Szabadság tér 12.
Inmedio 2902 Kaposvár Pláza – **7400 Kaposvár**, Kaposvár Plaza, Berzsényi utca
Inmedio 2504 Pécs Árkád – **7622 Pécs**, Árkád, Bajcsy-Zsilinszky utca
Inmedio 2109 Szfvár Auchan – **8000 Székesfehérvár**, Holland fasor 2.
Inmedio 2002 Pápa Kossuth u. 3 – **8500 Pápa**, Kossuth Lajos utca 30.
Inmedio 2915 Nagykanizsa TESCO – **8800 Nagykanizsa**, Tesco, Boszorkány utca 2.
Inmedio 2613 Győr Vásárcsarnok – **9001 Győr**, Herman Ottó utca 25.
Inmedio 2632 Győr Árkád – **9001 Győr**, Árkád, Budai út 1.
Inmedio 2602 Sopron – **9400 Sopron**, Széchenyi tér 13.
Inmedio 2608 Szombathely Szűrcs – **9700 Szombathely**, Szűrcsapó utca 4.
Inmedio 2612 Kőszeg Városház u – **9730 Kőszeg**, Városház utca 5.

Keresse lapunkat a Relay vagy az Inmedio üzleteiben!

valamint kapható az Írók boltjában (Budapest, Andrásy út 45.)
és Veszprémben a Művészetek Házában.